

**I. ULUSLARARASI 20. YÜZYILIN İLK YARISINDA
TÜRK-ERMENİ İLİŞKİLERİ
SEMPOZYUMU**

**1ST INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON
TURKISH-ARMENIAN RELATIONS IN THE FIRST
HALF OF THE 20TH CENTURY**

ÖZET KİTAPÇIĞI / ABSTRACT BOOK

16- 18 EKİM 2019

16-18 OCTOBER 2019

Editörler: Arş. Gör. Nilden ERGÜN
Dr. Öğr. Üyesi Oğuz ŞİMŞEK - Dr. Öğr. Üyesi Türkan ARIK

**I. ULUSLARARASI 20. YÜZYILIN İLK YARISINDA
TÜRK-ERMENİ İLİŞKİLERİ
SEMPOZYUMU**

16-18 EKİM 2019 İĞDIR

ISBN:9786058203853

E-KİTAP

**I. ULUSLARARASI 20.YÜZYILIN İLK YARISINDA TÜRK-ERMENİ İLİŞKİLERİ
SEMPOZYUMU İĞDIR ÜNİVERSİTESİ BİLİMSEL ARAŞTIRMA PROJELERİ
KOMİSYONU TARAFINDAN DESTEKLENMİŞTİR.**

ONUR KURULU

Enver ÜNLÜ (İğdır Valisi)

Prof. Dr. Mehmet Hakkı ALMA (İğdır Üniversitesi Rektörü)

Prof. Dr. Refik TURAN (Türk Tarih Kurumu Başkanı)

Prof. Dr. İsa HABİBBEYLİ (Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Başkanı)

Prof. Dr. İsmayıl Hacıyev (Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Nahçıvan Bölümü Başkanı)

Prof. Dr. Enver KONUKÇU (Emeritus)

Prof. Dr. Dursun Ali AKBULUT (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)

Prof. Dr. Aygün ATTAR (Giresun Üniversitesi)

Prof. Dr. Kemal ÇİÇEK (Yeni Stratejik Araştırmalar Merkezi)

Prof. Dr. Alpaslan CEYLAN (Atatürk Üniversitesi)

Timsal KARABEKİR (Kazım KARABEKİR Paşanın Kızı)

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Enver KONUKÇU - Emeritus - TÜRKİYE

Prof. Dr. Abdülkadir YUVALI - Emeritus - TÜRKİYE

Prof. Dr. Azmi SÜSLÜ - Emeritus - TÜRKİYE

Prof. Dr. Kemal ÇİÇEK - Emeritus - TÜRKİYE

Prof. Dr. Ali İPEK - Iğdır Üniversitesi - TÜRKİYE

Prof. Dr. Ali Sinan BİLGİLİ - Atatürk Üniversitesi - TÜRKİYE

Prof. Dr. Alpaslan CEYLAN - Atatürk Üniversitesi - TÜRKİYE

Prof. Dr. Anar İSGENDEROV - Bakü Devlet Üniversitesi - AZERBAYCAN

Prof. Dr. Arshi KHAN - Aligarh Muslim Üniversitesi - HİNDİSTAN

Prof. Dr. Aygün ATTAR - Giresun Üniversitesi - TÜRKİYE

Prof. Dr. Bahattin ÇELİK - Iğdır Üniversitesi - TÜRKİYE

Prof. Dr. Besim ÖZCAN - Atatürk Üniversitesi - TÜRKİYE

Prof. Dr. Brendon J. CANNON - Khalife Üniversitesi Abu Dhabi - B.A.E

Prof. Dr. Enis ŞAHİN - Sakarya Üniversitesi - TÜRKİYE

Prof. Dr. Erdal AYDOĞAN - Atatürk Üniversitesi - TÜRKİYE

Prof. Dr. Gabil ALİYEV - Bakü Devlet Üniversitesi - AZERBAYCAN

Prof. Dr. Hasan Basri KARADENİZ - Kütahya Dumlupınar Üniversitesi - TÜRKİYE

Prof. Dr. Hawa MEMMEDOVA - Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi - AZERBAYCAN

Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ - Karadeniz Teknik Üniversitesi - TÜRKİYE

Prof. Dr. İbrahim Ethem ATNUR - Atatürk Üniversitesi - TÜRKİYE

Prof. Dr. İbrahim TELLİOĞLU - On Dokuz Mayıs Üniversitesi - TÜRKİYE

BİLİM KURULU

Prof. Dr. İsa HABİBBEYLİ - Azərbaycan Milli Bilimler Akademisi - AZERBAYCAN

Prof. Dr. İsmayıl HACIYEV - Azərbaycan Milli Bilimler Akademisi Nahçıvan Bölümü Başkanı - AZERBAYCAN

Prof. Dr. Kasım HACIYEV - Azərbaycan Milli Bilimler Akademisi - AZERBAYCAN

Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ - Balıkesir Üniversitesi - TÜRKİYE

Prof. Dr. Muammer DEMİREL - Uludağ Üniversitesi - TÜRKİYE

Prof. Dr. Musa GASIMLI - Azərbaycan Milli Bilimler Akademisi - AZERBAYCAN

Prof. Dr. Recep KARACAKAYA - Medeniyet Üniversitesi - TÜRKİYE

Prof. Dr. S. Esin DERİNSU DAYI - Atatürk Üniversitesi - TÜRKİYE

Prof. Dr. Selçuk URAL - Kafkas Üniversitesi - TÜRKİYE

Prof. Dr. Selma YEL - Ankara Üniversitesi - TÜRKİYE

Prof. Dr. Serpil SÜRMEİ - Samsun On Dokuz Mayıs Üniversitesi - TÜRKİYE

Prof. Dr. Stefano TRINCHESE - Degli Studi g.d'Annunzio Chieti Üniversitesi - İTALYA

Prof. Dr. Tuncay ÖĞÜN - Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi - TÜRKİYE

Prof. Dr. Uğur ÜÇÜNCÜ - Karadeniz Teknik Üniversitesi - TÜRKİYE

Prof. Dr. Yalçın SARIKAYA - Giresun Üniversitesi - TÜRKİYE

Prof. Dr. Yavuz ASLAN - Atatürk Üniversitesi - TÜRKİYE

Doç. Dr. Ahmet TOKSOY - Aydın Adnan Menderes Üniversitesi - TÜRKİYE

Doç. Dr. Cengiz ATLI - Iğdır Üniversitesi - TÜRKİYE

Doç. Dr. Emin ARİF - Azərbaycan Milli Bilimler Akademisi Nahçıvan Bölümü - AZERBAYCAN

Doç. Dr. Alb. Hüsnü ÖZLÜ - Milli Savunma Üniversitesi - TÜRKİYE

Doç. Dr. İsmail EYÜPOĞLU - Atatürk Üniversitesi - TÜRKİYE

BİLİM KURULU

Doç. Dr. Makbule SARIKAYA - Ardahan Üniversitesi - TÜRKİYE

Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ - Iğdır Üniversitesi - TÜRKİYE

Doç. Dr. Nezahat CEYLAN - Atatürk Üniversitesi - TÜRKİYE

Doç. Dr. Oktay KIZILKAYA - Kafkas Üniversitesi - TÜRKİYE

Doç. Dr. Oktay ÖZGÜL - Atatürk Üniversitesi - TÜRKİYE

Doç. Dr. Olga MARİNA - Ukrayna Milli Bilimler Akademisi - UKRAYNA

Doç. Dr. Refik TURAN - Aksaray Üniversitesi - TÜRKİYE

Doç. Dr. Turan AKKOYUN - Afyon Kocatepe Üniversitesi - TÜRKİYE

Doç. Dr. Yakup KARATAŞ - Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi - TÜRKİYE

Doç. Dr. Yavuz GÜNAŞTI - Atatürk Üniversitesi - TÜRKİYE

Dr. Öğr. Üye. Atilla JORMA - Megunaroden Vision Ünivertsitesi - MAKEDONYA

Dr. Öğr. Üye. Cem DOĞAN - Iğdır Üniversitesi - TÜRKİYE

Dr. Öğr. Üye. Christopher L. GUNN - Florida State Üniversitesi - U.S.A

Dr. Öğr. Üye. Eldar ABBASOV - Tarih, Ekonomi ve Hukuk Araştırmaları Enstitüsü - RUSYA

Dr. Öğr. Üye. Hatem CABBARLI - Hazar Üniversitesi - AZERBAYCAN

Dr. Öğr. Üye. İrfan Murat YILDIRIM - Manisa Celal Bayar Üniversitesi - TÜRKİYE

Dr. Öğr. Üye. Mustafa ÖZYÜREK - Iğdır Üniversitesi - TÜRKİYE

Dr. Öğr. Üye. Oğuz ŞİMŞEK - Iğdır Üniversitesi - TÜRKİYE

Dr. Öğr. Üye. Suat VURAL - Ardahan Üniversitesi - TÜRKİYE

Dr. Öğr. Üye. Türkan Gadirzade ARIK - Iğdır Üniversitesi - TÜRKİYE

Dr. Öğr. Üye. Yavuz ÖZDEMİR - Atatürk Üniversitesi - TÜRKİYE

BİLİM KURULU

Doç. Dr. Makbule SARIKAYA - Ardahan Üniversitesi - TÜRKİYE

Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ - Iğdır Üniversitesi - TÜRKİYE

Doç. Dr. Nezahat CEYLAN - Atatürk Üniversitesi - TÜRKİYE

Doç. Dr. Oktay KIZILKAYA - Kafkas Üniversitesi - TÜRKİYE

Doç. Dr. Oktay ÖZGÜL - Atatürk Üniversitesi - TÜRKİYE

Doç. Dr. Olga MARİNA - Ukrayna Milli Bilimler Akademisi - UKRAYNA

Doç. Dr. Refik TURAN - Aksaray Üniversitesi - TÜRKİYE

Doç. Dr. Turan AKKOYUN - Afyon Kocatepe Üniversitesi - TÜRKİYE

Doç. Dr. Yakup KARATAŞ - Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi - TÜRKİYE

Doç. Dr. Yavuz GÜNAŞTI - Atatürk Üniversitesi - TÜRKİYE

Dr. Öğr. Üye. Atilla JORMA - Megunaroden Vision Ünivertsitesi - MAKEDONYA

Dr. Öğr. Üye. Cem DOĞAN - Iğdır Üniversitesi - TÜRKİYE

Dr. Öğr. Üye. Christopher L. GUNN - Florida State Üniversitesi - U.S.A

Dr. Öğr. Üye. Eldar ABBASOV - Tarih, Ekonomi ve Hukuk Araştırmaları Enstitüsü - RUSYA

Dr. Öğr. Üye. Hatem CABBARLI - Hazar Üniversitesi - AZERBAYCAN

Dr. Öğr. Üye. İrfan Murat YILDIRIM - Manisa Celal Bayar Üniversitesi - TÜRKİYE

Dr. Öğr. Üye. Mustafa ÖZYÜREK - Iğdır Üniversitesi - TÜRKİYE

Dr. Öğr. Üye. Oğuz ŞİMŞEK - Iğdır Üniversitesi - TÜRKİYE

Dr. Öğr. Üye. Suat VURAL - Ardahan Üniversitesi - TÜRKİYE

Dr. Öğr. Üye. Türkan Gadirzade ARIK - Iğdır Üniversitesi - TÜRKİYE

Dr. Öğr. Üye. Yavuz ÖZDEMİR - Atatürk Üniversitesi - TÜRKİYE

İÇİNDEKİLER

I.DÜNYA SAVAŞI VE ERMENİLERİN OSMANLI DEVLETİ İLE İLGİLİ HAYALLERİ.....	1
Prof. Dr. Abbas SEYİDOV, Dr. Güler QAFQAZLI	
KAFKASYA'DA ERMENİLER TARAFINDAN TÜRKLERE UYGULANAN KATLIAMLAR VE SOYKIRIMLAR HAKKINDA YÖNTEMSEL BİR DEĞERLENDİRME	3
Prof. Dr. Abdulkadir YUVALI	
MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE TBMM HÜKÜMETİ'NİN KAFKASYA'DAKİ ASKERİ STRATEJİSİNİN ERMENİSTAN'A YÖNELİK UYGULAMALARI.	5
Dr. Abdullah Cüneyt KÜSMEZ	
1909 ADANA ERMENİ OLAYLARI SONRASI TANİN GAZETESİ YAZARI AHMET ŞERİF BEY'İN ADANA VE HAÇİN ZİYARETİNİN AMERİKAN MİSYONER TEŞKİLATI GAZETESİNE YANSIMASI.....	6
Dr. Abdullah Sami TEKİN	
YABANCI GEZGİNLERİN GÖZÜYLE SON DÖNEMDE OSMANLILAR, HİRİSTİYAN TEBALARI VE AVRUPALI “GÜÇLER”.	8
Prof. Dr. Ahmet ÜNAL	
XX. YÜZYILIN İLK YARISINDA OSMANLI DEVLET ADAMLARI SAİT HALİM PAŞA-TALAT PAŞA-CEMAL PAŞA VE BAHATTİN ŞAKİR İLE CEMAL AZMİ BEYLER ERMENİLER TARAFINDAN NİÇİN ŞEHİT EDİLDİLER?	10
Doç. Dr. Alaattin UCA	
İĞDIR OBA KÖYÜ KAZISI VE ERMENİ MEZALİMİ	12
Gazeteci-Yazar Ali Eşref UZUNDERE	
I. DÜNYA SAVAŞI'NDA ERMENİLER VE GENERAL ANTRANİK'İN İFADELERİ	13
Dr. Ali KAŞIYUĞUN	
DOĞU ANADOLU ERMENİLERİN VATANI MI?.....	15
Prof. Dr. Alpaslan CEYLAN	
TÜRK-MÜSÖLMAN ƏHALİSİNƏ QARŞI HƏYATA KEÇİRİLƏN SOYQIRIMLAR TARİXİ SƏNƏDLƏRDƏ	16
Prof. Dr. Anar İSGENDEROV	
1915 YILINDA ERMENİLERİN CEPHE HATLARINDAN UZAKLAŞTIRILMASI.....	17
Öğr. Gör. Arslantürk AKYILDIZ	
ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN SOYKIRIM SUÇU VE SUÇUN ERMENİ MESELESİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	19
Dr. Aslıhan İĞDIR AKARAS	
EMPERYALİST YAYILMACILIĞI BAĞLAMINDA ERMENİ SORUNU	21
Dr. Atilla JORMA	
KAFKASYA VE DOĞU ANADOLU'DA NÜFUS OYUNU	22
Prof. Dr. Aygün ATTAR, Arş. Gör. Selcan ALPERAY ERASLAN	
FRENK ÇARIĞI, ERMENİ SERPUŞU:ARALIK 1919 TARİHLİ ADANA CERÂİM CETVELİNE GÖRE TAŞÇIKAN MAHALLESİ SÂKİNLERİ VE “VEKÂYİ'-İ ÂSÂYİŞ”	25

Dr. Cem DOĞAN

REVOLUTION WITHIN A REVOLUTION?: THE ARF & VIOLENCE IN THE SOUTH CAUCASUS, 1905-1906 27

Dr. Christopher L. GUNN

İNGİLİZ VAN YARDIMCISI KONSOLOS LOUIS MOLYNEUX SEEL'İN DOĞU ANADOLU RAPORLARI ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER (1910-1911)..... 27

Prof. Dr. Dilşen İNCE ERDOĞAN

PARİS BARIŞ KONFERANSI SÜRECİNDE ERMENİSTAN CUMHURİYETİ VE ERMENİLER ...

Prof. Dr. Dursun Ali AKBULUT.....28

AZERBAYCAN HALK CUMHURİYETİ DÖNEMİNDE NAHÇIVAN'DA JEOPOLİTİK DURUM VE İNGİLİZ-ERMENİ İŞBİRLİĞİNİN BÖLGE ÜZERİNDE ETKİLERİ (1918-1920)..... 29

Doç. Dr. Emin ŞİHALİYEV ARİF

RUS İMPARATORLUĞU'NUN GÜNEY KAFKASYA'DA BİR ERMENİ BÖLGESİ KURMA PROJESİNİN TARİHİ ARKA PLANI..... 30

Dr. Öğ. Eray AKÇAY

XX. YÜZYILA DOĞRU “ERMENİ ÇÖZÜM SÜRECİ” ANLAYIŞININ GÜNÜMÜZE YANSIMALARI..... 32

Prof. Dr. Esat ARSLAN

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI DEVLETİ'NİN VE RUSYA'NIN HABER ALMA FAALİYETLERİNDE ERMENİ FAKTÖRÜ 34

Doç. Dr. Fatma Rezzan ÜNALP

ERMENİCE KAYNAKLARIN IŞIĞINDA I. DÜNYA SAVAŞINDAN ÖNCE VE SONRA ERMENİLERİN TÜRKLERE KARŞI ASKERİ FAALİYETLERİ 35

Prof. Dr. Gaffar ÇAKMAKLI MEHDİYEV

ERMENİSTAN DEVLETİNİN AYRILIKÇILIK POLİTİKASININ KAFKAS BÖLGESİ ÜLKELERİNİN KARŞILIKLI İLİŞKİLERİNDE ETKİSİ..... 37

Prof. Dr. Kasım HACİYEV

ERMENİ TERÖR FAALİYETLERİ 38

Araştırmacı Gülsüm Gizem ÖZYOL

ERMENİ İDDİALARININ DAYANDIRILDIĞI YAYINLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ 40

Dr. Gürbüz MIZRAK

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA SUŞEHİRİ VE ÇEVRESİNDE KAFKAS CEPHESİ'NİN NAKLİYATINI ENGELLEMEYE YÖNELİK ERMENİ FAALİYETLERİ 43

Prof. Dr. Gürsoy ŞAHİN

3'ÜNCÜ ORDU HARP RAPORLARINA GÖRE ERMENİ MEZALİMİ 45

Dr. Öğ. Güzin ÇAYKIRAN

“ERMENİ FIRILDAKLARI” ADLI TİYATRO OYUNU ÖRNEĞİNDE TÜRK TİYATROSUNDA ADANA ERMENİ OLAYLARI..... 47

Dr. Halit BAŞ

1915 OLAYLARINI KONU ALAN ERMENİCE BİR ÇİZGİ ROMAN ÜZERİNE İNCELEME:
ՄՊԱՐԱՊԵՏ ՆԺԴԵՀ (BAŞKUMANDAN NJDEH) 48

Arş. Gör. Hande DOLUNAY

ERMENİ DEVRİMCİ FEDERASYONU TAŞNAKSUTYUN PARTİSİ'NİN KURULUŞU VE
FAALİYETİ..... 50

Dr. Hatem CABBARLI

İSTİKLAL SAVAŞI'NDA, DOĞU CEPHESİNDE ERMENİ İŞGALİNE KARŞI TÜRK
ORDUSUNUN KARS, İĞDIR ve NAHCİVAN BÖLGESİNDEKİ ASKERİ HAREKÂTININ
ANALİZİ..... 52

Doç.Dr. Alb. Hüsnü ÖZLÜ

ERMENİLERİN DOĞU ANADOLU'DA GERÇEKLEŞTİRMEYE ÇALIŞTIKLARI SOYKIRIMIN
EDEBİYATA YANSIMALARI 54

Dr. İrfan Murat YILDIRIM

I. DÜNYA SAVAŞINDA İNGİLİZCE BASINDA ERMENİ PROPAGANDALARINDAN
ÖRNEKLER..... 55

Dr. İsa KALAYCI, Arş. Gör. Caner AYDEYER

ERMENİSTAN'IN AZERBAYCAN'A YÖNELİK TOPRAK İDDİALARI (1918-1920)..... 58

Prof. Dr. İsmayıl HACİYEV

ERMENİ DİASPORASI ÜZERİNE SOSYAL, PSİKOLOJİK VE POLİTİK BİR DEĞERLENDİRME

Doç. Dr. Kasım TATLILIOĞLU 58

MUSA DAĞI 1915: BİR İSYAN MI DİRENİŞ Mİ? 60

Prof. Dr. Kemal ÇİÇEK

I. DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİNDE BAYBURT ÇEVRESİNDE YAŞANAN ERMENİ
OLAYLARININ GÜNÜMÜZE YANSIMALARI..... 61

Doç. Dr. Kemal SAYLAN, Yük. Lis. Öğ. Öznur ATALAN

REVAN KANUNNAMESİ'NİN DÖNEMİN BEŞERİ YAPISINI YANSITMASI BAKIMINDAN
TAHLİLİ 63

Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ

ERMENİSTAN-TÜRK İLİŞKİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI..... 63

Prof. Dr. Khallieva Gulnoz ISKANDAROVNA

BİRİNCİ DÜNYA HARBİ'NDEN İSTİKLAL HARBİ'NE İĞDIR VE ÇEVRESİNDE
GERÇEKLEŞEN ASKERİ HAREKÂTLAR..... 64

Dr. Albay Levent ÜNAL

ERMENİLERİN KATLİAM İZLERİ TOPLU MEZARLARIN TARİH AÇISINDAN ÖNEMİ..... 65

Doç. Dr. Makbule SARIKAYA

I. DÜNYA SAVAŞI VE SONRASINDA ERMENİ ESİRLERİ VE MÜBADELESİ 66

Prof. Dr. Mehmet ÇANLI

OSMANLI'NIN SON DÖNEMİNDE DOĞU'DA YAŞANAN ULUSLARARASI MÜCADELEDE
ERMENİLER İLE AŞİRETLERİN KONUMU 67

Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ, Dr. Öğ. Makul YILDIRIM

İTALYAN ARŞİV BELGELERİ IŞIĞINDA DÜNYA SAVAŞI'NDA İTALYA VE ERMENİ MESELESİ.....	68
Prof. Dr. Mevlüt ÇELEBİ	
LOZAN ANTLAŞMASINDAN SONRA ERMENİ-KATOLİK PAPAZLARIN TÜRK HÜKÜMETİNİ İTİBARSIZLAŞTIRMA ÇABALARI: MİLLETLER CEMİYETİ'NE YAPILAN MÜRACAAT.....	69
Dr. Mikail KOLUTEK	
19. YÜZYILIN SONLARI VE 20. YÜZYILIN BAŞLARINDA ERMENİ SİLAHLI ÖRGÜTLERİNİN İĞDIR'DAKİ FAALİYETLERİ (RUSYA VE GÜRCİSTAN ARŞİV BELGELERİ IŞIĞINDA)	71
PROF. DR. MUSA QASIMLI	
1914-1918 YILLARI ARASINDA İSPİR'DE ERMENİ FAALİYETLERİ	72
Dr. Mustafa ÖZYÜREK	
MONDROS MÜTAREKESİ SONRASINDA ERMENİ DİASPORASININ AMERİKAN GAZETELERİNDEKİ PROPAGANDALARI.....	73
Dr. Mustafa Tayfun ÜSTÜN	
ANDRANİK OZANYAN PAŞANIN TÜRK DÜŞMANLIĞI VE SALDIRILARI	75
Dr. Namık Kemal YILDIRIM	
ERMENİ ÇETE VE KOMİTALARININ OSMANLI İSTİHBARATINA KARŞI KULLANDIKLARI ŞİFRELİ TERMİNOLOJİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	76
Dr. Öğ. Naziye SARALI	
DR. ALİ SAİB BEY VE TRABZON TEHCİRİNDE KADIN VE ÇOCUKLAR MESELESİ	76
Doç. Dr. Nejdettin BİLGİ	
BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA ERMENİLER TÜRKLERE KARŞI (RUSYA DEVLET ARŞİVLERİNİN BELGELERİNE DAYANARAK).....	77
Prof. Dr. Nesiman YAQUBLU	
1915 ERMENİ OLAYLARININ AÇIKLIĞA KAVUŞTURULMASI AÇISINDAN CEMAL PAŞA'NIN ÖNEMİ	78
Doç. Dr. Nevzat ARTUÇ	
ARKEOLOJİNİN POLİTİKA ARACI OLARAK KULLANILMASI VE ERMENİ DİASPORASI FAALİYETLERİ	79
Arş. Gör. Nilden ERGÜN, Lis. Öğ. Sude ERGÜN	
TÜRK ROMANINDA ERMENİ İHANETİ.....	79
Dr. Nusret YILMAZ	
20. YÜZYILIN İLK YARISINA KADAR İĞDIR İLİ VE ÇEVRESİNİN SİYASİ VE NÜFUS COĞRAFYASI	85
Dr. Oğuz ŞİMŞEK	
ACTIVITY OF ARMENIAN COMMITTEES IN THE REGIONS OF THE RUSSIAN EMPIRE (THE CAUCASUS, ETC.) IN THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY ACCORDING TO THE DOCUMENTS FROM THE CENTRAL HISTORICAL ARCHIVE OF UKRAINE	87
Dr. Olga MAVRINA	
İNGİLTERE'NİN VAN KONSOLOSLUĞUNUN TAŞNAK CEMİYETİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELERİ (21 ARALIK 1908)	88

Dr. Orhan TURAN

1915 YILINDA KIĞI VE ÇEVRESİNDE YAŞANAN ERMENİ OLAYLARI..... 89

Prof. Dr. Orhan YAZICI

ŞARK CEPHESİ KOMUTANI KAZIM KAREBEKİR PAŞA'NIN İĞDIR VE CİVARINA YAPTIĞI
TETKİK SEYAHATI (14-22 MAYIS 1922)..... 89

Prof. Dr. Osman AKANDERE

XIX. YÜZYIL XX. YÜZYILIN BAŞLANGICINDA AZERBAYCANIN ŞEKİ BÖLGESİNDE
ERMENİ TAHRİBATLARI 90

Dr. Rahim HASANOV, Araştırmacı Elşen ABDURAHMANOV

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA ABD'DE ERMENİ PROPAGANDASI 91

Dr. Recep Murat GEÇİKLİ, Dr. Seyfi KILIÇ

TÜRKİYE'DE ERMENİ SORUNU VE TEHCİR KONULARININ ÖĞRETİMİ (TARİHÇE VE
MEVCUT DURUM)..... 94

Doç. Dr. Refik TURAN

ERMENİ GAZETECİ ARSHAG MAHDESIANIN AMERİKAN BASININDAKİ PROPAGANDA
FAALİYETLERİ (1918-1923)..... 97

Prof. Dr. Sadık SARISAMAN

1918-1920 YILLARINDA AZERBAYCAN PETROLÜ ÜZERİNDEKİ ULUSLARARASI
REKABETTE ERMENİ FAKTÖRÜ 98

Dr. Samir GULİYEV

İSTİKLAL SAVAŞI VE DOĞU ANADOLU'DA TEHCİRDEN DÖNEN ERMENİLER (1919-1923)

Prof. Dr. Selma YEL, Dr. Öğr. Gör. Esra Müjgân KARATAŞ 99

ERMENİLERİN BÜYÜK ERMENİSTAN HAYALİ VE GENERAL HARBORD'UN ERİVAN
İZLENİMLERİ..... 100

Prof. Dr. Serpil SÜRMELİ

AVUSTURYALI SAVAŞ MUHABİRİ DR. STEPHAN STEINER'E GÖRE KAFKASYA'DAKİ
DURUM (NİSAN-TEMMUZ 1918)..... 102

Doç. Dr. Sezen KILIÇ

XX. YÜZYILIN BAŞINDA OSMANLI DEVLETİ'NİN GENEL, ASKERİ VE SİYASİ DURUMU

Prof. Dr. Sinever Esin DERİNSU DAYI 103

ARMENIAN PRESENCE AND CONTRASTS IN EARLY XX. CENTURY EUROPEAN SOURCES

Prof. Dr. Stefano TRINCHESE.....103

XX. YÜZYILIN BAŞLARINDA ÜÇ İMPARATORLUK ARASINDA ERMENİ EFREM
DAVİTYAN'IN FAALİYETLERİ: DÖNEMİN FARS DİLLİ KAYNAKLARI ÇERÇEVESİNDE

Prof. Dr. Şahin FERZALİYEV 104

I. DÜNYA HARBİ SIRASINDA ERMENİ SORUNUNUN AVUSTRALYA BASININDAKİ
YANSIMALARI..... 105

Doç. Dr. Taner BİLGİN, Öğr. Gör. Talha Ağyar ALTUNAY

ÇARLIK RUSYA'SININ YIKILIŞINDAN SONRA DOĞU ANADOLU'DA VE KAFKASLARDA
SİYASİ GELİŞMELER VE KAZIM KARABEKİR..... 106

Timsal KARABEKİR, Araştırmacı Sadık TEKELİ

SOVYET HÜKÜMETİNİN "TÜRKİYE ERMENİSTANI" HAKKINDA KARARI VE TÜRLERE
KARŞI ERMENİLERİN SOYKIRIM SUÇLARININ GÜÇLENMESİ 108

Prof. Dr. Tofig MUSTAFAZADE

RUSYA'DAKİ ESİR TÜRK ASKERLERİNE ERMENİLER TARAFINDAN YAPILAN MEZALİM
HAKKINDA BAZI TESPİTLER 109

Prof. Dr. Tuncay ÖĞÜN

TÜRLÜĞÜN, YIKICI UNSUR KARŞISINDA VARLIK MÜCADELESİ 110

Doç. Dr. Turan AKKOYUN

SEVR SÜRECİNDE TRABZON'UN ERMENİLERE VERİLMESİ GİRİŞİMLERİNİN İSTİKBAL
GAZETESİNE YANSIMALARI..... 113

Prof. Dr. Uğur ÜÇÜNCÜ, Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ

1919-1920 YILLARI ARASINDA KARS (Kağızman, Sarıkamış, Karakurt, Şüregel), ERZURUM
(Pasinler, Tortum) VE BAYBURT'TAKİ ERMENİ MEZALİMİNE MARUZ KALAN MÜSLÜMAN
AHALİNİN İSKÂN MESELESİ 114

Yük. Lis. Öğ. Uğur YILMAZ, Yük. Lis. Öğ. Sultan OĞUL

İĞDIR'DA ASAYİŞ SORUNLARI (1923-1931)..... 115

Doç. Dr. Ümmüğülsüm CANDEĞER

MİLLİ MÜCADELEDE DÖNEMİNDE İNGİLTERE'NİN ERMENİ POLİTİKASI..... 117

Dr. Veli Fatih GÜVEN

AGATANGEL KRIMSKIY KİTAP KOLEKSİYONU'NUN TÜRK-ERMENİ İLİŞKİLERİ TEMALİ
SEGMENTİ: SÖYLEMSEL VE KONUSAL ÇÖZÜMLEME 119

Doç. Dr. Volodymyr PIDVOINYI

HATAY'IN ANAVATANA KATILMA SÜRECİNDE TAŞNAK VE HINÇAK ERMENİ TERÖR
ÖRGÜTLERİNİN TÜRLÜK KARŞITI PROPAGANDALARI VE TÜRK KAMUOYUNUN
TEPKİSİ..... 120

Arş. Gör. Yasin ERCİLSİN

ALMAN ARŞİV KAYNAKLARINA GÖRE OSMANLI DEVLETİ'NDE ERMENİ TEHCİRİ
(21 AĞUSTOS-13 ARALIK 1915) 122

Prof. Dr. Yüksel KAŞTAN

İ.DÜNYA SAVAŞI VE ERMENİLERİN OSMANLI DEVLETİ İLE İLGİLİ HAYALLERİ

Prof. Dr. Abbas SEYİDOV

Dr. Güler QAFQAZLI

Ermeni milliyetçilerinin “Büyük Ermenistan” hayalleri, Türk-Müslüman nüfusa karşı benzeri görülmemiş bir soykırıma neden oldu. Birinci Dünya Savaşı başladığı sıralarda, II Nikolay ermenilere beyanname ve gizli müracaat gönderdi. Müracaatta, Eçmiyazin’de organize edilmiş ermeni drujinalarının (çetelerinin) rus askeri kuvvetlileri ile beraber Türkiye arazisine girmiş olmaları durumunda, Doğu Anadolu’da Çarlık Rusya’nın himayesinde Özerk Ermenistan devletinin kurulacağını garanti edildiği belirtilmekteydi. 1914 Kasım’da Rusya ordusu Osmanlı Devleti’nin sınırlarını Doğu Anadolu’dan geçti. Rus askeri kuvvetlerinde yaklaşık 150 bin ermeni askeri ve yaklaşık 15 bin silahlanmış gönüllü ermeni çeteleri Anadolu’da toplu katliamlara başladı. Birinci drujinanın başında Andranik, ikincide Dramast (Dro), üçüncüde Hamazasp, dördüncüde Keri (Arşak), beşincide Canpolatyan, altıncıda Banduht, yeddiincide Arkutinski, sekkizincide ise Heço (H. Emirov) duruyordu. Mayıs 1915’de Doğu Anadolu’da “Van Cumhuriyeti” adında sözde bir ermeni devleti kurulsa da, bu sahte kurum Temmuz’da Türkler’in darbeleriyle yıkılmış oldu. Ruslar 18 Mayıs 1915’de Van’ı, 16 Şubat 1916’da Erzurum’u, 5 Mart’ta Bitlis’i, 6 Mart’ta Rize’ni, 15’de Tercan’ı, 26’da Of’u, 16 Temmuz’da Bayburt’u işgal etmişlerdi. Onların yanı başında bulunan ermeniler, yaşlı, çocuk, kadın ayırmaksızın masum insanları katletti. Rusya’da Ekim Devrimi ardından 1917 yılı sonlarında Doğu Anadolu’yu terk etmek emrini almış olan Ruslar, bu toprakları ermenilere devir ederek, Türklere bırakmamalarını söylüyor ve döneceklerini vat ediyor. Rusların terk etmesinin ardından ermeniler Anadolu topraklarında bir ay bile dayanamadı. Birinci Dünya Savaşı yıllarında ermeni çeteleri Osmanlı arazisinde rusların desteğiyle yaklaşık iki milyon sivil halkı acımasızca katletmişlerdi. 31 Aralık 1917’de Stalin’in hazırladığı ve Lenin’in imzalamış olduğu “Türkiye Ermenistanı” hakkında karar ilan edildi. Türk askeri kuvvetlerinden korkarak kaçmış silahlı ermenilere, Türkiye arazisinin Rusya’nın olmadığı, fakat Doğu Anadolu’da yapmış olduklarını Güney Kafkasya’da gerçekleştirmeleri, araziyi Türk-Müslümanlardan temizlemeleri durumunda onlar için burada devlet kurulacağı belirtilmişti. Öyle de oldu. Himayedarları tarafından silah ve diğer mühimmatlarla desteklenmiş ermeniler 1918-1920’lerde Azerbaycan’ın her yerinde soykırım gerçekleştirdiler.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, I. Dünya Savaşı, Doğu Anadolu, Rus Birlikleri, Güney Kafkasya Bölgesi, Soykırım.

WORLD WAR I AND THE DREAMS OF ARMENIANS RELATED TO THE OTTOMAN EMPIRE

Prof. Dr. Abbas SEYİDOV

Dr. Güler QAFQAZLI

At the beginning of the 20th century, dozens of thousands of innocent Turkic-Muslims in Eastern Anatolia and Nakhchivan were assassinated by the Armenian nationalists for the latter's dream to establish the so-called "Great Armenia". When World War I began, Nicolai II sent a declaration and secret petition to the Armenians. The petition guaranteed to establish an autonomous Armenian state in the Eastern Anatolia under the patronage of Russia, if the Armenian gangs of Echmiadzin invaded the territory of Turkey together with the Russian military forces. In November 1914, Russian military forces crossed the borders of the Ottoman Empire. This led to massacre in the Eastern Anatolia. Approximately 150,000 armed Armenian soldiers within the Russian army, and around 15,000 armed Armenian volunteer gangs began the massacres in Anatolia. Although an Armenian pseudo-state of Van Republic was declared in Eastern Anatolia in May 1915, it could not resist the Turkish coup and collapsed in July. After the October Revolution of 1917, the Russians received the order to leave the Eastern Anatolia. They delegated these lands to Armenians and promised to return soon. However, the Armenians could not last there even a month. During World War I, the Armenian gangs ruthlessly slaughtered about two million civilians in the Ottoman territory with the support of Russians. On 31 December 1917, the Decree on "Armenia in Turkey", prepared by Stalin and signed by Lenin, was announced. It was stated to those armed Armenians who fled away fearing Turkish military forces that Turkey land is not a Russian land and that the Armenians may establish a state in the South Caucasia in case of performing the same scenario as in Eastern Anatolia by "cleaning" the land from the local Turkic-Muslim population. It happened exactly the same way. The Armenians, who were supported by weapons and other ammunition by their guardians, carried out genocide all over the Azerbaijan during 1918-1920.

Keywords: Ottoman Empire, World War I, Eastern Anatolia, Russian Units, South Caucasian Territory, genocide.

KAFKASYA’DA ERMENİLER TARAFINDAN TÜRKLERE UYGULANAN KATLIAMLAR VE SOYKIRIMLAR HAKKINDA YÖNTEMSEL BİR DEĞERLENDİRME

Prof. Dr. Abdulkadir YUVALI

Osmanlı Devleti, Türk devlet zincirinin güçlü bir halkası ve aynı zamanda dünya tarihinin en uzun ömürlü bir siyasi kuruluşudur. Osmanlı Devleti Türk hâkimiyet düşüncesinin gereği olarak yönetimi altındaki farklı kültür ve inanç gruplarına en geniş manada haklar tanımış hatta devlet hayatında -ağırlıklı olarak hariciye ve maliye birimlerinde- en üst düzeyde görevlerde bulunmuşlardır. Bu halkların, Türklerden daha mutlu, huzurlu ve güçlü oldukları tarihi bir gerçektir. Söz konusu halklar arasında Rumlar ve Ermeniler en imtiyazlı konumda olmuşlardır. Ancak bu durum batı dünyasındaki gelişmelerle birlikte özelliğini değiştirmeye başlayacaktır. Bunun temel nedeni, emperyalist güçlerin, Osmanlı azınlık gruplarının destekçisi rolüne soyunarak, her bir unsuru kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya yönelik politikalar uygulamasıdır. Batılı güçlerin hedeflerine ulaşmak için uyguladıkları bu politikalar zamanla Osmanlı Devleti’nin asıl unsuru olan Türklerle azınlıklar arasındaki, yüzyıllar boyunca barış içinde devam eden ilişkilerini bozmuştur. Bozulan bu ilişkiler neticesinde Ermeniler çetecilik faaliyetlerine başlamışlardır. Kafkasya’da kurulan Ermeni çeteleri önce Rus askerlerine gözcülük ve kılavuzluk yapmaya başlamışlar, zaman için adeta birer cinayet makinesine dönüşerek yüz binlerce Türk insanını, bölgede Ermenilerin çoğunlukta olduğunu ispat etmek amacıyla katletmişler yani soykırımı yapmışlardır. Ermeni çeteleri bu süreçte birbiri ardınca Armenakan, Hınçak ve Daşnak terör örgütlerini kurmuşlar, takiben bir araya gelerek *Ermeni İhtilal Cemiyetleri Federasyonu* adı altında birleştirmişlerdir. Araştırmamızda, bir benzerini 1992 yılında Karabağ’da Azerbaycan Türklerine uyguladıkları işkence ve yok etme yöntemleri, Kafkasya’daki Ermenilerin Türklere yönelik işledikleri cinayetler, yapmış oldukları katliamlar çerçevesinde ele alınacaktır. Mercek altına alınacak olan bölgede, Türk varlığını yok etme düşünesiyle savunmasız insanlara yönelik soykırımı hadisesi yaşanmıştır. Bize göre Ermeni meselesinde açık ve orta yerde Ermenilerin bağımsız ve büyük Ermenistan hayalleri uğruna Türklere yönelik katliamlarla ilgili arşiv belgeleri yanında adı geçen yörelerdeki şehitlikler söz konusu soykırımını doğrulamaktadır. Bu yüzden bilim adamları *Ermeni Soy Kırımı Yoktur* tezi yerine konuya bu pencereden bakmak suretiyle konunun uzmanı bilim adamlarını ve dünya kamuoyunu aydınlatmaları gerekli ve öncelikli olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Kafkasya, Ermeniler, Karabağ, Soykırım.

A METHODOLOGICAL EVALUATION ABOUT THE THE MASSACRE/ GENOCIDE ON THE TURKS BY ARMENIANS IN CAUCASUS

Prof. Dr. Abdulkadir YUVALI

The Ottoman Empire is a powerful link in the Turkish state chain and at the same time the longest-lived political organization in the world's history. As a requirement of the idea of Turkish sovereignty, the Ottoman Empire granted rights to different culture and belief groups under its administration in the widest sense, and even held the highest level of duties in the state life - mainly in the foreign and financial units. It is a historical fact that these peoples are happier, more peaceful and stronger than the Turks. Among these peoples, Greeks and Armenians were the most privileged. However, this situation will begin to change its characteristics with the developments in the western world. The main reason for this is that the imperialist forces have adopted the role of supporter of the Ottoman minority groups and implemented policies to use each element in their own interests. These policies implemented by the Western powers in order to achieve their goals gradually disrupted the relations between Turks which were the main elements of the Ottoman Empire and minorities that have been in peace for centuries. As a result of these deteriorating relations, Armenians started gang activities. The Armenian gangs established in the Caucasus first started to watch and guide Russian soldiers and turned into a murder machine for hundreds of thousands of Turkish people, in order to prove that the Armenians were the majority in the region. Armenian gangs formed Armenakan, Hınçak and Daşnak terrorist organizations one after the other and came together to unite them under the name of *Federation of Armenian Revolutionary Societies*. In our research, the torture and extermination methods applied by Azerbaijani Armenians to the Azerbaijani Turks in Karabakh in 1992, will be discussed within the framework of the murders and massacres committed by the Armenians towards the Turks in in the Caucasus region. In the region under investigation, with the idea of destroying the Turkish existence, the genocide against vulnerable people has been experienced. In our opinion, in the Armenian issue, in addition to the archival documents, the martyrdoms in these regions confirm that the Armenians were carrying out the massacres - genocide against the Turks for the sake of independent and great Armenian dreams. Therefore, Scientists should be able to enlighten the expert scientists and the world public opinion by looking at the issue from this window instead of the thesis that *Armenians did not commit genocide*.

Keywords: Ottoman Empire, Caucasus, Armenians, Karabakh, Genocide.

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE TBMM HÜKÜMETİ'NİN KAFKASYA'DAKİ ASKERİ STRATEJİSİNİN ERMENİSTAN'A YÖNELİK UYGULAMALARI.

Dr. Abdullah Cüneyt KÜSMEZ

Bu bildirinin amacı; Mustafa Kemal Paşa'nın 9.Ordu Kıtaatı Müfettişi olarak Anadolu'ya geçtiği günden itibaren şekillenmeye başlayan Milli Mücadele'nin programındaki öncelikle doğu vilayetleri sonrasında ise Kafkasya'da izlenen dış siyasetin uygulama vasıtası olan askeri stratejiyi ortaya koymak ve bu stratejinin İtilaf Devletleri ile birlikte hareket eden Ermenistan'a karşı nasıl icra edildiğini izah etmektir. Bu çalışmada açıklayıcı ve temel niteliklere ağırlık veren bir yöntemle, 1919 ve 1920 yıllarını kapsayacak şekilde konu ile ilgili milli arşivler, eser ve makaleler ile dönemin askeri eserleri taranarak Milli Mücadele'nin genel dış siyaseti içerisinde Kafkasya'da uygulanacak olan askeri stratejinin oluşumu ve geçirdiği safhalar ortaya konacaktır. Bu dönem içerisinde özellikle Ermenilerin Doğu Anadolu bölgesindeki tedhiş faaliyetleri ve bu faaliyetlerdeki başta İngiltere olmak üzere İtilaf devletlerinin desteğine karşı yürütülen strateji içerisinde askeri tedbirler ve uygulamaları belirlenecektir. Topyekûn bir mücadelenin yürütülmesi için askeri bir gücün varlığı zorunludur. Nitekim kongreler sürecinde sosyal güç olarak milletin varlığı ve iradesi birinci koşul olarak tespit edilirken, sosyal gücü ayakta tutacak ve ona güç verecek ikinci ve zorunlu bir koşul olarak ise ordunun mevcudiyetinin korunması, milli mücadeleye katılımının sağlanarak işgale karşı koyması ve her şeyden önce tek merkezden sevk ve idare edilmesi asıl hedef olmuştur. Bu hususların tamamı Mustafa Kemal Paşa'nın başlangıçta 9'uncu Ordu Müfettişi daha sonra Heyet-i Temsiliye başkanı ve Müdafaa-ı Hukuk Dernekleri başkanı nihayetinde Türkiye Büyük Millet Meclisi başkanı ve aynı zamanda TBMM Orduları Başkomutanı olarak verdiği kararlar ve uygulamalarında görülmekte ve böylece askeri gücü bir strateji vasıtası olarak kullanabilme yeteneğini izah etmektedir. Milli Mücadele'nin genel çerçevesine uygun olarak başlangıçta Kuva-yı Milliye harekâtı ve sonrasında Düzenli Birlik harekâtına geçiş ile birlikte dış siyasetin en etkili gücü TBMM Hükûmeti Orduları olmuştur. Doğuda izlenecek siyasetin esasları, Mustafa Kemal Paşa'nın 9.Ordu Kıtaatı Müfettişi olarak Anadolu'ya geçtiğinde Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgesindeki İtilaf güçlerinin muhtemel hareket tarzlarının neler olabileceği yönündeki değerlendirmesi ile başlayan stratejisi, kongreler sürecinde alınan kararlar ve neticesinde Misak-ı Milli ile oluşan ilkeler bütünlüğü ile belirlenmiştir. Kafkasya'da uygulanacak askeri stratejinin temelinde ise 9 Ocak 1920'de tespit edilen Milli Mücadele planı, 6 Şubat 1920'de Mustafa Kemal Paşa'nın Heyet-i Temsiliye Başkanı olarak 15.Kolordu'ya verdiği direktif ve 13 Haziran 1920'de Doğu Cephesi Komutanlığının kuruluşu ile 20 Eylül

1920’de Kafkasya harekâtının başlamasına karar verilmesi önemli yer tutar. Dolayısıyla alınan kararlar ve verilen direktifler bütünlüğü, Doğu Anadolu’yu işgal eden Ermeni birliklerine ve çetelerine karşı ve devamında Kafkasya’da icra edilen askeri harekât ile uyumlu bir süreçtir. Sonuç itibari ile de TBMM Hükûmeti, Milli Mücadele’nin doğuya yönelik dış politikasını izlediği başarılı bir askeri strateji ile ulaşmıştır. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi, Türk İstiklal Harbi’nde görev almış komutanların hatıra eserleri ile dönemin Türk Ordusu’nda kullanılan askeri doktrinel eserleri kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Milli Mücadele, Milli Mücadele Planı, Kafkasya Harekâtı, Ermenistan, Askeri Strateji.

1909 ADANA ERMENİ OLAYLARI SONRASI TANİN GAZETESİ YAZARI AHMET ŞERİF BEY’İN ADANA VE HAÇİN ZİYARETİNİN AMERİKAN MİSYONER TEŞKİLATI GAZETESİNE YANSIMASI

Dr. Abdullah Sami TEKİN

Ahmet Şerif Bey İttihat ve Terakki Cemiyeti yıllarında İmparatorluğun başkenti İstanbul’da yayın hayatını sürdüren Tanin Gazetesi’nin bir muhabiri ve yazarıdır. 1909-1914 yılları arasında Anadolu topraklarını Tanin Gazetesi adına dolaşarak kendi kaleme aldığı Anadolu gözlemlerini Tanin Gazetesi’nde yayımlamıştır. Ahmet Şerif Bey, Anadolu gezisinde uğradığı duraklardan birisi Ermeniler için tarihi, dini ve stratejik bir öneme haiz olan 1909 yılında Ermeni olaylarının yaşandığı Adana vilayeti ve günümüzde adı Saimbeyli olan Haçin ilçesidir. Onun Adana ve Haçin ziyaretindeki gözlemleri, Osmanlı coğrafyasında çoğunlukla Ermeni ve Rum tebaaya yönelik okul, hastane ve yetimhaneler kurarak Protestan misyonerlik faaliyetinde bulunan Amerikan Board Misyonu’nun yayın organı “The Orient” adlı gazetesinde “*Bir Türk Muhabirin Görüşleri*” adıyla yayımlanmıştır. Bu bildiride Ahmet Şerif Bey’in “The Orient” adlı gazetede yayımlanan görüşleri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Şerif Bey, Adana, Haçin, Ermeni Olayları, Orient Gazetesi.

THE REFLECTION OF TANİN NEWSPAPER'S CORRESPONDENT AHMET ŞERİF BEY'S VISIT TO ADANA AND HAÇİN AFTER THE 1909 ADANA ARMENIAN EVENTS TO THE AMERICAN MISSIONARY NEWSPAPER

Dr. Abdullah Sami TEKİN

Ahmet Şerif Bey is a correspondent and writer of the newspaper of Tanin published in İstanbul during İttihat ve Terakki Cemiyeti years. the Anatolian observations which he had written around the Anatolian lands on behalf of Tanin Newspaper, were published in Tanin Newspaper Between 1909 and 1914. Ahmet Şerif Bey's one of the stops he visited during his visit to Anatolia was the Adana province, where the Armenian events took place in 1909, which has a historical, religious and strategic importance for the Armenians, and the Haçin district, which is today called Saimbeyli. Ahmet Şerif Bey's visit to Adana and Haçin was published in a newspaper with a title "*A Turkish Correspondent's Views*" called "*The Orient*", which was the publication organ and informing about the activities of American Board Mission that established Protestant missionary activities schools, hospitals and orphanages aimed at mostly Armenian and Greek subjects in Ottoman geography. Ahmet Şerif Bey's views and observations and publication in a foreign publication is important to reflect the situation in Adana province after the Armenian events of 1909 through the eyes of foreigners. In this paper, Ahmet Şerif Bey's views published in The Orient newspaper will be discussed.

Keywords: Ahmet Şerif Bey, Adana, Haçin, Armenian Events, The Orients.

1919 YILINDA İĞDIR VE ÇEVRESİ

Doç. Dr. Ahmet TOKSOY

Mondros Mütarekesinden sonra devlet bünyesinde yaşanan otorite boşluğu hiç kuşkusuz ki, hem Kafkaslarda ve hem de sınır dâhilinde pek çok olumsuz gelişmeleri beraberinde getirmişti. Bu olumsuz gelişmenin başında Türk ordularının geri çekilişi gelmekteydi. 1918 yılı Eylülünde Kafkas dağlarına kadar ilerleyen Türk ordusu henüz ateşkes antlaşması imzalanmadan Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'nın emri ile geri çekilmeye başladıysa da bir sorun ortaya çıktı. Bu geri çekilme nereye kadar olacaktı. Yalnızca Kafkasya ile mi sınırlı kalacaktı? Doğu Anadolu'da bu çekilmeye dâhil miydi? Binlerce yıllık Türk yurdu düşmana nasıl teslim edilecekti? Sonuçta 1878 yılı sınırına kadar çekilme gerçekleşti. Bunun anlamı şuydu. Avrupa Hunlarının batı seferi ile Türk anayurdunun bir parçası olmuş bir bölgenin

düşmana terk olunması ve oluk oluk Türk kanının akıtılması idi. İtilaf Devletlerinin Osmanlı Devleti'ni parçalama istekleri önemli ölçüde Ermenilerin işine de yaradı. Çünkü kendilerini Osmanlı Devleti'ne karşı girişecekleri her türlü hareketlerinde serbest ve özgür olarak gördükleri gibi onlardan büyük destek alıyorlardı. Fakat Ermeniler, batılı devletlerin emperyalist emelleri doğrultusunda kullanıldıklarının farkında bile değillerdi. Böyle bir durumda Mustafa Kemal, 19 Mayıs'ta Samsun'a çıktıktan sonra 25 Mayıs 1919'da Sadaret Makamına, Kafkas cephesindeki Ermeni olaylarından bahseden bir telgraf gönderdi. O, bu telgrafında Ermenilerin siyasi emellerini fiilen ortaya koyabilmeleri için çeteler oluşturduklarını ve mütareke tarihinden itibaren mevsimin müsait olmasından da faydalanarak icraatlarını daha da kuvvetlendireceklerini söyleyerek bu ihtimale karşı 15. Kolordu tarafından gerekli tedbirin alınmasının lüzumlu olduğunu hatırlattı. Bunun üzerine Hariciye Nazırı da meseleyle ilgili olarak; Ermenilerin, Kafkasya'da Türk sınırına yakın bölgelerde hadise çıkarmakta oldukları haberinin alınmış olduğunu, bu olayların doğu vilayetlerinde de ortaya çıkacak olursa böylesine elim bir hadiseden dolayı hükümetin kesinlikle mesuliyet kabul etmeyeceğini söyleyerek ordu tarafından gerekli karşılığın verileceğini hatırlattı. Ayrıca bu taarruzların devam etmesi halinde, askeri kuvvetlerin artırılmak zorunda kalınacağını, İtilaf Devletleri'nin Siyasi Mümessillerine bildirmişti. İngiliz Mümessili verdiği cevapta, meselenin araştırıldığını, Kafkasya havalisinde bulunan İngiliz memurlarınca tebligat yapıldığını ve yapılan araştırmada verilen bilgilerin doğruluğunun ispat edildiğini söyledi.

Anahtar Kelimeler: Mondoros Mütarekesi, Kafkasya, Ermeniler, Doğu Anadolu, Türkler.

YABANCI GEZGİNLERİN GÖZÜYLE SON DÖNEMDE OSMANLILAR, HİRİSTİYAN TEBALARI VE AVRUPALI “GÜÇLER”.

Prof. Dr. Ahmet ÜNAL

Osmanlı Ermeni ilişkileri araştırmalarının dar anlamda bilimsel uğraşılarımın periferisinde kaldığını itiraf etmekle birlikte eşsiz bir tarih kaynağı ve okunması haz veren, seçkin, kendine has bir edebiyat türü olarak seyahatnamelere (*travelogy*) olan aşırı ilgim nedeniyle 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başlarında, yani tam da çöküş çağında Osmanlı topraklarında o zamana dek genelde barış içinde yaşayan Hıristiyan azınlıkların korumacılığını üstlenen yabancı güçler arasındaki girift ilişkilerle ilgili derlediğim çok boyutlu bilgilerin Osmanlı topraklarında yaşayan Ermeniler konusunda da en az birinci elden belgeler kadar değerli ve vazgeçilmez kaynak niteliğine sahip olduğu inancındayım. Çünkü doğası gereği

seyahatnamelerin dili ne diplomasinin malûm kaypak, allegorik, metaforik, çok anlamlı, rafine, kurnaz ve ideolojik yapısı kadar “diplomatik” ve muğlaktır, ne de tarih yazıcılığıninki kadar aşırı deolojik, tahrif edilebilir, saplantılı ve klişedir, ne de romanlarınki kadar hayal ürünüdür; tüm bağınazlık ve tarafgirliğine rağmen bireysel beyin ve özel kalemlerden çıkmıştır ve her şeye rağmen bir samimiyet ve yavanlık kokar. Dolayısıyla resmî ideoloji veya belirli bir doktrin ürünü olmamaları, tarih yazımının diğer belgeleri arasında ona hususi bir statü verir. Seyahatnameleri okurken haz ve hüzn olmak üzere iki çarpıcı ve zıt duygu arasında bocalar durursunuz. Haz, gezginlerin gezip gördükleri diyarları, halkları ve coğrafyayı örf ve adetleri, tarihi ve arkeolojisiyle birlikte tarafsız ve tatlı ve canlı bir dille anlatmalarından gelirken, hüzn seyyahların düzeltilmesi mümkün olmayan illetleri tarihten gelme bağınazlıklarından ve Osmanlı dahil Doğu dünyasına ta Orta Çağ’dan beri klişeleşmiş bakış açılarının tarafgirliğinden kaynaklanır. Son Kudüs mutasarrıfı Ali Kemal Bey’in tabiriyle kendi memleketlerinde Yahudiler dahil azınlıkları takip ve işkenceye tabi tutan, din veya mezhep değiştirmeye zorlayan, sürgün eden güçler, Osmanlı topraklarında aynı mazlumların hamiliğini üstleniyorlardı ve bu gülünç durum akıl mantık alacak şey değildi. Bu ve buna benzer çelişkilerin hepsini de seyahatnamelerde açıkça görmek mümkündür. Hristiyan seyyahları Osmanlı topraklarına getiren bir düzineden fazla neden vardır. Tabii en başta aydınlanmış ve endüstrileşme yolunda dev adımlar atmış Batı’nın her alanda yeni keşiflere soyunması, kolonileştirecek yeni topraklar ve ham madde kaynakları araması ve Victorian İngilteresi anlamında tüm dünyada, ama özellikle ve ağırlıklı olarak Antik Grek-Roma ve Tevrat-İncil topraklarında yürütülen gezi modası gelir. Aralarında Kutsal Topraklara hacı olmaya gidenlerden tutun da diplomat, elçi, ajan, misyoner, asker, tüccar, maceraperest, arkeolog, dilbilgini, epigrafist, antropolog, jeolog, coğrafyacı, biyolog ve diğerleri yer alır. Her ne kadar pek çoğu dolaylı veya dolaysız yollardan Hristiyan dindaşlarını Osmanlı baskısından kurtarma yollarını aramak ve misyonerlik yapmak amacıyla gelmişlerse de, keskin zekâlı ve çok iyi eğitim görmüş olan bu adamların gözlemleri ve keşifleri asla göz ardı edilemez ve her kesimden insanın onlardan öğrenecekleri çok değerli şeyler vardır. Bunu açık seçik görmek için coğrafyaya, arkeolojiye ve çözülmesine yardımcı oldukları ölü dillerin hacım ve sayısına bakmak bile yeterlidir. Zaten asıl etkinlik ve yararları da bu alanlarda olmuştur, yoksa yardıma geldikleri dindaşlarına faydadan çok zararları dokunmuş, özgürlük ve mutluluk getireceğim derken gözyaşı ve teessüre neden olmuşlardır. Faydadan çok zararları dokunan dindaşları arasında kuşkusuz en başta Ermeniler gelir. Seyahatnamelerin tümünü okuyup çağdaş olaylar açısından değerlendirmek elbette tek bir kişinin başarabileceği bir iş değildir. Bunun için tim araştırması gereklidir. Bildiride okuyabildiğim en başta gelen eserler “*relatio refero*” prensibine

göre değerlendirilmiş, seyyahların konuya ilişkin yaptıkları referansların neler olduğu ve gerçek tarihle olan ilişkileri öne çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Seyyahlar, Osmanlılar, Ermeniler, Hristiyanlar, Arkeoloji.

XX. YÜZYILIN İLK YARISINDA OSMANLI DEVLET ADAMLARI SAİT HALİM PAŞA-TALAT PAŞA-CEMAL PAŞA VE BAHATTİN ŞAKİR İLE CEMAL AZMİ BEYLER ERMENİLER TARAFINDAN NİÇİN ŞEHİT EDİLDİLER?

Doç. Dr. Alaattin UCA

Türk-Ermeni ilişkilerinin tarihine bakıldığında belli bir dönemden sonra Ermenilerin Türklere karşı saldırgan bir tavır içine girdikleri görülmektedir. Bu saldırganlık dönemi 4 bölüme ayrılarak incelenmektedir. Birinci bölüm, 1860-1914; ikinci bölüm 1914-1918; üçüncü bölüm 1921-1922; dördüncü bölüm ise 1973-1985 yıllarında yapılan saldırıları içermektedir. 1985'ten günümüze kadar olan dönemde ise Ermeni meselesi farklı bir boyut kazanmıştır. Bu dönemde Ermeni lobisi Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne karşı Papa, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı, Avrupa Parlamentosu ve diğer bazı ülke parlamentoları gibi ünlü kişi ve kurumlar eliyle sözde soykırım iddiasını gündemde tutmak ve kabul ettirmek adına baskı ve taciz uygulamaktadır. Bu çalışmada Ermeni saldırganlığının üçüncü bölümü incelenmiştir. Çalışmanın amacı aşağıdaki sorulara cevap bulmaktır:

-15 Mart 1921 tarihinde Talat Paşa'ya Berlin'de Ermeniler tarafından neden suikast düzenlenmiştir?

-6 Aralık 1921 günü Sait Halim Paşa Roma'da niçin Ermeniler tarafından katledilmiştir?

-1922 yılının 16 Nisanını 17 Nisana bağlayan gece Doktor Bahattin Şakir ve Trabzon eski valisi Cemal Azmi Beyler Berlin'de neden Ermeniler tarafından öldürülmüştür?

-21 Temmuz 1922 günü Cemal Paşa'nın yaverleriyle birlikte Tiflis'te Ermeniler tarafından öldürülmeleri hangi sebebe dayanmaktadır?

Amaca ulaşmak için Ermeniler tarafından şehit edilen bu mazlumların hayatları tek tek ele alınmıştır. Ermenilerle yollarının nerelerde ve nasıl kesiştiği ortaya koyulmuştur. Bu tespiti yapabilmek için de arşivlerde, kütüphanelerde taramalar yapılmış, pek çok belge, gazete, telif ve tetkik eser, tez ve makale incelenmiştir. Çalışmanın sonunda şu bulgulara ulaşılmıştır: Türkiye dışında gurbet ellerde Ermeniler tarafından şehit edilen bu mazlumların hiç birinin Ermenilerle şahsi problemi yoktur. Bulundukları mevki ve makamlar veya başka bir ifadeyle kendilerine verilen resmi görevlerden dolayı Ermenilerle muhatap olmuşlardır. Onlar Osmanlı

Devleti adına sadece görevlerini yapmışlardır. Ermeniler onları kendilerine yapıldığını iddia ettikleri sözde soykırımın müsebbibi olarak görmüşler ve hepsini katletmişlerdir. Onlar bu sözde soykırım iddialarının bedelini canlarıyla ve kanlarıyla ödemişlerdir. Ermeniler onları katlederek sözde iddialarını, sözde davalarını ve meşruiyetlerini kaybetmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Ermeni terörü, Talat Paşa, Sait Halim Paşa, Cemal Paşa, Doktor Bahattin Şakir Bey, Cemal Azmi Bey.

IN THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY WHY OTTOMAN STATE PERSONS SAİT HALİM PASHA-TALAT PASHA-CEMAL PASHA AND BAHATTİN ŞAKİR BEY AND CEMAL AZMİ BEY MARTYRIED BY THE ARMENIANS?

Assoc. Prof. Dr. Alaattin UCA

When we look at the history of Turkish-Armenian relations, after a certain period of time, the Armenians were entering an aggressive attitude towards the Turks. This period of aggression is divided into 4 sections. The first chapter is 1860-1914; second part 1914-1918; the third section 1921-1922; the fourth section includes the attacks of 1973-1985. In the period from 1985 until today, the Armenian question has gained a different dimension. During this period, the Armenian lobby with Pope, the President of the United States, European Parliament and other parliaments on behalf of such famous people and institutions assisted keep the genocide claims on the agenda and to impose applies pressure and harassment or bullying against the Republic of Turkey. In this study, the third part of the Armenian aggression is examined.

The aim of the study is to find answers to the following questions;

-Why was Talat Pasha killed by the Armenians in Berlin on 15 March 1921?

-Why was Sait Halim Pasha killed in Rome on 6 December 1921 by the Armenians?

-Why on the night of April 16-17, 1922, Bahattin Şakir Bey and the former governor of Trabzon, Cemal Azmi Bey were killed by the Armenians in Berlin?

-What is the reason why Cemal Pasha and his aides were killed by the Armenians in Tbilisi on July 21, 1922?

The lives of these oppressed martyrs who were martyred by the Armenians in order to reach the aim were taken into consideration one by one. Where and how the intersection of the road with the Armenians was revealed. In order to make this determination, archives and libraries were scanned and many documents, newspapers, royalties and investigations, thesis and articles were examined. At the end of the study the following findings were reached: these killed people by Armenians in the foreign places who have no personal problems with Armenians. They were in contact with the Armenians due to their positions and authorities, or, in other words, the official duties given to them. They only did their duties on behalf of the Ottoman Empire. The Armenians saw them as an indictment of the so-called genocide, which they claimed to have been made to them, and they massacred them all. They paid for their alleged genocide allegations with their lives and blood. When Armenians killed them, Armenians lost their alleged claims, alleged cases and legitimacy.

Keywords: Armenian terrorism, Talat Pasha, Sait Halim Pasha, Cemal Pasha, Doctor Bahattin Şakir Bey, Cemal Azmi Bey.

İĞDIR OBA KÖYÜ KAZISI VE ERMENİ MEZALİMİ

Gazeteci-Yazar Ali Eşref UZUNDERE

Anadolu Ajansı Erzurum’da göreve başladığım 1981 yılında Ermeni terör örgütünün ASALA Devletimizin yurt dışı temsilciliklerine yönelik saldırı kamuoyunun gündemini işgal ediyordu. 1827-1828 Rus-İran Savaşı sonucu imzalanan Türkmençay Antlaşması ile Azerbaycan toprakları, İran ile Çarlık Rusya arasında paylaşılmış, Sürmeli Çukuru, Kuzey Azerbaycan toprakları içinde Rus hâkimiyetine geçmiş ve oluşturulan Erivan eyaletine bağlanmıştır. O dönemde Revan eyaleti nüfusun % 83,7’sini Türkler oluşturuyordu. Bu oran 1918’den sonra % 4.12’ye düşmüştür. Fark olan % 79,8 oranındaki Türk-Müslüman nüfusunun ne olduğu sorusuna gelince; Bu insanların akıbetlerini soran olmamıştı. I. Dünya Savaşı sürerken Çarlık idaresi, 1917 Ekim devrimi sonucu yıkılması sonucu kurulan Revan merkezli Ermeni Devleti, Türkleri “tehdit” unsuru görerek, 1917’den Türk ordusunun Kasım 1920’de bölgeye gelişine kadar planlı etnik bir “Türk Soykırımı” uygulamıştır. Iğdır’da 1917-1920 yılları arasında yaşanan Ermeni zulüm, vahşet ve katliamların yaşayan ve hayatta olan tanıkları vardı. Yapacağım alan çalışmasının asılsız Ermeni iddialarına cevap olacağı düşüncesiyle işe koyuldum. Tanıkların anlattıkları ve yer göstermeleriyle Iğdır’ın Oba, Hakmehmet, Küllük ve Tuzluca’nın Tavusgün köylerinde, Ermenilerin toplu katliamlar/Soykırım yapıldığını,

işledikleri soykırım suçunun kanıtlarını gizledikleri “Toplu mezar” yerleri tespit ettim. Elde ettiğim bilgi ve bulgular, bölgenin pek bilinmeyen yakın tarihi için çok önemli idi. Tanık ifadeleri ve bulgular, sözde “Ermeni Soykırım” iddialarının ne kadar mesnetsiz ve bir hayal ürünü olduğunu, Asıl soykırımın O dönem Rus İdaresi altındaki Aralık, Iğdır, Tuzluca, Kağızman, Kars ve Ardahan’da Ermenilerin yaptığını ortaya koyuyordu. Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanlığına başvurup bilimsel destek istedim. Üniversite ile yaptığım işbirliği sonucunda, Ermenilerin bölgede katliam/soykırımı yaptıkların belgeleyen Oba Köyü Tandır Damı Toplu Mezar Kazısı” gerçekleştirildi. Kazıda ortaya çıkarılan insanlarımıza ait iskelet kemikleri ve döneme ait bulguları, 5 Mart 1986’de yaptığım Fotoğraflı haberle Türk ve dünya kamuoyuna duyurdum. Büyük yankılar uyandıran Anadolu’da ilki olan “Oba Köyü Kazısı”ndan sonra; “Erzurum, Kars ve Van’da toplu mezar kazıları gerçekleştirildi.

Anahtar Kelimeler: Iğdır, Toplu Mezar Kazısı, Ermeniler, Türkler, Oba Köyü

I. DÜNYA SAVAŞI’NDA ERMENİLER VE GENERAL ANTRANİK’İN İFADELERİ

Dr. Ali KAŞIYUĞUN

Osmanlı Devleti’nin sadık milleti olarak adlandırılan Ermeniler, yüzyıllar boyu barış ve huzur ortamında yaşamışlardır. Ancak 1878 Berlin Antlaşmasından itibaren Çarlık Rusya’sı ve bazı Avrupalı Devletlerin teşvik ve yardımıyla teşkilatlar kurmuşlar, Anadolu, Kafkaslar ve Azerbaycan başta olmak üzere geniş bir coğrafyada ayrılıkçı faaliyetler yürütmüşlerdir. Meydana gelen olaylar sonucunda binlerce masum insan yaşamını yitirmiştir. Birinci Dünya Savaşı’nı fırsat olarak değerlendiren Ermeniler, savaş sırasında Osmanlı Devleti’ne karşı ayaklanmış, gönüllü ordular kurarak Rus ordusuna yardım etmişlerdir. Osmanlı Devleti de öncelikle devletin güvenliğinin sağlanması amaçlı gerekli tedbirleri alma yoluna gitmiş, Ermenilerin isyan hareketlerine devam etmesi üzerine Osmanlı Devleti, önce bazı Ermeni liderlerini tutuklamış akabinde çözümü sevk ve iskân kanununu çıkarmakta bulmuştur. Savaş süresince Ermeni gönüllü birliklerin başında yer alan kişilerden birisi de General Antranik olmuştur. Antranik, savaş sonrasında Tan Gazetesi’ne verdiği bir röportajda Ermenilerin, Fransa ve diğer itilaf devletlerine nasıl yardım ettiğini açıkça ifade etmektedir. Rus ordusunda 180.000 Ermeninin olduğunu, Suriye’de Fransızlara yardım ettiklerini, 12.000-15.000 arası Ermeninin Rus üniformasıyla Kafkaslarda Osmanlı Ordusuna karşı savaştıklarını, Rus Kafkas ordusunun en ağır ve tehlikeli işlerini Ermenilerin yaptıklarını ve Rusların Kafkas cephesinde Ermenilerden çok istifade ettiklerini söylemektedir. Ancak Avrupalı devletlerin savaş

sonrasında kendilerine yüz çevirdiklerini ve Ermenilerin açlık, salgın hastalıklar, teçhizat eksikliği gibi konularda ciddi sıkıntılar çektiğini belirtmektedir. Bu açıklamalardan hareketle Ermenilerin büyük devletler tarafından kullanıldıklarını açıkça itiraf etmektedir. Bu çalışmada amaç; Birinci Dünya Savaşı yıllarında Ermeni faaliyetlerini Ermeni General Antranik'in dilinden ortaya koyarak Osmanlı Devleti'nin sevk ve iskân kanununu çıkarmadaki haklılığını ve yaşanan hadiselerin soykırım olmadığını ortaya koymaya çalışmaktır. Çalışmada arşiv belgeleri, dönemin gazete ve dergileri ile ikincil kaynaklar kullanılarak dönemin aydınlatılması noktasında katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Sevk ve İskân, Ermeni, Antranik, I.Dünya Savaşı.

ARMENIANS IN WORLD WAR I AND DECLARATIONS OF GENERAL ANTRANIC

Dr. Ali KAŞIYUĞUN

The Armenians, who were called the loyal nation of the Ottoman Empire, lived in peace and tranquility for centuries. However, since the Treaty of Berlin in 1878, they established organizations with the support and encouragement of Tsarist Russia and some European States and carried out separatist activities in a wide geography, especially in Anatolia, Caucasus and Azerbaijan. Thousands of innocent people lost their lives as a result of events. The Armenians, who saw the First World War as an opportunity, rebelled against the Ottoman Empire during the war and helped the Russian army by establishing voluntary armies. Firstly, the Ottoman Empire took the necessary measures to ensure the security of the state. After the Armenians continued their rebellion movements, the Ottoman State arrested some Armenian leaders and found the Dispatch and Housing. During the war, one of the leaders of the Armenian voluntary units was General Antranik. In an interview he gave to the Tan Newspaper after the war, Antranik expresses how Armenians helped France and other allies. He states that there are 180,000 Armenians in the Russian army, 12,000-15,000 Armenians in the Russian uniforms fighting against the Ottoman Army in the Caucasus, assisting the French in Syria, the Armenians doing the heaviest and most dangerous works of the Russian Caucasian army and he say that they benefited greatly from the Armenians. However, he states that European states turned against them after the war and that Armenians suffered from hunger, epidemics and lack of equipment. Based on these statements, in a sense, he openly admits that the Armenians were used by the great states. The aim of this study is to present the Armenian activities in the language of Armenian General Antranik during the First World War and to try to prove the

right of the Ottoman State to enact the law of dispatch and housing and that the incidents were not genocide. In this study, it is aimed to contribute to clear up the era by using archival documents, newspapers, magazines and secondary sources.

Keywords: Ottoman State, Dispatch and Housing, Armenian, Antranik, Great War

DOĞU ANADOLU ERMENİLERİN VATANI MI?

Prof. Dr. Alpaslan CEYLAN

Fransız İhtilali, millet kavramını ön plana çıkarmıştır. Birçok millet kendini etnik kimliği ve kültürü ile tanıtmayı tercih etmiştir. Milletler kimliklerini ortaya koyarken köklü bir tarihleri olduğunu öne çıkarmayı gereklilik olarak görmüşlerdir. Bu durum karşısında büyük güçler ve ülkeler kendi çıkarları doğrultusunda stratejiler geliştirmektedirler. Değişen dünya üzerinde Türkiye'nin jeopolitik ve jeo-stratejik önemi ise her geçen gün artmaktadır. 18. yüzyılda ortaya çıkan Milliyetçilik akımıyla beraber kendi kendini yönetme, kendi kimliği ve kültürüyle var olma duygusu milletleri sarmaya başlamıştır. Milletler kimliklerini ortaya koyarken köklü bir tarihleri olduğunu öne çıkarmayı gereklilik olarak görmüşlerdir. Ermeni tarihçiler de, Doğu Anadolu Bölgesi'nde kendilerine bir kök arama sevdasına katılmışlardır. Ermeniler geçmişte millî bir devlete sahip olduklarını ispatlamak için zengin bir kültüre ve güçlü bir siyasi geleneğe sahip olduklarını iddia etmektedirler. Bu nedenle M.Ö. II. ve I. binde Anadolu'da yaşayan Hayaşalılar ve Urartularla bağlar kurmaya çalışmışlardır. Ermeni tarihçiler tarafından yapılan çalışmaların bilimsellikten uzak ve asılsız iddialarla dolu olduğu görülmektedir. Bu açıdan Ermeni tarihçilerinin ortaya attıkları iddiaların birçoğu bilimsel olarak çürütülmüştür. Aslında Ermeniler kendilerine tarihi bir geçmiş aramak yerine bu coğrafyadaki zengin arkeolojik ve kültürel mirası bilimsel bir perspektifle inceleselerdi boş heveslere kapılmamış olurlardı. Bu açıdan Doğu Anadolu'nun Urartu, Pers, Hitit, Roma, Bizans ve Gürcü, Ermeni, Arap ve Türk kaynakları mesele hakkında çok önemli bilgiler sunmaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Doğu Anadolu, Ermeniler, Hayaşalılar, Urartular

TÜRK-MÜSƏLMAN ƏHALİSİNƏ QARŞI HƏYATA KEÇİRİLƏN SOYQIRIMLAR TARİXİ SƏNƏDLƏRDƏ

Prof. Dr. Anar İSGENDEROV

Bir əsrə yaxındır ki, erməni ideoloqları və onların havadarları dünyanı inandırmaq istəyirlər ki, 1915-ci ildə Osmanlı ərazisində "zavallı" erməni xalqına qarşı dövlət səviyyəsində qırğın törədilmişdir. SSRİ dağılana qədər bu təbliğat bilavasitə Türkiyə Respublikasına qarşı yönəlmiş, dolayısı yolla bu məsələdə bütün türk- müsəlman dünyası günahlandırılırdı. Çar Rusiyasının Osmanlı dövlətinə nifrəti SSRİ dövlətinin siyasətində və təbliğatında davam etdirilməyə başladı. Beləliklə, XX əsrin 60-cı illərində bu yalançı təbliğat ayaq tutaraq yeriməyə başladı. Birinci dünya müharibəsi illərində erməni-osmanlı münasibətlərinə dair həm obyektiv baxımdan, həm də sənədlərin əksəriyyəti qeyri-müsəlman müəlliflərinə məxsus olduğuna görə ABŞ konqresi kitabxanasında saxlanılan "Bristolun sənədləri" diqqəti cəlb edir. Bu külliyyatda qeyd olunur ki, "dəqiq statistik mənbələrdən məlumdur ki, 1912-1922-ci illər ərzində 600 minə yaxın erməni həlak olmuşdur. 1,5-2 milyon ermənin ölümü ilə bağlı fikirlər fərziyyədən başqa bir şey deyildir. Müharibə gedən ərazidə insanların ölümü və itkin düşməsi adi bir haldır". Bristolun sənədlərində göstərilir ki, qeyd olunan dövrdə isə 2,5 milyon türkün həyatına son qoyulmuşdur. Türklərin ölümü və öldürülməsi ermənilərin ölümündən daha faciəli olmuşdur. Yuxarıdakı faktlardan belə nəticəyə gəlmək olar ki, I dünya müharibəsi illərində Osmanlı ərazisində soyqırma məruz qalan ermənilər yox, yerli türk əhalisi olmuşdur. Bakıda soyqırımı planı hələ 1917-ci ildən "Daşnaksütyun" partiyası və Erməni Milli Komitəsi tərəfindən hazırlanırdı. Onlar dəfələrlə müsəlmanları bolşeviklərə qarşı silahlı çıxışa təhrik etməyə cəhd göstərmişdilər. Ermənilərin məqsədi bolşeviklərin əli ilə müsəlman əhalisini cismən məhv etmək idi. Adamların qətlə yetirilməsi və müsəlman məhəllələrinin darmadağın edilməsi planlı surətdə mütəşəkkil erməni hərbi hissələri tərəfindən şəhərin hər yerində qabaqcadan müəyyənləşdirilmiş sistem üzrə həyata keçirilirdi. Məqalədə Təhqiqat Komissiyasının materiallarında vəhşiliklər barəsində deyilənlərə, şahid dindirilmələrinə, talançıların "Kaspi" qəzeti redaksiyasının və "Dağıstan" mehmanxanasının binalarını, "İsgəndəriyyə"ni, "İsmailiyyə"ni yandırmalarına dair məlumatlarla yanaşı Osmanlı mənbələri də təhlil ediləcəkdir.

Anahtar Kelimələr: Daşnaksütyun, SSRİ, Bristol sənədləri, Türkiyə Respublikası, Bolşeviklər.

ARMENIAN ISSUE AND TURKEY: REFLECTIONS ON EPISTEMOLOGICAL BIAS RELIGIOUS INTOLERANCE AND IMPERIALIST PSYCHOLOGY

Prof. Dr. Arshi KHAN

The Armenian Issue has long been a highly disputed subject matter particularly in the context of Turkey. The metaphor used by some anti-Turkish government statements, policies and the attitude of some institutions to propagate it as genocide has most of the time disturbed relations and friendly ties between Turkey and Armenia. Moreover, the deceptive policy and announcement against Turkey on Armenian issue has also affected political environment in Caucasia. The so-called genocide issue has mostly damaged confidence building measures in the region. One sided imposition of the onus on the shoulder of Turkey has aggravated avoidable tensions largely affecting Turkey, Armenia and Azerbaijan. The genocide of Turks by armed Armenians in Turkey during the First World War and the illegal occupation of Azerbaijan territories by Armenia have never been a serious matter of concern for those who raise the issue of genocide of Armenians. Unilateral, biased and irrational claims against Turkey have been the result of Western Epistemological Bias by accepting doubts and emotions as the source of knowledge. Similarly the so-called genocide issue is also the result of Intolerance against a particular religion as the colonial forces did in Middle East, South Asia and South East Asia, etc. Imperialist mind is also a major factor to misuse political power and political institutions for Turkey bashing. Thus the proposed paper will focus on the issue from different perspectives for our better understanding.

Keywords: Armenian Issue, Azerbaijan, Turkey, Western Epistemological Bias, Caucasia.

1915 YILINDA ERMENİLERİN CEPHE HATLARINDAN UZAKLAŞTIRILMASI

Öğr. Gör. Arslantürk AKYILDIZ

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya savaşına girmesi sonrasında, Anadolu'da var olan Ermeniler tarafından çıkarılan isyan hareketleri sistematik olarak artmaya başlamıştı. Bunun üzerine Osmanlı Devleti yeni bazı tedbirler almak yoluna gitmiştir. Dahiliye Nazırı Talat Paşa, Aralık 1914'de olayların gittikçe arttığı doğu vilayetlerine gönderdiği gizli talimatta, olayların kontrolden çıktığını belirterek, Ermeni komitelerinin eğitimi ile ilgilenen yabancı kuruluş ve memurların harp sahası dışına çıkarılarak, başka bölgelere gönderilmesinin düşünüldüğünü belirtmiştir. Zeytun da başlayan ve Antep başta olmak üzere bölgeyi ciddi biçimde etkileyen

Ermenilerin çıkardığı isyan hareketli ciddi sıkıntılar doğurmuştu. Bunun üzerine, 23 Nisan 1331 (6 Mayıs 1915) tarihinde Maraş Mutasarrıflığına gönderilen şifreli emirle, Zeytu'da ki Ermenilerin göç ettirilmesi emredilmiştir. Bunlar olurken Van'da patlayan büyük isyan hareketi bardağı taşıran damla olmuştur. Hükümet, 24 Nisan 1915 tarihinde Vilayet ve Mutasarrıflıklara bir emir yollayarak düğmeye bastı. Buna göre; Ermeni Komite merkezlerinin kapatılması, evraklarına el konulması ve komite elebaşlarının operasyon planlandığı bildirilmiştir. 26 Nisan 1915 tarihli ikinci bir emirle harekete geçilerek, 2345 Ermeni komite elamanı tutuklanmıştır. Bunun yanı sıra Talat Paşa imzası ile gönderilen emir gereği Van, Bitlis ve Erzurum bölgelerinde bulunan Ermenilerin, cephe hattının dışına çıkarılması için bölge valilikleri ile 3. Ve 4. Ordu komutanlıkları çalışma başlatmışlardır. Bu faaliyetler sürdürülürken, 27 Mayıs 1915 tarihli *“Vakt-i Seferde İcaat – ı Hükümete karşı gelenler için cihet-i askeriyece ittihaz olunacak tedbir hakkında Kanun-ı muvakkat”* çıkarılmıştır. Yapılan bütün işler bu kanun çerçevesinde yapılmıştır. Bu kanun (Tehcir), Kafkas ve İran Cephesinin gerisinde bulunan Erzurum, Bitlis ve Van bölgeleri ile, Sina Cephesi gerisinde bulunan Mersin ve İskenderun bölgelerinde uygulanmıştır. Zorunlu göçe tabii tutulan Ermeniler, Savaş Cephelerin dışında kalan, Halep, Rakka, Zor, Musul gibi yerlere gönderilmiş ve iskana tabii tutulmuş, geride bıraktıkları mal ve emlaklarının korunmasına çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ermeniler, Tehcir, Talat Paşa, Kafkaslar, Van.

REMOVAL OF ARMENIANS FROM THE FRONT LINES IN 1915

Lecturer Arslantürk AKYILDIZ

After the Ottoman Empire entered the First World War, the revolt movements of Armenians in Anatolia began to increase systematically. Thereupon, the Ottoman Empire decided to take some new precautions. In his secret order sent to the eastern provinces where the incidents increased each day, Talat Pasha, the Minister of Internal Affairs, stated that the incidents became uncontrollable and it was considered to remove foreign institutions and officers training the Armenians to the outside of the battle zone and to send them to other regions. The rebellion of the Armenians, which started in Zeytun and affected the region, particularly Antep, seriously, caused big problems. Thereupon, with the cipher order sent to the lieutenant governor of Maraş on April 23rd, 1331 (6 May 1915), the Armenians in Zeytun were ordered to emigrate. Meanwhile, the large riot movement in Van was the straw. On 24 April 1915, the government issued an order to the Provincial and lieutenant governors. According to

this order, it was reported that the Armenian Committee centers must be closed down, their documents confiscated, and operations were planned against the committee leaders. With the second order, 2345 Armenian committee members were arrested on April 26, 1915. In addition, in accordance with the orders signed by Talat Pasha, the governors in the region and the 3rd and 4th Army commanders began to move the Armenians in Van, Bitlis and Erzurum regions to the outside of the front line. During these activities, *“Temporary Law about the precautions for those who resist against the government during the campaign”* issued on 27 May 1915 was enacted. All actions were carried out within the framework of this law. This law (Relocation) was applied in Erzurum, Bitlis and Van regions, which were behind the Caucasus and Iranian Front and in Mersin and İskenderun regions behind the Sinai Front. The Armenians who were subjected to forced migration were sent to places such as Aleppo, Raqqa, Zor and Mosul, which were outside the War Fronts, and were subjected to resettlement. The properties and estates they left behind were tried to be protected.

Keywords: Armenians, Relocation, Talat Pasha, Caucasia, Van.

ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN SOYKIRIM SUÇU VE SUÇUN ERMENİ MESELESİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Ashhan İĞDIR AKARAS

Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti tarafından Ermenilere yönelik gerçekleştirilen tehcir uygulaması, sadece tarihsel açıdan değil aynı zamanda uluslararası hukuk açısından da ele alınan bir konudur. II. Dünya Savaşından sonra soykırım suçuyla ilgili gerçekleşen gelişmeler ve 1948 yılında “Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi”nin kabulü tehcir olayına uluslararası hukuki bir boyut kazandırmıştır. 1915 yılında gerçekleştirilen tehcir olayı, bazı ülkeler ve yazarlar tarafından, Ermenilere yönelik soykırım olarak nitelendirilmiştir. Soykırım Sözleşmesinin geriye yürümezliği nedeniyle, konuya siyasi bir anlam yüklenilmiştir ve konu siyaset üzerinden tartışılmıştır. Ermeniler ve soykırım iddialarını destekleyen devletler tarafından, Türkiye’ye karşı uluslararası kamuoyu oluşturulmaya çalışılmıştır. Türkiye’nin soykırım iddialarını kabul etmesi yönünde üretilen politikalar, baskı aracı olarak kullanılmak istenmiştir. Ancak konunun uluslararası hukuk açısından da incelenmesi, o dönemde işlenen fiillerin soykırım suçu kapsamında ele alınıp alınamayacağını ortaya koymak bakımından önem arz etmektedir. Çalışmanın amacı 1915 olaylarını tarihsel ve ya siyasi açıdan incelemek değildir. Çalışmada, hem “Soykırım Suçunun

Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi” hem de Uluslararası Ceza Mahkemesini kuran Roma Statüsü bağlamında, soykırım suçunun unsurları açısından tehcir olayı değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Soykırım Suçu, Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi, Roma Statüsü, suçun unsurları.

GENOCIDE CRIME IN TERMS OF INTERNATIONAL LAW AND EVALUATION OF CRIME IN TERMS OF ARMENIAN ISSUE

Dr. Ashhan İĞDIR AKARAS

The relocation of Armenians to the Armenians during the First World War was not only a historical issue but also an issue of international law. Developments related to the genocide crime after World War II and the adoption of the len Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide ında in 1948 brought an international legal dimension to the relocation event. The deportation in 1915 was described by some countries and authors as genocide of Armenians. Due to the inability of the Genocide Convention, a political meaning was imposed on the issue and the issue was discussed through politics. Armenians and genocide by supporting the state has attempted to establish international community against Turkey. in the direction of Turkey to accept the genocide allegations produced policies were intended to be used as a means of pressure. However, the examination of the issue in terms of international law is important in terms of revealing whether the acts committed at that time could be taken within the scope of the crime of genocide. The aim of the study is not to examine the events of 1915 from a historical or political perspective. In the context of the “Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide” and the Rome Statute establishing the International Criminal Court, the deportation event will be evaluated in terms of the elements of the crime of genocide.

Keywords: Crime of Genocide, Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Rome Statute, elements of crime.

EMPERYALİST YAYILMACILIĞI BAĞLAMINDA ERMENİ SORUNU

Dr. Atilla JORMA

On dokuzuncu yüzyılda emperyalist devletlerden Britanya bütün dünya çapında, Rusya ise çevresindeki bölgelerde etki alanını genişletirlerdi. Bu bağlamda Osmanlı Türkiye'sinin bir parçası olan Balkanlar'da Balkan Slavları için otonomi kurulacaktı. Esas amaç ise sıcak denizlere ulaşma ve bogazların alınması idi. Türk-Rus savaşını izleyen, 1878'de toplanan Berlin Kongresinde otonom bir Bulgaristan yaratılmasına karar verildi. Ayrıca Sırbistan, Romanya, Karadağ bağımsızlığını kazandı, Batum-Kars ve Ardahan Ruslara bırakıldı. Osmanlı için yıkılış dönemi başlamıştı. 1878'de bir milyondan çok Müslüman Türk Rumeli'den sökülüp yok edildi. Ermeni sorunu bu dönemde ortaya çıktı; Ermeniler de bağımsız bir ülke kurmanın hayaliyle Berlin kongresine bir muhtıra gönderdiler. Dönemin Ermeni kilisesi lideri “Anadolu’da iki buçuk milyon Ermeni vardır. Onlar da istiklalini istiyor. Onlara da özgürlük verin, müstakil Ermenistan kurulsun” diye yazmıştı. Berlin anlaşmasında Ermenilerin yaşadığı Doğu Anadolu bölgesinde reformlar yapılmasına karar verildi, gözetmeyi de İngiltere üstlendi. İngiltere’de bir Osmanlı dostu olan Benjamin Disraeli’nin yerine geçen İslam karşıtı Gladstone’un ilk işi Osmanlı’daki elçisine verdiği reformları başlatma talimatı oldu. İzleyen süreçte sadece 1912-1913’te Balkan savaşında 400 bin Müslüman öldürüldü, bir o kadar insan da göçe mecbur edildi. Kafkaslar’da bir buçuk milyon insan öldürüldü. Osmanlı’nın Ermeni nüfusunun ise 1878’de gerçekte bir milyon 400 bin olduğu; İngiliz arşivlerinde bulunan belgelerde Ermeni patriğinin aradaki farkı Ermeni nüfusunu bazı yerlerde iki defa saydıkları sözlerinden anlaşılmıştır. Bugün Lübnan’ın Suriye’nin nüfusunun büyük bir kısmı Anadolu’dan tecrit edilen ve sağ kalan Ermenilerdir. Sürülen Ermeni gruplarının bir kısmı tehcir sırasında yolda hücumu uğradı; 1915’te ölen Ermenilerin sayısı 100-200 bin kadar olup, bir kısmı sağ salim Suriye ve Lübnan’a yerleşti. Sürgünün yapıldığı 1915’te Doğu Anadolu Rus işgali altındaydı. 1917’de Rus orduları Bolşevik ihtilali nedeniyle geri çekilme kararı aldığında Rus ordusuyla beraber, onların güvencesi altında yaklaşık bir milyon Ermeni Doğu Anadolu’dan kuzeye göçtü. Bir milyonu göç ettiyse, 100-200 bini de Anadolu’da kaldı, kimisi Müslüman oldu. 1915 olaylarına bağlamında, 150 yıllık bir dönem içerisinde bakılmalıdır. Bütünüyle ele alınışında bu gibi olayların bütün milli devletlerin kuruluşunda, her yerde işlenmiş olduğu görülür; planlı bir hareket olmadığı için 1915 gibi olayları soykırımın ilk kez tanımlandığı 1948 Cenevre Sözleşmesi geriye dönük işlese bile soykırıma girmez. Yirminci yüzyılın ilk yarısında Anadolu’da Türk-Ermeni ilişkileri konusu ancak yüz elli yıllık bağlamında incelendiği takdirde anlaşılabilir.

Anahtar Kelimeler: Balkan Slavları, Batum, Kars, Ardahan, Ermeniler.

KAFKASYA VE DOĞU ANADOLU'DA NÜFUS OYUNU

Prof. Dr. Aygün ATTAR, Arş. Gör. Selcan ALPERAY ERASLAN

XIX. Yüzyılın sonlarında Rus idareciler tarafından yönetilen Azerbaycan, Rusya'nın sömürüsünde bir ülke konumundaydı. Bu dönemde Kafkas Ötesi, büyük etnik gruplardan oluşan, ancak yönetim hakları kendi ellerinde bulunmayan valiliklere ayrılmıştı: Merkezi Bakü olan Bakü Valiliği (eski Şemahı Valiliği), merkezi Gence olan Gence Valiliği (Yelizavetpol Valiliği), merkezi Tiflis olan Tiflis Valiliği ve merkezi Erivan olan Erivan Valiliği. Bu idari yapılandırma, etnik sınırlara göre değil, bölgedeki önemli büyük merkezler esas alınarak yapılmıştı. Rus işgali öncesi siyasi-etnik ve coğrafi sınırlar esas alındığında bu mevcut dört valiliğin $\frac{3}{4}$ 'lük bölümü Türklerin yerleşimi altındabulunuyordu. Tiflis Valiliği, şimdiki Gürcistan'ı içine alması haricinde Rusya'nın Kafkasya'daki merkezi karargâhkonumunu da taşımaktaydı. Bölgenin en kalabalık etnik unsurunu Müslüman-Türk veya Tatar denilen Kafkas Türkleri oluşturmaktaydılar. Türkler, Gence ve Bakü Valiliklerinin tamamına egemen biçimde dağılmışlardı. Bunun dışında Erivan Valiliğinin nüfus bakımından en kalabalık unsurunu da Türkler oluşturmaktaydı. Erivan Valiliği, daha öncede bahsettiğimiz üzere eski Türk Erivan Hanlığı ile Nahçıvan Hanlığının topraklarını içine almaktaydı. Yani bir Türk bölgesiydi. Ermenilerin bölgeye gelişi, 1828 sonrası göçlerle gerçekleşmişti. Hatta bu dönemde Tiflis ve çevresi de nüfusun yoğunluğu bakımından Müslüman - Türk bölgesi olarak görülmekteydi [Zarya Vostoka Gazetesi, 1 Temmuz 1923]. Erivan Valiliği; Erivan, Eçmiyadzin, Yeni Bayazıt, Aleksandrapol, Zengezur, Kazak - Dilican ve Lori - Lembek bölgelerini içine almaktaydı. Bu bölgelerin tamamında bulunan 2310 yerleşim alanından 2.000'i Türklere mensuptu[Korkodyan, 1932: 162]. Bölgedeki Ermeni nüfusunu, 1828-1830 yılları ve sonrasında yerel halk tarafından 'gelme' diye tarif edilen göçmenler oluşturmaktaydı. Bu sayı zamanla katlanarak artmıştır. Şimdiki Ermenistan bölgesinin %70'i Türklerin meskûn olduğu bölgelerdi [Ermenistan ve Çevre İllerin Toponomi Sözlüğü, C. I-IV, (Ermenice), Erivan 1986].

XX. Yüzyılın başlarında Kafkas Ötesinin genelinde (buraya Doğu Anadolu'nun Rus yönetiminde bulunan Osmanlı kazaları da dâhildir) toplam 1.300.000 Ermeni nüfusu yaşıyordu. Bunun 1.000.000'unu göçmenler teşkil etmekteydi[Şavrov, 1911: 59-61]. Diğer istatistik bilgileri de bu görüşü doğrulamaktadır. Nüfus politikaları Anadolu'da daha ağır ve feci sonuçlar doğurmuştu. Anadolu; Rusya coğrafyası ve Balkanlardan gelen milyonlarca Türk-Müslüman

göçmene ev sahipliği yaparken diğer taraftan Osmanlı Devleti'nin siyasi ve askeri gerileyişi sebebiyle Doğu Anadolu, Ermeni ve Kürt silahlı çetelerinin soygun, yağma ve katliam alanı olmuştu. Bu durum 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbinde doruk noktasına ulaşmıştı. Rusya, Anadolu'ya çıkartma yapmadan çok önce bölgedeki durumlarını, Ermeniler ve bazı Kürt gruplarla yaptıkları gizli anlaşmalarla garantiye almışlardı. Kafkas Seferi esnasında Rusların giriştikleri vahşet eylemlerinin belki en acımasız örneği -üstelik kendileriyle savaşmaksızın teslim olmuş olan bir şehri- Ardahan'ı işgal ederken yaşandı. Rus birlikleri ve özellikle emirlerlerinde yer alan Kazaklar ve Karapapaklar, Osmanlı garnizon askerlerinden 300'ü bulan sayıda askeri ve sivil ahaliden de bunun çok daha fazlasını katletmişlerdi. Rus telgrafları, kent içinde yerde yatan 800 Türk ölüsünden ve dere yatağı çukurlarına atılmış birçok cesetten söz etmektedir. Tiflis'teki İngiliz Konsolosu Ricketts, "Ardahan'ın, 12.000 mevcutlu düzenli Rus birlikleri tarafından talan edildiğini" ifade etmektedir. Osmanlı kaynakları tüm bu bilgilere; toplu kıyımların yapıldığını, Ardahan dışındaki Türk köylerinin talan edildiğini ve Ardahan'da yaşayan Türk ahalisinden pek çok kişinin Kars'a kaçtığını eklemektedir [McCarthy, 1998: 118, 119]. Bölgede bulunan bir İngiliz gazeteci olan Charles Williams ise bölgede yaşanan vahşete dair gözlemlerini şu şekilde nakletmektedir: "Ruslar, dostları Ermenilerin yaralıları öldürölmelerine yardımcı oldular" [Williams, 1878: 280]. Aynı felaketler Kars, Erzurum ve diğer illerde de yaşandı. Yapılan saldırılar, katliamlar ve yağmalamalarla buradaki Türk yerleşim bölgelerinde Türk nüfus göçe zorlandı. Rusların bölgeyi zaptından sonra uyguladıkları politikalar, Müslümanların başarısızlıkla neticelenen ayaklanmalarına sebebiyet verdi.

Anahtar Kelimeler: Kafkasya, Doğu Anadolu, Nahçıvan, Ermeniler, Nüfus Oyunları.

TANIKLARIN İFADELERİ İŞİĞINDA BİTLİS-AHLAT'TA ERMENİ FAALİYETLERİ

Arş. Gör, Aynur ÇINAR, Lis. Öğ. Emir ÇINAR

Ermenilerce "Bağış Vilayeti" olarak bilinen Bitlis, XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun doğu idari birimidir. Bölgedeki Ermenilerin varlığı antik dönemlere kadar uzanmasına rağmen IX. yüzyıldan itibaren Ermeniler ancak Bizans, Abbasî, Türk ve yerel Kürt beyliklerinin hakimiyeti altında varlıklarını sürdürmüşlerdir. Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde beş yüz bini bulan bir nüfusa sahip olan Bitlis vilayetinde yaklaşık yetmiş bin Ermeni yaşıyordu. Bu kadar yoğun bir Ermeni nüfusun sebebi bu halkın bölgede asırlardır yaşamasının yanı sıra bölge siyaseti üzerinde etkili olan dış faktörlerdir. Bunların başında uzun süre Bitlis

civarındaki Türk-Safevî çatışmalarında Türk nüfusun azalması ve XIX. yüzyıldan itibaren bölgenin etnik popülasyonunu değiştirmek için Kafkasya üzerinden bölgeye getirilen Ermeniler de bu dış faktörler arasında yer alır. I. Dünya Savaşı ile Anadolu ve Ortadoğu coğrafyasında gün yüzüne çıkan uluslararası politika, bölgenin siyasi, etnik ve coğrafi topoğrafyasının değiştirilmesi üzerine kurulmuştur. Bu politika Osmanlı'nın bütün doğu vilayetlerini etkilemekte ve Bitlis-Ahlat bu bölgelerin başında gelmektedir. Burada meydana gelen siyasi gelişme ve değişimler, Birinci Dünya Savaşı esnasında Ermenilerle Türk ve Kürt halk arasında önce olumsuz faaliyetlerin ortaya çıkmasına, sonra bu etnik gruplar arasında ciddi çatışmalar ve kıyımlar yaşanmasına yol açmış, sonuç olarak da Ermeniler bu bölgeden ihraç edilmiştir. Meselenin siyasi-politik etkileri bir yana bütün bu olanlar bölgenin Türk ve Kürt halkını psikolojik ve sosyolojik açıdan etkilemiştir. Bu etkiler, her ne kadar olayın ilk şahitleri bugün hayatta olmasa da günümüzde hala halk arasında şifahi anlatımlarla aktarılmaktadır. Hatta bu aktarımlar, Müslüman Türk ve Kürt halkın ürettiği mitsel söylemlerle efsaneleştirilmiştir. Özellikle Ahlat bölgesinde yer alan Ermenilere ilişkin kalıntılar da bu anlatıları destekleyen tarihî eserler olarak varlığını sürdürmektedir. Biz bu tebliğde XX. yüzyılda Ermenilerin Bitlis-Ahlat'taki siyasi ve etnik faaliyetlerini konu alacağız. Ahlat özelinde olmak üzere Bitlis civarındaki Ermeni faaliyetlerini tarihî belgeler ışığında ortaya koymaya çalışacağız. Bunu yaparken ikinci ve üçüncü kuşak Türk ve Kürt Ahlat halkıyla yapılan röportajlardan da faydalanacak ve bu anlatımları Ahlat'taki tarihi görsellerle destekleyeceğiz. Böylece Türk yurdu “Kubbetu'l-İslâm” Ahlat'ın Ermeni meselesindeki önemine dikkat çekmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Bitlis, Ahlat, Ermeni, Osmanlı, Kubbetu'l-İslâm

ARMENIAN ACTIVITIES IN THE BITLIS-AHLAT IN THE LIGHT OF WITNESSES' STATEMENTS

Res. Assist. Aynur ÇINAR, B.A. Std. Emir ÇINAR

Bitlis, have been known as “Baghesh” by Armenians, was the east administrative unit of Ottoman Empire in the XIX. century. Although Armenians' existence in this area goes back to ancient period, Armenians have continued their existence under the domination of Byzantine, Abbasid, Turks and Kurdish principalities from this century. On the eve of the First World War, seventy thousand Armenians were living in Bitlis Province whom had crowded population as five hundred thousand. The reason of this heavily Armenians population is that this people have lived for centuries in this area and extrinsic factors have effective on the region policy. Foremost

among these factors are decrease of Turkish population in Turk-Safavid conflicts and Armenian immigration from Caucasia to Ottoman's east provinces for increasing Armenian population in XIX. centuries. International policy in where came to light by means of the First World War in Anatolia and Middle East has predicated on reconstruction of political, ethnic and geographic topography of the area. This policy has impressed Ottoman's all east provinces and Bitlis-Ahlat was the main of these regions. These political developments and changes at this province have caused negative activities between Armenians and Turk-Kurdish people and then serious conflicts among these ethnic groups. Consequently, Armenians was forced to emigrate from the area. Aside from the political effects of this issue, the resultants have influenced Turkish and Kurdish people of parts of realm psychologically and sociologically. Even though first witnesses of events aren't alive today, these effects are still transferring orally at the present time. Moreover, these accounts are making legendary with mythic narratives. Especially, the ruins related to Armenians which demonstrate these accounts are continuing their existence. In this study, we'll mention Armenians' political and ethnic actions in Bitlis-Ahlat in first quarter of XX. century. Specific to Ahlat, we'll try to present Armenian activities about Bitlis in the light of historical documents. Besides we will utilize interviews of second and third generation Turkish-Kurdish people and support these conversations with historical buildings and artefacts in Ahlat. Thus, we will try to point out the important of "Kubbetu'l-İslâm" Ahlat in Armenian matter.

Keywords: Bitlis, Ahlat, Armenians, Ottoman Empire, Kubbetu'l-İslam

FRENK ÇARIĞI, ERMENİ SERPUŞU:ARALIK 1919 TARİHLİ ADANA CERÂİM CETVELİNE GÖRE TAŞÇIKAN MAHALLESİ SÂKİNLERİ VE "VEKÂYİ'-İ ÂSÂYİŞ"

Dr. Cem DOĞAN

I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918 tarihinde İtilaf güçleriyle Mondros Mütarekesi'ni imzalayarak birtakım ağır yaptırımlara boyun eğmek zorunda bırakıldı. Mütareke maddelerinden özellikle ikisi, Toros tünellerinin müttefik kuvvetlerce işgalini öngören 10. madde ile Kilikya'daki Türk askerî gücünün belirli bir kısmı hariç tutulmak kaydıyla büyük ölçüde geri hizmete alınmasını dikte eden 16. maddeye atfen Fransız kuvvetleri Adana ve havalisini ele geçirdiler. 21 Aralık 1918 tarihinde, Yarbay Romieu'nun liderliğinde Adana'ya giren Fransız askerlerinin arasında sayıca

azımsanamayacak ölçüde Ermeni askeri de mevcuttu. Fransızlar, Çukurova bölgesinin denetimini üstlenirken paravan olarak Adana'daki Ermeni nüfusun haklarının koruyuculuğunu üstlenmeyi taahhüt etmişlerdi. Bu tarihten başlayıp kentin 5 Ocak 1922'de düşman işgalinden kurtuluşuna kadar süren dönemde asayişe ilişkin vakaların birçoğunda Fransız-Ermeni ortaklığının izleri açıkça görülmektedir. Bu çalışma, 1919 yılının Aralık ayına ait Adana suç cetvelinden hareketle Ermeniler ve Fransızlar tarafından meydana getirilen adli vakaları Taşçıkan Mahallesi örneğinde incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Mondros Mütarekesi, Adana, Ermeniler, Suç, Asayiş.

**FRENCH BOOT, ARMENIAN HAT: RESIDENTS OF TAŞÇIKAN DISTRICT AND
“INCIDENTS OF PUBLIC ORDER” ACCORDING TO ADANA CRIME CHART OF
DECEMBER, 1919
Dr. Cem DOĞAN**

Defeated in the World War I., Ottoman Empire was forced to sign and indulge a certain number of serious sanctions through Mondros Armistice Agreement with the Allies in 30th of October, 1918. According to two of the clauses of Armistice, 10th clause that stipulates the invasion of Toros tunnels by the Allied forces and 16th clause that dictated most of the Turkish forces had to be removed behind the front on the condition that solely a certain number of Turkish soldiers could stay in the front, French forces occupied Adana and its vicinity. There were a great deal of Armenians among the French forces that entered the city in the 21th of December, 1918 by the leadership of Colonel Romieu. When the French forces undertook the management of Çukurova district they promulgated that they would protect the rights of Armenians in the region as a cover. As of this date to the liberation of the city in the 5th of January, 1922 French-Armenian partnership can be seen very clearly in the most of incidents relating to the public order. This work plans to examine the public order incidents which were occurred by Armenian and French people according to the crime chart of December, 1919 with a special reference to Taşçıkan Neighbourhood.

Keywords: Osmanlı Empire, Mondros Armistice Agreement, Adana, Armenians, Crime, Public Order.

REVOLUTION WITHIN A REVOLUTION?: THE ARF & VIOLENCE IN THE SOUTH CAUCASUS, 1905-1906

Dr. Christopher L. GUNN

Between 1905 and 1906, the decades-old demographic composition and balance of Azerbaijanis and Armenians in the South Caucasus was threatened by an unprecedented outbreak of violence and ethnic cleansing in Baku, Nakhchivan, Shusha, Elizavetpol (Ganja), Tbilisi and elsewhere, and was a precursor of even worse yet to come. What little literature exists on the subject in English, scholarly or otherwise, however, has tended to isolate these events in the South Caucasus from the wider events taking place in the Balkans, the Ottoman Empire, the Russian Empire, and the rise of Christian/nationalist revolutionary organizations which tended to direct their violence towards Muslim minorities and majorities in the region. This paper will attempt to correct this narrow view of the South Caucasus, by placing the events of 1905-1906 into this broader context that includes the trans-imperial goals of the Armenian Revolutionary Federation (Dashnaks) and the impact of the tendency in Western media to exhibit tacit, if not explicit, approval for the atrocities being committed against Muslim (more specifically ‘Turkish/Tartar’) civilians in pursuit of Christian nationalism. This approval not only fueled the violence in the South Caucasus, but the double-standard it implied has skewed the context in which these events are analyzed and discussed. The entire period and region, from the Balkans to the Caucasus, must be taken together if scholars hope to understand the tragedies experienced by both the Christians and Muslims who lived there.

Keywords: Christian Nationalism, Armenian Revolutionary Federation, Balkans, Caucasus, Nakhchivan.

İNGİLİZ VAN YARDIMCISI KONSOLOS LOUIS MOLYNEUX SEEL’İN DOĞU ANADOLU RAPORLARI ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER (1910-1911)

Prof. Dr. Dilşen İNCE ERDOĞAN

Birinci Dünya Savaşı öncesinde İngiltere, Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu şartları çok iyi değerlendirmiş, Kafkasya ve Doğu Anadolu’ya hâkim olmak adına bölgede yaşayan Ermeniler ile işbirliği yapmıştır. Bu işbirliğine İngiltere’ye bağlı konsoloslar ve yardımcıları özellikle de Amerikalı misyonerler büyük destek vermişlerdir. Bölgede Türkler, Ermeniler ve Kürtler arasında yaşanan güvenlik sorunları özellikle İngiltere ve Rusya’nın da müdahalesi ile

had safhaya ulaşmıştır. Hazırlanacak olan bildiride özellikle Van Vilayeti seçilmiştir. Bunun nedenleri arasında Van'ın jeo-stratejik konumunun önemi, özellikle de Amerikalı misyonerlerin ve konsolosların yoğun olarak faaliyet göstermeleridir. Louis Molyneux Seel'da, İngiltere Van Yardımcı Konsolosluğuna 20 Nisan 1910'da atanmış, 28 Mayıs 1910'da göreve başlamış ve 1914 yılına kadar görevine devam etmiştir. Hazırlanacak olan bildiri, İngiliz Van Yardımcı Konsolos Louis Molyneux Seel'in, 1910 yılında İstanbul'da bulunan İngiltere Büyükelçisine yazmış olduğu raporlar ve 1911 yılının Şubat ve Haziran ayında bölgede yapmış olduğu geziler ve bu geziler sonrasındaki izlenimleri ele alınacaktır. Gezi raporlarında özellikle Kürtler, Türk-İran sınırı, askeri olaylar, Taşnaklar alt başlıkları bulunmaktadır. Bu konular hakkında Seel, hem bölgedeki durumu hem de durum ile ilgili kendi değerlendirmelerini aktarmaktadır. Bildiride İngiliz Ulusal Arşivinden elde edilen konsolosluk raporlarından yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, Kafkasya, Doğu Anadolu, Türkler, Ermeniler.

PARİS BARIŞ KONFERANSI SÜRECİNDE ERMENİSTAN CUMHURİYETİ VE ERMENİLER

Prof. Dr. Dursun Ali AKBULUT

Bolşevik ihtilalinden sonra 15 Kasım 1917 de Ermeni, Gürcü ve Azerbaycanlılardan oluşan Güney Kafkasya Konfederasyonu kuruldu. Aşağı yukarı aynı günlerde Doğu Cephesinde Türk askerî harekâtı başlatıldı. Bir yandan da Kafkashılarla Trabzon Konferansı (14 Mart-14 Nisan 1918) yapıldı. Onu Batum Konferansı ve Barış (11 Mayıs 1918-4 Haziran 1918) izledi Böylece Osmanlı Hükümetinin de desteği ile üç ayrı bağımsız cumhuriyetin kurulması sağlanmış oldu. Yeni cumhuriyetler Haziranda Osmanlı Devleti tarafından bir konferansa davet edildiler; onlar delegeler gönderdiler ise de İstanbul Konferansı önemli sebeplerden dolayı toplanamadı. Heyet üyelerinden bir kısmı İstanbul'da beklerken bazıları ülkelerine döndüler. Ermeni delegasyonu da bunlardan biri idi ve onlar Kafkas Konfederasyonu kurulduğu andan itibaren yeni ve önemli atılımlara yönelmişlerdi; ve şimdi de Mondros Mütarekesinden sonra gerek Türkiye'de gerekse Türkiye dışında özellikle Paris Barış Konferansı sürecinden askeri ve siyasi kazanımlar elde etmeye çalışmakta idiler. Bu yolda hiçbir fırsatı kaçırmak istemediler; hatta eski düşmanlarıyla dahi ittifak yapabilmeyi yollarını aradılar. Bunlara dair süreli yayınlarda son derecede önemli kaynaklara, haberlere ve yorumlara sıkça rastlanmakta idi. Bunların kullanımının tarihsel olaylara katkı sağlayacakları kuşkusuzdur.

Anahtar Kelimeler: Bolşevik İhtilali, Güney Kafkasya Konfederasyonu, Batum Konferansı, İstanbul Konferansı, Paris Barış Konferansı.

AZERBAYCAN HALK CUMHURİYETİ DÖNEMİNDE NAHÇIVAN'DA JEOPOLİTİK DURUM VE İNGİLİZ-ERMENİ İŞBİRLİĞİNİN BÖLGE ÜZERİNDE ETKİLERİ

(1918-1920)

Doç. Dr. Emin ŞİHALİYEV ARİF

Nahçıvan Azerbaycan'ın en eski topraklarından biridir ve dünya medeniyetinin eski merkezlerindendir. Bu bölge uzun senelerden beri Büyük Güçlerin, aynı zamanda Ermenilerin ilgi alanında olmuştur. Çünkü Nahçıvan Türk Dünyası arasında önemli bir köprüdür. Ermenilerin Azerbaycan'a ve onun ayrılmaz parçası olan Nahçıvan'a yönelik toprak iddialarının ve yapılan katliamların sebepleri tamamen ideolojik, psikolojik ve politik içeriklidir. Makalede Azerbaycan Halk Cumhuriyeti döneminde Azerbaycan'dan ayrı düşen Nahçıvan'ın jeopolitik durumu incelenmiş ve arşiv belgeleri ışığında Ermenilerin bölgede yaptıkları katliamlar araştırılmıştır. Özellikle İngiliz arşivleri Ermenilerin yaptıkları soykırımlarla ilgili gerçeklerin saptanmasında önemli rol oynayacak belgelere sahiptir. Bu belgelerde Ermeni faktörünün İngiltere için önemini gösteren İngiliz devlet adamlarının kendi aralarındaki yazışmaları ve üst düzey yetkililer tarafından imzalanmış çok gizli raporlar bulunmaktadır. Tarihi belgeler 1917-1920 yıllarında İngiliz politikaları doğrultusunda desteklenen, para, silah ve cephane ile tedarik edilen Ermenilerin Azerbaycan'da ve onun ayrılmaz parçası olan Nahçıvan'da büyük bir Türk katliamı gerçekleştirmiş olduklarını ispat etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan Halk Cumhuriyeti, Nahçıvan, jeopolitik durum, Ermeniler, İngiltere, katliamlar.

THE GEOPOLITICAL SITUATION IN NAKHCHIVAN IN THE PERIOD OF AZERBAIJAN PEOPLE’S REPUBLIC AND ENGLISH-ARMENIAN COOPERATION ON THE REGION (1918-1920)

Assoc. Prof. Dr. Emin ŞİHALİYEV ARİF

Nakhchivan is one of the most ancient lands of Azerbaijan and one of the ancient centers of world culture. This region was in the interest circle of Great Powers, at the same time Armenians for many years. Because Nakhchivan is the basic sole bridge among the Turkish World. The reasons of Armenian territorial claims against to Azerbaijan and its inseparable component part Nakhchivan and massacre by Armenians are completely ideological, psychological and political. In this article was examined the geopolitical situation of Nakhchivan, who was separated from Azerbaijan in the period of Azerbaijan People’s Republic and were researched the massacres by Armenians in the region on the basis of archival materials. Especially the UK archives contain precious materials that play a key role in revealing the truth about the crimes committed by Armenians. These documents contain correspondence between British officials and top secret reports signed by senior officials, which shows the importance of the Armenian factor for major powers, particularly the United Kingdom. According to historical documents supported by through British policy and supplied with money and arms, Armenians slaughtered Turkish people of Azerbaijan and its inseparable part of Nakhchivan in 1917-1920 years.

Keywords: Azerbaijan People’s Republic, Nakhchivan, the geopolitical situation, the Armenians, England, massacres.

RUS İMPARATORLUĞU’NUN GÜNEY KAFKASYA’DA BİR ERMENİ BÖLGESİ KURMA PROJESİNİN TARİHİ ARKA PLANI

Dr. Öğ. Eray AKÇAY

Rusların Kafkasya’ya, özellikle Kuzey Kafkasya’ya, husûsi bir dikkat atfetmesi daha Rus Çarlığı’nın ilk yıllarına, yani IV. İvan (1533-1547 Moskova Büyük Knezi, 1547-1584 Rus Çarı) devrine rast gelmektedir. Lâkin çarlığın ardından gelen imparatorluk devrinin ilk yüz yılında bile, Rus İmparatorluğu’nun Kafkasya üzerindeki dikkatinin dağınık ve hatta XIX. yüzyıla gelinceye değin Kafkasya’daki Rus yayılmacılığının kontrolsüz ve rastgele olduğu görülmektedir. Bölgenin stratejik konumu ve büyük güçlerin kendi çıkarları uğruna kullanabilecekleri kozmopolit yapısı, tarihi süreç içerisinde Osmanlı-İran-Rus kıskacında

Kafkasya'yı *çatışma ocağı/Очаг конфликта* haline getirmiştir. Özellikle XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren Rusya'nın kuzeyden-güneye tüm Kafkasya'yı topraklarına katma ve İran'ın iç karışıklıklarından yararlanarak Basra Körfezi'ne inme politikası, Kafkasya'nın kaderi açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bilhassa 1826-1828 Rus-İran Savaşı sonrasında imzalanan Türkmençay Barış Antlaşması (10 Şubat 1828) ve bu antlaşma çerçevesinde Rus İmparatorluğu'nun uyguladığı tehcir/göç ettirme ve iskân politikası etikleri günümüze değin uzanan sorunların fitilini ateşlemiştir. Türkmençay Barış Antlaşması ile Revan, Nahçıvan ve Talış Hanlıkları'nı topraklarına katarak Aras Nehri'ni İran ile arasında sınır yapan Rus İmparatorluğu, böylelikle Güney Kafkasya'daki varlığını perçinlemiştir. Rus İmparatorluğu işgal ettiği hanlıkları kontrol altında tutabilmek ve burayı bir sınır karakolu haline getirmek maksadı ile savaş sırasında ve sonrasında bu topraklara İran'dan (Güney Azerbaycan'dan) Ermenileri ve diğer Hristiyan halkları göç ettirmiştir. Göçün hemen akabinde, 21 Mart 1828 yılında, İmparator I. Nikolay'ın hükmü ile bu yeni ele geçirilen hanlık topraklarında *Ermeni Bölgesi/Армянская Область (1828-1840)* adı altında bir idari yapılanmaya gidilmiştir. Türkmençay Barış Antlaşması ile İran'dan istediklerini alan Rusya, 1828 Nisanında Osmanlı İmparatorluğu ile giriştiği savaşta da İran'da (Güney Azerbaycan'da) uyguladığı göç politikasının neredeyse birebir aynısını tatbik etmiş ve Kuzeydoğu Anadolu'dan yeni kurulan Ermeni Bölgesi'ne Ermenileri, Yezidî Kürtleri, Rumları ve Süryanileri göç ettirmiştir. Rus İmparatorluğu savaş sonrasında imzalanan Edirne Barış Antlaşması'na (14 Eylül 1829), tıpkı Türkmençay Barış Antlaşması'nda olduğu gibi bir madde ekleterek bu göç politikasına hukuki bir statü kazandırmış ve göç etmek isteyenlerin engellenmemesi yönünde garanti talep etmiştir. Bu minval üzere gerçekleştirilen göçler sonunda Güney Kafkasya'da ve sınır bölgelerinde demografik yapı büyük ölçüde değiştirilmiştir. Çalışmamızda Rus İmparatorluğu'nun XIX. yüzyılın ilk yarısında Güney Kafkasya'da uyguladığı *göç politikasını/переселенческая политика* 1826-1828 Rus-İran, 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşları bağlamında mevzu edinip bu politikanın neticelerini tartışmaya gayret sarf edeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Rus Çarlığı, Türkmençay Barış Antlaşması, Güney Kafkasya, Edirne Barış Antlaşması, Osmanlı-Rus Savaşları.

XX. YÜZYILA DOĞRU “ERMENİ ÇÖZÜM SÜRECİ” ANLAYIŞININ GÜNÜMÜZE YANSIMALARI

Prof. Dr. Esat ARSLAN

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’(93 Harbi)’nın sonunda 3 Mart 1878 tarihinde imzalanan Aya Stefanos(*Yeşilköy*) Anlaşmasının 16. Maddesi Doğu Anadolu’da Ermenilerin oturduğu yerlerde ıslahat yapılmasını şart koşturmuştur. Savaşı siyasi bakımından sonlandıran 13 Temmuz 1878 tarihinde imzalanan Berlin Antlaşması’nın ünlü 61. Maddesi de Ermenilerin Doğu Anadolu’da bağımsız devlet kurma hayaliyle yıllar sürecektür Türkiye-Ermenistan İhtilafının çıkış noktasını oluşturmuştur. Berlin Antlaşması’nın ünlü 61. Maddesi bir anlamda Osmanlı Devletinin uyruğu olan Ermeni ulusunu, Osmanlı uyruğundan çıkararak uluslararasılaştırılmasını da sağlamıştır. Bu tarihten itibaren de gittikçe sorunsallaşan bu ihtilaf uluslararası platformda beynelmilel bir kimlik kazanmış, Osmanlı Devleti ve ardılı Türkiye Cumhuriyeti ile anılır hale gelerek günümüze kadar gelmiştir. Sürekli çözüm üreten ve kapalı kapılar arkasında yayılmacı güçler tarafından kendisine çözüm dayatılan bir Osmanlı profili, üzümlere ifade etmek gerekir ki, “çözüm”lerle uğraşırken devletin “çözölme süreci”ni hızlandırmış ve Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşından sonra meşruiyetini yitirip, devlet niteliğini de kaybederek tarihin derinliklerinde kalışın sonucunu da hazırlamıştır. Ayrıcı bir niteleme ile Osmanlı Devletinin XX. yüzyıla bir adım kala dış desteklerle maruz kaldığı Ermeni ayrılıkçı isyanlarına karşı aynı yayılmacı güçlerin “Ermeni Barış Süreci” adı altında yapmış olduğu dayatmalar ironik bir durumu da beraberinde getirmiştir. Osmanlı Devletinin kendi arzu ve isteğinin dışında içine sindirmek zorunda kaldığı “Ermeni Barış Süreci”nde Osmanlı Dışişleri Bakanı Fenerli Rum “Aleksandros Karatodori” Paşa tarafından yurtdışındaki Osmanlı Büyükelçilerine Osmanlı Dışişleri yazışma kuralları uyarınca Fransızca olarak gönderilen resmi yazılar tam bir acizlik göstergisidir. Bildiri kapsamında tarihten ders alınacak nitelikteki bir belge irdelenerek, günümüze yönelik çıkarımlarda bulunulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Berlin Antlaşması, Çözüm Süreci, Ermeni Barış Süreci, Osmanlı Devleti, Türkiye-Ermenistan İhtilafı.

TOWARDS XX. CENTURY, REFLECTIONS TODAY OF “ARMENIAN SOLUTION PROCESS” UNDERSTANDING

Prof. Dr. Esat ARSLAN

Article 16 of Aya Stefanos Agreement, which was signed on March 3rd, 1878 at the end of the 1877-1878 Ottoman-Russian War, stipulated that it should be reformed for Armenians in the Eastern Anatolia. Treaty of Berlin was signed on July 13th, 1878 in terms of political terminating that war. Its imminent Article 61, Armenian dream of establishing an independent state in Eastern Anatolia, has compromised the starting point of the Turkish-Armenian dispute lasting years. The well-known Article 61 of the Treaty of Berlin also provided the internationalization of the Armenian nation, which is a subject of the Ottoman State, by removing it from the Ottoman nationality in a way. From this date, this conflict, increasingly problematized also gained an international identity in the international arena, it has been called by Ottoman State and its successor Turkish Republic and has survived until today. An Ottoman profile, which constantly produces solutions and imposed solutions by the expansionist forces behind closed doors, needs to be regretted that it has accelerated the “dissolution process in of the state while dealing with“ solutions and the Ottoman State lost its legitimacy and lost its state character after the First World War. It also prepared the result of the ruin in the depths of history. With a distinctive qualification, the Ottoman State, one step ahead the XX. century, the impositions in the name of “Armenian Peace Process” by the same expansionist forces for the Armenian separatist rebellions which were exposed through external supports brought along an ironic situation. In the Armenian Peace Process in which the Ottoman State had to digest it out of its own desire and demand, the official writings sent by the Fener Greek Minister of Foreign Affairs “Aleksandros Karatodori” Pasha to the Ottoman Ambassadors abroad in French are a display of complete helplessness. Within the context of the paper, a document which will be learned from the history will be examined and inferences will be tried to be offered.

Keywords: Armenian Peace Process, Berlin Agreement, Ottoman State, Solution Process, Turkia-Armenia Conflict.

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI DEVLETİ'NİN VE RUSYA'NIN HABER ALMA FAALİYETLERİNDE ERMENİ FAKTÖRÜ

Doç. Dr. Fatma Rezzan ÜNALP

1914-1918 yılları arasındaki Kafkas Savaşları, genel tanımıyla Kafkas Dağlarının güneyi ile Anadolu'nun doğu bölgesi içinde yer alan topraklarda gerçekleştirilen askeri harekâtlardır. 20'nci yüzyıl başlarında büyük devletleri bir dünya savaşına sürükleyen siyasal şartların ortaya çıkardığı durum ve hedeflenen planların gerçekleştirilebilmesi, bu cephede istihbarat çalışmalarının önemini çok daha fazla ön plana çıkarmıştı. Bu nedenle taraflar kurdukları istihbarat ağlarını savaş öncesinde geniş alanlara yaymışlardı. Nitekim Rusya, Türkiye'de sahip bulunduğu istihbarat şebekesiyle kuvvetli bir konuma sahip idi. Birinci Dünya Harbi sırasında Rus Çarlığı'nın teşkilatı "Okhrana", askeri istihbarat servisine yardım etmekte, iktisadi ve siyasi istihbarat servisine sahip olmayan Rus Genelkurmayının amacı sadece askeri hedefler ve hizmetler konusunda bilgi sahibi olmaktı. Savaş iki taraf arasında başladığında Rusya Osmanlı Devleti'nin savaş durumu hakkında bilgi edinmekte zorluk çekmiştir. Gizli servislerin gerekli bilgileri toplamak için ayırdıkları fon yetersiz bir düzeye inmiş, Kafkasya'dan Türkiye'ye sızmak isteyen casuslar ise sınır boylarında Türk müfrezeleri tarafından yakalanmışlardır. Müteakiben Çar'ın emri doğrultusunda, Ermenilerle Rusya'nın Kafkaslar Genel Komutanlığı arasındaki işbirliği hızla artmıştır. İlk iş olarak, Kafkas Cephesinde Türklere karşı savaşmak üzere Ermeniler silah altına alınmaya başlanmıştır. Karadeniz, Rus casusluğunun dikkate değer bir güzergâhıydı. Harbin ilerleyen safhasında Karadeniz'de Rus donanmasının hâkimiyet kurmuş olması, Rus casusların daha kolay hareket etmesini, Türk tarafında bunları takip edecek ve yakalayacak motor bulunmasında sıkıntı yaşanması ise casusların daha kolay firar etmelerini sağlıyordu. Bu nedenle Kafkas harekât sahasının içinde yer alan Karadeniz'de casusluğa meydan vermemek için savaş süresince Osmanlı Devleti, gayrimüslim ahalinin Karadeniz'de seyrüsefer etmesini ve gemi satın almasını yasaklamıştır. Kafkas Cephesindeki Türk birlikleri arasındaki yazışmalara bakıldığında da yapılmak istenen istihbarat faaliyetlerinin tamamen askeri istihbarata yönelik olduğu görülmektedir. Bu bildiride Osmanlı Devletinin ve Rusya'nın Kafkas Cephesinde yürüttükleri haber alma faaliyetleri, Osmanlı Devleti'nin bu konuda yapmış olduğu düzenlemeler, Ermenilerin Rusya yanında yer alarak Rusların istihbarat çalışmalarında yer almış olmaları konusundaki tespitler, mevcut yazılı kaynaklar ve Genelkurmay ATASE Arşivi belgeleri ışığında açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Harbi, Osmanlı Devleti, Kafkas Cephesi, Rusya, Ermeniler, İstihbarat.

ERMENİCE KAYNAKLARIN IŞIĞINDA I. DÜNYA SAVAŞINDAN ÖNCE VE SONRA ERMENİLERİN TÜRKLERE KARŞI ASKERİ FAALİYETLERİ

Prof. Dr. Gaffar ÇAKMAKLI MEHDİYEV

Birinci Dünya savaşıdan önce Dünya Ermeniliği bütün güçlerini seferber ederek Osmanlı topraklarında bağımsız bir Ermeni devleti kurmağı hedefliyordu. Osmanlı devletini zayıf düşürmek ve onu parçalamak amacı ile Ermenileri kışkırtan Batılı ülkeler ve Rusya Ermenilerden oluşan askeri birlikler kurmağı henüz 20.yüzyılın başlarından başladılar . Birinci Dünya Savaşı başlamazdan önce Balkanlarda patlak veren ve Osmanlı devletinin arazi kaybına ve Balkanlardan tamamen çıkmasına neden olan 1912-1913 Balkan savaşları sırasında Ermeni örgütleri, komite ve siyasi partileri aktif faaliyette bulunmaktaydılar. Bu savaşlardan önce de Bulgaristan’da bulunan çete reisi Andranik Ozanyan kendisinin kaleme aldığı “Savaş Talimatları”nda Osmanlı Ordusuna karşı yapılacak askeri operasyonların tezlerini çizmişti. Bulgar Komutanlığının talepleri doğrultusunda Andranik Ozanyan Ermeni gönüllü bölüğünü kurmuştu. Bölük resmi olarak “12. Lozengrad İkinci Savaşçı brigadası” adlandırılmıştı. Bundan ilave Bulgar Ordusu içerisinde Makedon-Odrin (Edirne) grubuna Garegin Njde ve Andranik’in Ermenilerden ibaret gönüllüleri de dahil idiler. Ermeni gönüllü birliklerini kurmak ve onları organize etmek için Tiflis’te Ermeni Milli Komitesi kurulmuştu. Ermeniler Doğu Anadolu vilayetlerinde de savaş hazırlıklarını yapmakta idiler. Ermenice kaynaklar bu fikri tasdik etmektedir Erivan’da 2014 yılında yayınlanan “ 1912-1913 Balkan savaşları ve Ermeniler” isimli kitapta yazar Hraçik Simonyan da itirafta bulunuyor ki, Ermeniler tam halk olarak Osmanlı devletine savaş açtılar, bu o zaman için yanlış karar değildi, Ermeniler müttefiklerin yardımı ile “ Büyük Ermenistan”ı kuracaklarına emin idiler. Tiflis’te yayınlanan “Mşak” gazetesi yazıyordu ki , ”... savaşın kapıda olduğunu gören Ermeniler bu fırsattan yararlanmalı idiler”. Daha bir Ermenice gazete “Arev” (Güneş)yazıyordu:“...Çünkü büyük hayallerin gerçek olması günü yaklaşıyordu. ..” bu gazetenin çeşitli sayılarında artık Tiflis’e Osmanlı devletinden kaçarak gelen ve Rus ordusuna katılan Ermenilerden bahis ediliyordu. “Ermenistan tarihi” ders kitabında itiraf ediliyor ki, 1914-1918 yılları 150-180 bin Ermeni Rusya ordusunda Osmanlı devletin karşı savaşmıştır. I. Dünya Savaşı zamanı Rusya Ordusu terkiibinde Ermenilerin en büyük askeri birliğinin başında Andranik Ozanyan idi, 1200

kişiden oluşan Andranik'in birliği ilk açık savaşa 16 Kasım 1914'de Selmas- Van istikametinde girdi. Birinci Dünya Savaşı başlarken Andranik Kafkasya'ya koşmuştu. 12 Ağustos 1914'de, o Tiflis'e Kafkasya askeri merkezlerinin birleştiği yere gider, başkomutan Mişlyayevski ile görüşerek Türkiye'ye karşı savaşa katılmak için hazır olduğunu ifade eder. Gönüllülerden ibaret Alay oluşturmak ister ve buna onay alarak ilk Ermeni gönüllü alayını kurar. Bu birinci grup Ermeni birliği idi. İkinci grup 7 Kasım'da ön sol istikamette savaşa girdi: Iğdır-Bayazet- Berkri-Van, Üçüncü 13 Kasım'da Kağızman –Alaşkert- Malazgirt-Bitlis,Dördüncü ise, 13 Kasım'da Sarıkamış-Orzan-Köprü-Köl-Erzurum yönünde savaşa girmişti. 1916 yılının yazında Rus Askeri Komutanlığı Gönüllü Ermeni birliklerinden 5 Tuğay kurdu. Bunlardan biri Kafkas Süvari Kolordusu Orgeneral Çernozubov'a, kalan 4'ü ise Devitte'ye katıldı. 4 Haziran 1918 yılında Türklerle Ermeniler arasında Batum Anlaşmasının imzalanması İngilizlerin Kafkasya'daki bu politikasına darbe oldu. Artık İngilizlere çalışan Andranik de bu anlaşmayı kabul etmedi. Andranik'e göre; Ermenistan Erzurum, Van, Muş ve Bitlis bölgelerini de içerisine almalıydı. Ermenistan Cumhuriyetinin bu şartlar altında varlığını reddeden Andranik, Doğu Anadolu'daki katliamlarını Culfa, Nahçıvan ve Zengezur bölgesinde de sürdürdü İngiliz kumandan Allenbi, Kudüs'e girerken onun askeri birlikleri içinde seçme Ermeni askerler olduğunu itiraf ediyordu "Mşak" gazetesi de yazıyordu ki, Fransa'nın kendi ülkesini savunmak için girdiği savaşlarda Ermeni asıllı askerler kahramanca savaştı. Ermenistanla Türkiye arasında imzalanan anlaşmayı tanımayı reddeden Andranik yurt dışına kaçtı. Dro ve Garegin Njde Avrupa'da anti-Türk faaliyetlerini devam ettirdiler. Njde Ermeni ırkçı öğretisi olan Tseğakron'u 1920'lerin sonlarında hazırlamıştı. Nazi Almanya'sı ile işbirliği içinde olması ve Alman ordusu içinde kurdukları Ermeni birliği de Türkiye'ye karşı idi ve Ermenice ve Rusça kaynaklar, Njde ve Dro ile ilgili mahkeme tutanakları, KGB arşiv belgeleri bunları ispat etmektedir. Sunumumuzda şimdiye kadar bilinmeyen, Ermenilerce yeni ortaya çıkarılan Ermenice belgelerden bahis edeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti, Balkanlar, Ermeni, Milli Komite, Andranik Ozanyan, Njde, "Büyük Ermenistan", Ermeni Ordusu.

ERMENİSTAN DEVLETİNİN AYRILIKÇILIK POLİTİKASININ KAFKAS BÖLGESİ ÜLKELERİNİN KARŞILIKLI İLİŞKİLERİNDE ETKİSİ

Prof. Dr. Kasım HACIYEV

Ermeniler, Güney Kafkasya'nın tarihen yerel nüfusu değil. Kafkasya'ya Ermeniler 19. Yüzyılda göç ettirilmişler. 19.Yüzyılda İran ve Türkiye'den Kuzey Azerbaycan'daki yerleşim birimlerine göç ettirilen Ermeniler, yerel Azerbaycan Türklerinin geleneklerinden yeterince yararlanabilmişlerdir. Fakat kendi gelişim süreçlerini zaman zaman Türk-karşıtı, Azerbaycan karşıtı ruhunda kurmuşlardır. Ermenistan'da, genel olarak, bu devletin topraklarında zamanında yaşamış ve yaşayan yerel kavim ve halkların kültürel miraslarına saldırılmış, tahrif veya tahrip edilmiştir. Eskiden Ermeniler için devlet rolü oynayan Ermeni kilisesi daha sonra kilise-parti-diaspor üçlüsü aracılığı ile politik mücadele yürütölmüş, 20.yy'ın başlarında başkalarının topraklarında Ermeni devletin kurulmasını başarmışlardı. Azerbaycanlı-Ermeni ilişkileri büyük bir zaman aralığını (yaklaşık iki yüzyılı) kapsamasına rağmen Ermeni milletçileri bu ilişkilerin olumlu yönde gelişimini engellemişlerdi. Ermeni milliyetçilerinin düşünölmüş şekilde yarattığı sahte tarih, Ermenistan'ın devlet ideolojisi haline gelmiş ve politik araç olarak yaygın şekilde kullanılmıştır. Ermenistan'ın başlattığı Karabağ savaşı yalnızca Azerbaycan'a değil, aynı zamanda kendisine büyük zarar verdi. Ermeni hükümeti yapıcı bir tutum sergilemediği için Ermeni-Azerbaycan Dağlık Karabağ çatışması hâlâ çözüme ulaşmış değil. Ermenistan'ın hiçbir dayanağı olmayan toprak iddiaları yalnızca Azerbaycan'ı değil, bölgedeki diğer ölkelerin sosyo-ekonomik ve kültürel gelişimini de olumsuz etkiliyor. Azerbaycan Cumhuriyeti gerçekleri karşısında işgalci pozisyonda olan Ermenistan'ın mevcut durumdan bir çıkış yolu bulma olasılığı görünmemektedir. Azerbaycan ve Türkiye'nin bölgede normal ilişkilerin genişlemesini istemesine karşın Ermenistan'ın bu yönde hiç bir olumlu adım atmadığından bu olasılık gerçekleşmiyor. Genel olarak baktığımızda Ermenistan devletin olumsuz etkisi bölge devletlerinin karşılıklı ilişkilerinin pekişmesine ve gelişimine engel oluyor.

Anahtar kelimeler: Kafkasya, Azerbaycan, Türkiye, Ermenistan, Politika.

ERMENİ TERÖR FAALİYETLERİ

Araştırmacı Gülsüm Gizem ÖZYOL

Bu çalışmamda 19. Yüzyıl sonları ve 20. Yüzyıl içerisinde Ermeni terör örgütlerinin yapmış oldukları faaliyetlerinden, Türkler aleyhine düzenlenen eylemlerden söz etmekteyim. Asırlar boyunca Türklerle birlikte rahat ve sükûn içinde yaşayan ve Osmanlı Devleti'nde oldukça zengin bir tabakayı meydana getiren Ermenilerin tutumları; 1877 – 1878 Osmanlı Rus savaşlarında Osmanlıların yenilmesiyle, 3 Mart 1878 tarihinde Ayastefanos Antlaşması ve 13 Temmuz 1878 Berlin Antlaşması imzalanınca değişmiştir. Bu antlaşmalardan sonra Rusya'nın ve bazı Avrupa devletlerinin kışkırtmasıyla Ermeniler süratle örgütlenerek, bağımsız bir Ermenistan devleti kurmaya yönelmişlerdir. Kullanılan emperyalist güçlerin desteği ile bir hayalin peşinde giden Ermeni terör örgütleri sadece ülke içerisinde değil uluslar arası katliamlara sebep olmuşlar ve yurtdışında birçok diplomatımızın yaşamını sonlandırmışlardır. Ermeni komiteleri, Osmanlı Devleti içerisindeki terör eylemleri için Yunan, Sırp ve Bulgar İhtilal komitelerinin yöntemlerini benimsemişler, onların silahlanma faaliyetlerini örnek alarak silahlanmayı başarmışlardır. Türklerin dini kurumlara karşı duyduğu saygıdan yararlanan Ermeni terör örgütleri, Kiliseleri silah deposu haline getirmiş ve Kiliselerle beraber bazı din görevlilerini de işin içine katmaya çalışmışlardır Bu terör örgütlerinin öncülüğünde Türklere karşı Ermenilerin isyanları, 1890 yılına dayanmaktadır. 1890 yılında Türk Devlet yönetiminde bakan, müsteşar, yargı organlarının başkanı sıfatıyla çok sayıda Ermeni görev yapmaktadır. Ermeni terör örgütleri; ihtilal partilerinin, Misyonerlerin, Doğulu ve Batılı bazı devletlerin görevlisi sıfatı ile Türkleri yok etmeyi hedeflemişlerdir. Osmanlı Devleti döneminde başlayan Ermeni kaynaklı terör hareketleri, şekil ve kısmen içerik değiştirse de Cumhuriyet döneminde de devamlılık göstermiştir. Milliyetçilik ve yayılmacılık duyguları iyice kabartılan ve kışkırtılan Ermeniler, Sovyet Birliği'nin dağılmaya başlamasından sonra 23 Ağustos 1990 tarihinde bağımsızlıklarını ilan ederek Büyük Ermenistan'ı kurma hayaliyle komşularına saldırmaya başlamışlardır. 19. Yüzyılın sonlarında terör hareketlerine girişen Ermeniler, özellikle Birinci Dünya Savaşı sırasında Ruslarla işbirliği yapmak suretiyle Doğu Anadolu bölgesinde terör estirmişlerdir. Türkleri ve Kürtleri katleden Ermeniler, terör hareketlerini tasvip etmeyen kendi ırkdaşlarına da terör uygulamaktan geri kalmamışlardır. Ermeni etnik terör örgütleri (ASALA, ASALA – MR, NAR, ARA, GEKO) incelendiğinde farklı ideoloji kaynaklı olmalarına rağmen örgütler sözde soykırımın kabul ettirilmesi, Bağımsız bir Ermenistan Devleti kurma amacıyla birleştikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Ermeni meselesi, Ermeni terör örgütleri, Ermeni terör örgütleri faaliyetleri, Osmanlı Devleti, Doğu Anadolu.

ARMENIAN TERRORISM ACTIVITIES

Researcher Gülsüm Gizem ÖZYOL

In this study, I talk about the activities carried out by Armenian terrorist organizations in the late 19th and 20th centuries and the actions against the Turks. The attitudes of the Armenians, who lived together with the Turks for centuries in peace and quiet and formed a very rich layer in the Ottoman Empire; 1877 - 1878 After the defeat of the Ottomans in the Ottoman Russian wars, the Treaty of Ayastefanos on 3 March 1878 and the Berlin Treaty of 13 July 1878 were changed. After these treaties, with the provocation of Russia and some European states, the Armenians quickly organized and started to establish an independent Armenian state. With the support of the imperialist powers used, Armenian terrorist organizations, which pursued a dream, caused massacres not only within the country but also internationally and ended the lives of many diplomats abroad. The Armenian committees adopted the methods of the Greek, Serbian and Bulgarian Revolutionary committees for terrorist acts within the Ottoman Empire and succeeded in armament by taking their armament activities as an example. Taking advantage of the respect of Turks for religious institutions, Armenian terrorist organizations turned the Churches into a weapon store and tried to involve some religious officials with the Churches. The rebellion of the Armenians under the leadership of these terrorist organizations dates back to 1890. In 1890, a large number of Armenians served as ministers, undersecretaries and judges of the Turkish state administration. Armenian terrorist organizations; They aimed to destroy the Turks in the capacity of officials of revolution parties, missionaries and some Eastern and Western states. Even though the Armenian-originated terrorist movements that started during the Ottoman Empire changed their form and content, they continued in the Republican period. Armenians, whose feelings of nationalism and expansionism were thoroughly raised and provoked, began to attack their neighbors with the dream of establishing Great Armenia by declaring their independence on August 23, 1990 after the Soviet Union began to disintegrate.¹⁹ At the end of the century, Armenians engaged in terrorist movements, especially during the First World War, in cooperation with the Russians in the East Anatolia region has terrorized. The Armenians, who massacred Turks and Kurds, did not stop terrorizing their own racialists who did not approve of the terrorist movements. When the Armenian ethnic terror organizations (ASALA, ASALA - MR, NAR, ARA, GEKO)

were examined, it was seen that although the organizations originated from different ideologies, the organizations united in the aim of imposing the genocide and establishing an independent Armenian state.

Keywords: Armenian issue, Armenian terrorist organizations, activities of Armenian terrorist organizations, Ottoman Empire, East Anatolia.

ERMENİ İDDİALARININ DAYANDIRILDIĞI YAYINLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Gürbüz MIZRAK

Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti toprakları üzerinde vuku bulan olaylara ilişkin Ermeni iddiaları; ekseriyetle ABD büyükelçisi Morgenthau, Doğu ve Güney Doğu Anadolu'da faaliyet gösteren Batılı konsolosluklar ve Hristiyan misyonerler ile isyancı Ermenilerin aktardıkları taraflı ve iftiralarla dolu raporlara dayandırılmaktadır. Günümüzde 1915 olaylarında Ermeni tezini savunan ve bu olayları bir soykırım olarak niteleyen kaynakların çoğu “Büyükelçi Morgenthau’nun Öyküsü” isimli yayına atıflar yapmaktadırlar. Bu yayının yazarı olarak gösterilen Morgenthau, 1913-16 döneminde ABD büyükelçisi olarak İstanbul’da görev yapmıştır. Yazdığı bir mektuptan da anlaşıldığı üzere; ABD kamuoyunu Türkler ve Almanya aleyhine kışkırtmayı amaçlamıştır. ABD’nin, İtilaf Devletleri yanında savaşa girme politikasına hizmet aracı olarak kaleme alınan bu yayın, bu büyük elçi değil, aslında profesyonel bir ekip tarafından hazırlanmıştır. ABD’li Misyonerler, Osmanlı Ermenilerini Protestanlaştırma faaliyetlerine maddi kaynak temin etmek için, Amerikan ve Batı kamuoyunda “*Türkler eli kanlı katiller*”, “*Ermeniler ise mazlumlar*” olarak göstermişler; Türkler hakkındaki Ermeni iftiralarını fütursuzca yaymışlar, hazırladıkları raporlarda dini ayrımcılık yapmışlardır. Birinci Dünya Savaşı sürerken İngiliz Dışişleri Bakanlığı Savaş Propaganda Bürosu “*ABD başta olmak üzere ülkeleri ve kamuoylarını etkileyerek, İngiltere yanında savaşa girmelerini sağlayacak propaganda malzemesi ürettirmiştir*”. Bu çerçevede Morgenthau, Ermeni ve Hristiyan misyonerler kaynaklı raporlar, İngiliz hedeflerine hizmet edecek hale getirilip basılmış ve servis edilmiştir. Bu kapsamda James Bryce’in kaleme aldığı, Arnold J. Toynbee editörlüğünü yaptığı “*Mavi Kitap*” serisi Türkler aleyhine yürütülecek propagandada kullanılmak üzere yayınlanmıştır. Arnold J. Toynbee daha sonra “*Mavi Kitap*”ın savaş koşullarında propaganda amacıyla yazıldığını itiraf etmiştir. Ermeni asıllı Alman papazı ve politikacı olan Johannes Lepsius, Birinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında Türkleri kötüleyen

yayınların kalemlerindendir. Ermenilerin "soykırım"a maruz kaldıkları iddiasını hayatı boyunca devam ettirmiş, yazdığı kitapları "Ermeni meselesinde" Batı kamuoyunu büyük bir tarihi yanlışlığa düşürmüş ve bugün Batıdaki birçok "soykırım" içerikli kitaba kaynak oluşturmuştur. Lepsius'un düşünce dünyasını ve Osmanlı Devleti'ndeki "Ermeni olaylarına" bakışını bir Alman yazar şöyle ifade etmiştir: "...Türk olan her şeye karşı, vahşi, körü körüne insafsızca bir kin; Ermeni olana karşı ise, paralojik bir şefkat, müsamaha ve çocuk saflığı ile Ermeni olaylarının politik, ahlaki ve sosyal sebeplerini kritik etmeyerek, görmemezlikten gelme ve keyfi, sahte vahşet olayları ortaya koyma..." Ermeni iddialarının dayandığı bir diğer yayın da Aram Andonyan tarafından kaleme alınan, "Naim Beyin Hatıraları" adlı kitaptır. Andonyan kitabında; sözde "Ermeni katliamını kanıtlayan şifre-telgraf talimatları", Halep Valiliği'nde çalışan ve tehcir uygulamasından sorumlu memurdan satın aldığını iddia etmiştir. O dönemde Halep vilayetinde Naim Bey adlı bir Türk memurun görev yaptığına dair kayıt yoktur. Andonyan'ın belge olarak verdiği malzeme de Osmanlı yazışmalarına hiç benzememekte ve pek çok tutarsızlıklarla doludur. Avusturyalı yazar Franz Werfel, 1933 yılında bir Ermeni rahibin kendisine anlattıklarından yola çıkarak "The Forty Days of Musa Dagh" (Musa Dağı'nda 40 Gün) isimli bir roman yazmıştı. Roman geniş yankı bulmuş, daha sonraları da filme çekilmişti. Bir tarih kitabı veya belgesel şeklinde algılanan roman ve filmi, tüm dünyada Türk aleyhtarı bir kamuoyunun oluşmasında hayli tesirli olmuştur. Prof. Dr. Erich Feigl, "Bir Terör Efsanesi" isimli kitabında yakın arkadaşı olan Werfel'in; "Ermenilerin pek çok asılsız iddia ve sahte belge vererek kendisini kandırdıklarını, bir sahtekârlığa kurban gittiğini" itiraf etmiştir. Amerika, İngiltere ve Fransa başta olmak üzere çoğu Batı basını, olayları olduğundan farklı bir biçimde çarpıtarak Ermeniler lehine, Türkler aleyhine vermiştir. Ermeniler ve destekçileri tarafından bu tür rapor ve kitaplar 1. Dünya Savaşı bitmeden önce yayınlanmaya başlanmış ve bu yöndeki çalışmalar savaştan sonra da devam etmiştir. Buna mukabil Türk yetkililerin raporlarını ve Türk tarafının görüşlerini esas alan ciddi çalışmalar ancak 1980'li yılların ortalarından itibaren ortaya konulabilmektedir. Bu dönemde "atı alan Üsküdar'ı geçmiş" atasözünde de ifade edildiği gibi Batı kamuoyunun Ermeni bakış açısıyla beyinleri yıkanmış ve önyargıları çoktan oluşmuştu.

Anahtar Kelimeler: ABD büyükelçisi Morgenthau, Mavi Kitap, Johannes Lepsius, Aram Andonyan, Naim Beyin Hatıraları.

VALUATION OF PUBLICATIONS ON ARMENIAN ALLEGATIONS

Dr. Gürbüz MIZRAK

Armenian allegations on the events taking place on the territory of the Ottoman Empire during the First World War, are usually based on reports of US ambassador Morgenthau, Western consulates, Christian missionaries in Eastern and South Eastern Anatolia and rebellious Armenians, and on materials for propaganda purposes under war conditions. Today, most of the sources defending the Armenian thesis in the 1915 events and describing these events as genocide refer to the publication “Ambassador Morgenthau’s Story”. Morgenthau, who is shown as author of this publication, served as the US ambassador in Istanbul during 1913-16. As understood from a letter he wrote that he aimed to provoke the US public opinion against the Turks and Germany. This publication, which was written as a service tool for the US policy of entering into the War with the Entente States, was not prepared by this ambassador but by a professional team. US Missionaries, in order to provide financial resources for the activities of the Protestant Ottoman Armenians, the American and Western public opinion, “*Turks are bloody murderers*”, “*Armenians as the oppressed*” have shown. They disseminated the Armenian slander about the Turks and they made religious discrimination in their reports. During the First World War, the British Foreign Ministry War Propaganda Bureau produced propaganda material in order to influence countries and public opinion (especially the USA) that would enable them to enter the war with England. In this context, publications were made based on reports of Morgenthau, Armenian and Christian missionaries, and distributed to serve the British targets. In this context, the “Blue Book” series, written by James Bryce and edited by Arnold J. Toynbee, was published to be used in propaganda against the Turks. Arnold J. Toynbee later admitted that the “*Blue Book*” was written for propaganda purposes under the war conditions. Johannes Lepsius a German pastor and politician of Armenian origin, was one of the writers of the publications that denigrated the Turks before and after the First World War. He continued the claim that the Armenians were subjected to genocide, throughout his life. His books mislead Western public opinion on the Armenian issue. Today it has been the source of many genocide books in the West. A German writer described Lepsius' psychology and her view of the Armenian events in the Ottoman Empire as follows: “... *a brutal, blind ruthless hatred of all that is Turkish. For the Armenian, there is paralogic compassion, tolerance and child purity. It does not criticize the political, moral and social causes of the Armenian events, ignoring them and exposing arbitrary, atrocities ...*” Another publication on which the Armenian allegations are based is the book “Naim Bey’s Memories”, which was written by

Aram Andonian. In his book, Andonian claimed that he had purchased telegraph instructions from the officer in charge of the deportation of the governor of Aleppo, proving the alleged Armenian massacre. There was no record of a Turkish official named Naim Bey in Aleppo province at the time. Andonyan's material as a document is not at all similar to the Ottoman correspondence and is full of many inconsistencies. In 1933, the Austrian writer Franz Werfel wrote the novel “The Forty Days of Musa Dagh”, based on what an Armenian priest had told him. The novel had wide repercussions and was later filmed. The novel and film, perceived as a history book or documentary, have been highly influential in the formation of an anti-Turkish public all over the world. Professor Dr. Werich, a close friend of Erich Feigl, in his book “A Myth of Terror”; Franz Werfel confessed that “The Armenian priest deceived him by giving him many false claims and false documents, and he was the victim of fraud”. Most Western press, especially the USA, Britain and France, distorted the events in a different way and gave them in favor of the Armenians and against the Turks. Such reports and books were published by the Armenians and their supporters before the end of the First World War, and work continued in this direction after the war. On the other hand, serious studies based on the reports of the Turkish authorities and the views of the Turkish side could only be put forward since the mid-1980s. In this period, as stated in the proverb “*Atı alan Üsküdar’ı geçti*”, the Western public opinion was brainwashed by the Armenian perspective and prejudices had already formed.

Keywords: US ambassador Morgenthau, Blue Book, Johannes Lepsius, Aram Andonian, Memories of Naim Bey.

I. DÜNYA SAVAŞI’NDA SUŞEHİRİ VE ÇEVRESİNDE KAFKAS CEPHESİ’NİN NAKLİYATINI ENGELLEMeye YÖNELİK ERMENİ FAALİYETLERİ

Prof. Dr. Gürsoy ŞAHİN

Araştırmanın temel amacı I. Dünya Savaşı yıllarında Sivas Vilayeti’ne bağlı bir kaza merkezi olan Suşehri ve çevresinde başlayan Ermeni komitacılık faaliyetlerini tespit etmek ve bu eylemlerin Kafkas Cephesi’nin lojistiğine etkilerini ortaya koymaktır. I. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla yıllardır bekledikleri fırsatı yakalayacaklarını düşünen Ermeni komitacılar, Kafkas Cephesi’nde Ruslarla işbirliğine girerek Osmanlı ordusunu iki ateş arasında bırakmayı hedeflemişlerdir. Komitacılar bu amaca ulaşmak için Kafkas Cephesinin lojistiği açısından stratejik öneme sahip bölgelerde terör eylemleri gerçekleştirmişlerdir. Kafkas Cephesi’nde

Ruslarla savaşan Osmanlı ordusunun ağırlık merkezi Erzurum idi. Şehirde bulunan ordunun ihtiyaç duyduğu silah, cephane ve diğer ihtiyaçlar şehre temel olarak üç yoldan ulaştırılmakta idi. Bunlardan birisi Şebinkarahisar yolu olup Giresun ve Ordu limanlarına deniz yolu ile getirilen silah ve mühimmat, karayolu ile Şebinkarahisar'a ve buradan da vadi yolu ile Erzurum'a ulaştırılıyordu. İkinci yol Trabzon limanı ve Gümüşhane-Bayburt-Erzurum karayolu idi. Üçüncü yol ise Sivas-Şarkışla hattı idi. Şarkışla'ya kadar trenle gelen silah ve mühimmat buradan karayolu ile Erzurum'a ulaştırılmakta idi. Bu üç yoldan en ekonomik ve güvenli olanı Şebinkarahisar/Suşehri yolu idi. Araştırmada üzerinde durulacak olan Suşehri ve çevresi, Kafkas Cephesinin lojistiği ve ikmalî açılarından son derece stratejik bir öneme haizdi. Kaza, Kızıldağ ve Köseadağ'ın kuzey eteklerini teşkil eden Kelkit vadisinde ve Doğu Anadolu'yu İç Anadolu ve Karadeniz'e bağlayan yol güzergâhında yer almaktaydı. Kazanın stratejik bir noktada bulunması sebebiyle Ermeniler Suşehri ve Şebinkarahisar'a son derece önem vermişler, I. Dünya Savaşı'nın ilk aylarından itibaren bölgedeki faaliyetlerini iyice artırmışlardır. Çalışmada öncelikle Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri ve Genelkurmay ATASE Arşivinde konuyla ilgili mevcut belgeler tespit ve temin edilecektir. Bu belgeler sınıflandırılıp, bölgedeki Ermeni komitacılık faaliyetlerinin Kafkas Cephesi'nin lojistiğine etkileri değerlendirilecektir. Araştırmanın muhtemel bulguları arasında komitacıların Sivas Vilayetini üç ana bölgeye ayırdıklarının tespiti yer alacaktır. Birinci kola Sivaslı Murad, diğer iki kola ise o dönemde bölgede isimlerini duyurmuş iki komitacı tayin edilmiştir. Amaç bu bölgelerde ses getirici eylemler yaparak Türk ordusunun arkasını kesmektir. Bunun için Şebinkarahisar, Sivas, Suşehri ve buraya yakın bölgelerden 30.000 kişilik bir kuvvet toplanmıştır. Bu kuvvetlerin ihtiyacı olan silah, bomba, erzak ve iaşe ile sıhhiye levazımı, nakliye ve muhabere vasıtalarını da hazırlamışlardır. Bölgede bulunan Ermeni komitacılar öldürme, terör ve soygun gibi eylemler gerçekleştirmişlerdir. Bu anlamda Şubat 1915'de Suşehri kazasına bağlı Pürk (Yeşilyayla) köyünde ve Haziran 1915'de Şebinkarahisar livasında Ermeni isyanları gerçekleşmiştir. Bu süreç içerisinde Suşehri kaymakamlığı, Şebinkarahisar mutasarrıf vekilliği ve Sivas vali yardımcılıkları gibi görevleri yürüten Ahmet Hilmi (Kalaç) Bey'in Kafkas Cephesi'nin ikmalini rahatlatmak için Ermenilere karşı yürüttüğü çalışmalar da değerlidir. Çalışmanın temel kaynaklarını Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri ve Genelkurmay ATASE Arşivindeki belgeler ile bölgede görev yapan Kaymakam Ahmet Hilmi (Kalaç) Bey'in anıları oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kafkas Cephesi, Lojistik, Suşehri, Şebinkarahisar, Ahmet Hilmi (Kalaç) Bey.

3'ÜNCÜ ORDU HARP RAPORLARINA GÖRE ERMENİ MEZALİMİ

Dr. Öğ. Güzin ÇAYKIRAN

Birinci Dünya Savaşı sırasında Bolşevik İhtilali'nin ortaya çıkmasıyla Rusya Çarlığı, savaşa devam etmeme kararı vermiş ve bu kapsamda Osmanlı Doğu Cephesi'ndeki Odişelidze kumandasındaki Rus Kafkas Ordusunu da çekme kararı almıştır. 18 Aralık 1917'de Erzincan Mütarekesi ile ordunun çekilmesini karar bağlayan Rusya, bu tarihten sonra peyder pey cepheden çekilmeye başlamıştır. Ancak Rus Ordusu'nun geri çekilmesiyle Anadolu'da savaş bitmemiştir. Doğu Anadolu'nun kendilerine yurt olamayacağını anlayan Ermeni çeteleri, büyük bir intikam duygusuyla Rus Ordusu'nun arkasından geçtikleri bütün Müslüman köylerini ihrak (yakmak) etmişler, ahalisini de katletmişlerdir. Bu durum karşısında Başkumandan Vekili Enver Paşa başta olmak üzere 3'üncü Ordu Komutanı Vehip Paşa, ordunun çekilişi sırasında Rusya'dan Ermeni çetelerine karşı Müslüman ahalinin korunması için defalarca taleplerde bulunmuşlar, fakat Rus Kafkas Ordusu Komutanı Odişelidze bunu taahhüt ettiği halde sağlayamamıştır. Bunun üzerine Enver Paşa, Rus ordu kumandanına “teminatınıza rağmen Ermenilerin İslamlara karşı devam edegelmekte olan şenaatlarına (alçaklık, iğrençlik, kötülük) nihayet vermek üzere ordumla ilerliyorum” mesajını iletmiştir. Osmanlı Ordusunun harekât gerekçesi, Rus işgali altında bulunan bölgelerde İslam ahalisinin Ermeni çeteleri tarafından katlinin durdurulmasıydı. Yine rahatsızlık duyulan bir diğer konuda, askeri hizmeti yerine getiren askerlerin ailelerinin katledildiğini işitmesiyle Rus işgali altında bulunan bölgelere gitmek istemeleri idi. Siyasi koşulları göz önünde bulunduran Enver Paşa, harekâtın bu şekilde gösterilmesini talep ediyor ve askerlerin sevkiyatının gizli tutulması için vapurların güvenli bir vasıta olacağını telkin ediyordu. Nitekim Vehip Paşa, Odişelidze'ye arazi müstevliyede (işgal altında kalan yerler) kalmış olan İslam ahalisinin korunması için askeri birlikler göndermiş ve harekâtın Rus Ordusuna ve Hükümetine karşı olmadığını kesin bir dille bildirmiştir. Ayrıca hareket bölgesinde karşılaşılan Rus kıtaatına karşı düşmanca herhangi bir harekette bulunulmayacağını da taahhüt etmiştir. Ancak bütün bu çabalara rağmen Türk Ordusu girdiği yerlerde, Ermeni çetelerinin Müslümanlara yaptıkları fecii katliamlara şahit olmuştur. Vehip Paşa gördüğü dehşet karşısında katliamları rapor ederken bütün Müslümanların “Ruhuna El Fatiha” istemekten başka çare bulamamıştı. Sonuç olarak savaşın sonlarında Doğu Cephesi'nde yaşanan bu önemli gelişmelere dair yapılan incelemeler sonucu, harp raporlarına bağlı olarak konunun incelenmediği tespit edilmiştir. Sunulacak bildiri ile 3'üncü Ordu Harp raporları üzerinden Ermeni çetelerinin Müslümanlara yaptıkları mezalimler (katl, gasp ihrak vs.)

anlatılacaktır. Bu minvalde söz konusu çalışmada ATASE Arşiv belgelerinin analiz edilmesiyle literatüre yeni belgeler kazandırmak hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, Doğu Cephesi, 3. Ordu, Vehip Paşa, Emeni Mezalimi

ARMENIAN ATROCITIES IN THE 3RD ARMY WAR JOURNALS

Ph.D. Std. Güzin ÇAYKIRAN

Upon the break out of the Bolshevik Revolution during the First World War, Tsarist Russia resolved to recede from the war decided to withdraw the Russian Caucasian Army fighting under the command of General Ilia Odishelidze at the Ottoman Eastern Front. Russia affirming its desire to withdraw its army at the Erzincan Armistice, signed on 18 December 1917, began removing its forces gradually from the front. However, the war in Anatolia did not come to an end after its withdrawal. Armenian gangs, realizing that the Eastern Anatolia would not be a home for them, burned all the villages the Russian forces left behind and massacred all the inhabitants with a hideous sense of revenge. Facing such a dreadful incident the Deputy Commander-in-Chief Enver Pasha, being in the lead, and the 3rd Army Commander Vehip Pasha frequently requested from the Russians to protect the Muslim people from the Armenian gangs; however, despite his promises, Russian Caucasian Army Commander General Odishelidze could not do much to meet the request. Upon the continuation of the despicable developments Enver Pasha in a message he sent to the Russian Caucasian Army Commander stated that “in order to put an end to the ever continuing atrocities committed by the ignominious and villainous Armenian gangs I am moving forward with my army.” The reason behind the Ottoman Army’s forward move was to save the Muslim population, living in the regions occupied by the Russian Army, from the Armenian gangs’ atrocious actions. Another issue that aroused the concern of the soldiers, who were performing their compulsory military service far from their hometowns in the regions occupied by the Russian Army and subjected to Armenian massacres then, was their desire to go to those regions. Enver Pasha considering the political situation demanded that the movement be publicized as such, and was advising that the steamers were safe means for secret dispatching of troops. Vehip Pasha sent troops to the orders of General Odishelidze for the protection of the Muslim population and openly pronounced that the campaign was directed neither at the Russian Army nor at its Government. He, moreover, guaranteed that no enmity would be directed at the Russian troops to be in the regions where campaign was to be taken. However, despite all the endeavors made, the Ottoman Army

witnessed the despicable atrocities committed by the Armenian gangs on the Muslim population. Vehip Pasha while reporting the massacres committed beyond imagination could not help but ask for reciting of “Fatiha” prayer for the souls of the massacred. Consequently, following the analyses made on the crucial developments that took place at the end of the First World War on the Ottoman Eastern Front, it was seen that the issue was not taken in hand through war minutes. This study will try to disclose the atrocities committed by the Armenian gangs on the Muslim population as reflected in the war journals. Thus, the present article is an attempt to introduce a new perception on the issue and add to the available literature through the analyses of the documents found at the TGS ATASE Department Archives.

Keywords: First World War, Eastern Front, Vehip Pasha, 3rd Army, Armenian Atrocities.

“ERMENİ FIRILDAKLARI” ADLI TİYATRO OYUNU ÖRNEĞİNDE TÜRK TİYATROSUNDA ADANA ERMENİ OLAYLARI

Dr. Halit BAŞ

Osmanlı Devleti’ndeki Ermeniler 1870’lere kadar barış ve güven içinde yaşamışlardı. XVIII. yüzyıldan itibaren Ermeniler, Avrupalı Devletlerin özellikle de Fransa’nın kışkırtması sonrasında Osmanlıya karşı teşkilatlanmaya başladılar. Ermeniler Küçük Ermenistan olarak Adlandırdıkları Çukurova’da bir devlet kurabilmek için bölgedeki nüfuslarını Çukurova dışından getirdikleri Ermeniler ile artırmaya çalışmışlardır. Çukurova Ermenileri ilk planlı isyanlarını 1909’da Meşrutiyetin ilanından sonra gerçekleştirmişlerdir. 14 ve 25 Mayıs 1909 isyanlarında Adana şehri tamamen yandığı gibi binlerce insanın ölümüyle sonuçlanmıştı. Birinci Dünya Savaşı sırasında İtilaf Devletlerinin yanında savaşan Ermeniler onlar adına casusluk faaliyetleri de yapmışlardır. Tehcir Kanunu ile bölgeden çıkartılan Ermeniler 30 Ekim 1918’de imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında Adana’ya geri dönmeye başlamışlardı. Özellikle bölgeyi işgal eden Fransızların Ermenilere Çukurova’da devlet kurma sözü vermesi Adanalı olmayan on binlerce Ermeni’nin bölgeye akın etmesine sebep olmuştur. Fransızların Çukurova’da kontrolü sağlayacak askeri gücünün olmaması bu amaçla Ermenileri kullanmasına yol açmıştır. Fransızlar tarafından silahlandırılan Ermeniler, hayal ettikleri devleti kurabilmek için Türklere karşı katliam hareketine girişmişlerdi. Türkleri Adana’dan kaçırmak için yine Fransızlardan aldıkları destekle baskı ve işkenceye başvurmuşlardı. Temmuz 1920’de Ermeni ve Fransız saldırıları Türkleri şehri terk etmek zorunda bırakmış; ancak 20 Ekim 1921’de Fransızların Ankara Antlaşması’nı imzalayıp yöreyi boşaltmaları burada bir devlet

kurmayı planlayan Ermeniler açısından büyük hayal kırıklığı olmuştur. Sonuçları itibariyle oldukça yıkıcı olan Adana'daki Fransa güdümlü Emeni olayları hakkında kamuoyu oluşturarak bilinçli bir hafıza oluşturmak ve bu olayların verdiği zararları zihinlerde diri tutmak için çeşitli edebi ve sanatsal faaliyetlerden faydalanılmıştır. Belirtilen dönemde yaşanan olayları bir sanat dalı ve edebi bir tür olan tiyatro ile ele alan Mehmet Rasim'in kaleme aldığı "Ermeni Fırıldakları" adlı tiyatro oyunu bildirinin temel kaynağını oluşturmaktadır. Bahsi geçen eserde Adana Ermeni Olaylarının, yazar tarafından mizah unsurlarıyla yoğurularak okuyucu ve muhtemel tiyatro seyircisi ile buluşturulması amaçlanmıştır. Yazar, eserinde kastlar oluştururken dönemin gerçek aktörlerinin gerçek isimlerini kullanmaktan çekinmemiştir. Bu sayede oyunun gerçekçiliği arttırılmış ve olayların bir de tiyatro sahnesinden canlı olarak izlenerek sebep ve sonuçlarının daha iyi anlaşılmasına ve daha kalıcı olmasına katkı sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ermeniler, Techir, Çukurova, Mehmet Rasim, Tiyatro.

1915 OLAYLARINI KONU ALAN ERMENİCE BİR ÇİZGİ ROMAN ÜZERİNE İNCELEME: ՄԱՐԿԱՆԵՏ ՆԺԴԵՀ (BAŞKUMANDAN NJDEH)

Arş. Gör. Hande DOLUNAY

Bu çalışmanın inceleme konusu, Ermeni sorununun mimarları tarafından Türkiye'ye karşı üretilen soykırım iddialarının propagandasını yaymak için hazırlanmış bir çizgi roman olacaktır. Ermenice adı *Մարկանդեհ Նժդեհ* [Sparapet Njdeh] olan çizgi roman 1989 yılında Ermenistan'da yayınlanmıştır. *Մարկանդեհ Նժդեհ*'in Türkçedeki karşılığı *Başkumandan Njdeh*'dir. Çalışmanın amacı, Ermeniler iddiaları çerçevesinde üretilen bir çizgi romanda 1915 yılında yaşananların nasıl sunulduğunu, kara propaganda yapmak için hangi argümanların kullanıldığını tespit etmek ve incelemektir. Bu bağlamda *Մարկանդեհ Նժդեհ* başlıklı eser metne bağlı analiz yöntemiyle incelenecektir. Birinci Dünya Savaşı'nın göz ardı edilmemesi gereken sonuçlarından biri de savaşın kazanılmasında tek başına silah gücünün yeterli olmadığının, kelimelerle algılara seslenmenin de çok önemli olduğunun fark edilmesidir. Bu bağlamda sanatın söylem gücünden yararlanma eğiliminde olanların çalışmaları önem kazanmıştır. Büyük Savaştan önce (XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren) Ermeni toplumu adına siyasete yön verenler basın yoluyla kendi yararlarına dikkat çekmek ve dünyada kamuoyu oluşturmak amacıyla propaganda çalışmalarına başlamıştır. Bu faaliyetlerin sonucunda İngiltere, Fransa, ABD ve Rusya gibi emperyal güçlerin desteğiyle başlangıçta Osmanlı

Devleti, sonrasında da Türkiye Cumhuriyeti aleyhine yapılan propagandalar, bugün Ermeni iddialarını dünya ölçeğinde tartışılır hale getirmiştir. Ermeniler geçmişte yürütülen propaganda faaliyetlerinde edebiyat, mimarlık, resim, sinema gibi görsel ve sözsel sanat dallarının söylem gücünü fark etmiş ve kullanmışlardı, günümüzde ise teknolojinin sunduğu imkânlarla ortaya çıkan yeni medya araçlarının söylem gücünden yararlanmaya devam etmektedirler ve bu alanda son derece başarılıdırlar. Bu faaliyetlerin yürütülmesinin en önemli sebeplerinden biri dünyanın çeşitli coğrafyalarında dağınık halde yaşayan Ermenilerde millî bilinç oluşturmak, onların içinde yaşadıkları toplumlarla kaynaşarak asimile olmalarını önlemek, böylece Ermeni varlığını sürdürmek, Ermenilik duygusunu güçlendirmektir. Bu çalışmada hedeflenen, yukarıda belirtilen amaç doğrultusunda, öncelikle 1915 olayları referans alınarak Türkiye'ye karşı üretilen kara propaganda ürünü bir çizgi roman olan *Սպարապետ Նժդեհ* üzerinde söylem analizi yapılarak veriler toplanacak, ardından da bu verilerin nitelikleri ve hangi amaçla kullanıldıkları tespit edilerek değerlendirilecektir. Bu tür çalışmaların, Ermeni sorununda Türkiye lehine kamuoyu oluşturmak için değerli olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Başkumandan Njdeh, Kara Propaganda, Büyük Savaş, Turkey, 1915.

REVIEW ON AN ARMENIAN COMIC BOOK ABOUT 1915 EVENTS: ՍՊԱՐԱՊԵՏ ՆՃԴԵՀ (COMMANDER-IN-CHIEF NJDEH)

Res. Assist. Hande DOLUNAY

The subject of this study will be a comic book which was prepared to spread propaganda of genocide claims manufactured against Turkey by the architects of Armenian question. The comic book called *Սպարապետ Նժդեհ* [Sparapet Njdeh] in Armenian was published in 1989 in Armenia. *Սպարապետ Նժդեհ* means *Başkumandan Njdeh* in Turkish (and *Commander-in-chief Njdeh* in English). The goal of the study is to find out and analyze how the events occurred in 1915 were presented and which arguments were used to make black propaganda in a comic book that was manufactured in the framework of Armenian claims. Within this context, the book called *Սպարապետ Նժդեհ* will be reviewed through textual analysis. One of the consequences of World War I, which should not be ignored, is realizing the fact that not only the armament but also appealing to perception by means of words was vital to win the war. In this context, the works of those who tend to benefit from discourse power of art came into prominence. Before the Great War (as of the second half of 19th Century), in the name of Armenian public the dominant power in Armenian politics began their propaganda efforts in

order to draw attention to their benefits and to forge public opinion throughout the world via the press. As a consequence of these activities, the propagandas which were put out with the support of imperialist forces such as Britain, France, the US and Russia against early on the Ottoman Empire and then the Republic of Turkey have paved the way to debate Armenian claims across the world today. Armenians realized and used the discursive power of visual and verbal artistic branches such as literature, architecture, painting, cinema for their propaganda activities in the past, and today they continue to take advantage of discursive power of new media tools arising out of technologic opportunities, and they are extremely successful in this regard. One of the most important reasons to carry out such kind of activities is to form national awareness among Armenians living dispersedly in various geographical regions across the world, to prevent them from integrating into the societies in which they live and being assimilated, and therefore, to preserve Armenian existence and strengthen the sentiment of Armenianness. In accordance with the aforementioned goal of the study, firstly data will be collected, then the characteristics of these data and their purpose will be determined and assessed through applying discourse analysis to a comic book which is a product of black propaganda manufactured against Turkey by taking 1915 events as references. Such studies will be of great value to form public opinion in favour of Turkey with respect to Armenian question.

Keywords: Commander in Chief Njdeh, Spread Propaganda, Big War, Turkey, 1915.

ERMENİ DEVRİMCİ FEDERASYONU TAŞNAKSUTYUN PARTİSİ'NİN KURULUŞU VE FAALİYETİ

Dr. Hatem CABBARLI

XIX. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı ve Rusya'da yaşayan Ermeniler bölge ve uluslararası alanda cereyan eden siyasi olayların etkisinde kalarak, siyasi bakımdan ilk örgütlenme hareketini başladılar. İlk Ermeni siyasi partisi olarak bilinen Armenakan Partisi 1880 yılında Osmanlı'da Hınçak Partisi 1887 yılında Cenevre'de, Taşnaksutyun Partisi ise 1890 yılında Rusya'da kuruldu. Taşnaksutyun Partisi Tiflis'te kurulsa da genellikle Osmanlı sınırları içerisinde faaliyet göstermiş, Ermenilerin bağımsızlık taleplerini gündeme getirmiş, Rusya, ABD ve Avrupa devletlerinin siyasi desteğini alarak devamlı Osmanlı'ya karşı isyanlar çıkarmıştır. I. Dünya Savaşı başlayana kadar Taşnaksutyun Partisi Osmanlı'da Zeytun, Sasun isyanlarını çıkarmış, Osmanlı Bankası baskını düzenlemiş, savaş yıllarında ise Doğu

cephesinde Ruslarla, Batı cephesinde İngiliz ve Fransızlarla iş birliği yaparak Osmanlı'nın güvenliğini ciddi şekilde tehdit etmiştir. Bu çalışmada Taşnakstyunun Partisi'nin Osmanlı ve Rusya'da faaliyeti üzerinde durulmuş, I. Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı'ya karşı tutumu, terör eylemleri hakkında bilgi verilmiş, 1920 yılında Birinci Ermenistan Cumhuriyeti'nin Bolşevikler tarafından işgal edilmesinden sonra sürgündeki faaliyeti araştırılmış ve Ermenistan 1991 yılında bağımsızlığını ilan ettikten sonra Taşnaksutyun Partisi'nin ülkedeki faaliyeti hakkında bilgi verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Taşnaksutyun, Ermeni, Osmanlı Devleti, isyan, terör, Avrupa, Rusya

THE ESTABLISHMENT AND ACTIVITIES OF THE ARMENIAN REVOLUTIONARY FEDERATION DASHNAKSUTYUN

Dr. Hatem CABBARLI

Starting from the end of the 19th century and under the influence of the political events taking place in the region and international scene, the Armenians living in the Ottoman and Russia began to their organizing activities which was very first-time for their history from the political perspective. The Armenakan Party, known as the first Armenian political party, was established in 1880 in the Ottoman Empire, Hinchak Party in 1887 in Geneva and the Dashnaksutyun Party in 1890 in Russia. Taking political support from Russia, the US and European states, -bringing Armenian demands for independence into the agenda and constantly raising rebellions against the Ottomans -, the Dashnaksutyun Party was generally active within the borders of the Ottoman Empire, although it was founded in Tbilisi. Until the beginning of World War 1, the Dashnaksutyun Party in the Ottoman Empire raised Zeytun and Sasun rebellions, organized the Ottoman Bank's incursion and then, in the cooperation with the Russians and the British and French on the Western front, seriously threatened the security of the Ottoman Empire during the war years. In this study, we have focused on the activities of the Dashnakstyunun Party in the Ottoman and Russia and gave information about its attitude and terrorist acts towards the Ottoman Empire during the First World War 1, and their activities in exile after the first Armenian Republic was occupied by the Bolsheviks in 1920, and also their activities after the declaration of independence of country in the year of the 1991.

Keywords: *Dashnaksutyun, Armenian, Ottoman State, rebellion, terrorism, Europe, Russia*

CƏNUBİ QAFQAZA KÜTLƏVİ ŞƏKİLDƏ XIX ƏSRDƏ KÖÇÜRÜLMÜŞ ERMƏNİLƏR

Prof. Dr. Havva MEMMEDOVA

Cənubi Qafqaza kütləvi şəkildə XIX əsrdə köçürülmüş ermənilər keçən iki yüz ildə Azərbaycanın Qarabağ bölgəsində ekspansiya siyasəti yeritmişlər. XIX əsin əvvəllərində xarici dövlətlərin köməyi və iştirakı ilə Azərbaycanın Yuxarı Qarabağ bölgəsində yerləşdirilmiş gəlmə ermənilər yerli türk-müsəlman əhalini sıxışdırıb çıxarmış ərazinin demoqrafiyasını dəyişdirmişlər. XX əsrin əvvəllərində Qafqazda ilk dəfə olaraq yaradılmış erməni dövlətinin ərazisini genişləndirmək üçün ermənilər “dənizdən dənizə böyük Ermənistan” uydurmasını ortaya atmış, Azərbaycana qarşı ərazi iddiaları qaldıraraq Azərbaycan xalqına qarşı etnik təmizləmə siyasəti aparmışlar. Bu siyasət azərbaycanlılara qarşı terror, deportasiya, soyqırımla davam etdirilmiş, nəticədə XX əsrin sonunda Azərbaycan Respublikasının 20%-dən artıq ərazisi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilmiş və bir milyondan artıq insan qacqın və məcburi köçkünə cəvrilmişdir.

Anahtar Kelimələr: Cənubi Qafqaz, Azərbaycan, Qarabağ, Ermənistan, Türkiyə.

İSTİKLAL SAVAŞI'NDA, DOĞU CEPHESİNDE ERMENİ İŞGALİNE KARŞI

TÜRK ORDUSUNUN KARS, İĞDIR ve NAHCIVAN BÖLGESİNDEKİ

ASKERİ HAREKÂTININ ANALİZİ

Doç.Dr. Alb. Hüsnü ÖZLÜ

Birinci Dünya Savaşı yıllarında ve daha sonrakı süreçte Ermeniler, Doğu Anadolu bölgesinde hayal ettikleri devleti kurmak için toprak elde etməye və işgal hareketinə başlamışlardır. İstiklal Harbi döneminde başlayan işgal sürecinde Kars, İğdır ve Nahcivan'a girmişlerdir. Bu dönemde Ermeni saldırılarının artması üzerine Şark Cephəsi Komutanlığı tarafından bir askerî harekât yapılmasına karar verilmiş ve Kâzım Karabekir Paşa komutasındaki “15'inci Kolordu Komutanlığı”na bağlı birlikler bu harekâtı gerçekleştirmişdir. Şark Cephəsi Komutanlığı'na bildirilen 20 Eylül 1920 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile 9'uncu ve 12'nci Tümenler Kars bölgesinde askeri harekâta başlamış, 11'nci Tümen'den teşkil edilen Sağ Kanat Grubu ise İğdır ve Nahcivan üzerine harekât yaparak bölgede Ermeni birlikleri ile mücadele edilmiştir. Bu harekâtlar neticesinde 30 Ekim 1920 tarihinde Kars, 14 Kasım 1920

tarhinde İğdır işgalden kurtarılmış ve Millî Mücadele'nin bir cephesi kapanmıştır. Doğu Anadolu'da gerek Birinci Dünya Savaşı'nda ve gerekse Türk İstiklal Savaşı döneminde Ermeni çetelerinin bölgede yaşayan Türk halkına karşı büyük zulüm ve katliamlar yaptığı görülmektedir. Özellikle Mondros Ateşkes Antlaşmasından sonra bölgedeki askeri birliklerin geri çekilmesi üzerine başlayan süreçte Ermeni birlikleri yoğun işgal ve mezalim hareketine girişmişler ve bölge halkını göçe zorlamışlardır. İğdır, Kulp, Zengibasar bölgeleri kısa sürede işgal edilmiş ve bu işgal hızla yayılmıştır. 1 Ağustos 1920 tarihinden itibaren de Nahcivan üzerine taarruza geçen Ermeni birlikleri bölgeyi kısa sürede işgale başlamış, ancak 11'nci Tümen birlikleri bölgeye gelerek bu işgale karşı harekâta başlamıştır. Bu bildiriği hazırlamaktaki amacım, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Daire (ATASE) Başkanlığı Arşivinde yer alan belgeler ışığında (harp raporları, cerideler, harita ve krokiler), İstiklal Harbi'nde Doğu Anadolu'daki Ermeni işgal hareketine karşı, Kars, İğdır ve Nahcivan bölgesinde Türk ordusunun yaptığı askeri harekâtı ve sonuçlarını değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: İstiklal Harbi, Şark Cephesi, Kâzım Karabekir Paşa, Kars, İğdır, Nahcivan

IN THE INDEPENDENCE WAR, THE ANALYSIS OF MILITARY OPERATION OF THE TURKISH ARMY IN KARS, İĞDIR AND NAKHICHEVAN REGION AGAINST THE ARMENIAN OCCUPATION IN THE EASTERN FRONT

Assoc. Prof. Dr. Commander Hüsnü ÖZLÜ

In the years of World War I and later, Armenians started to obtain land and occupation movement to establish the state that they dreamed in Eastern Anatolia. During the occupation period, which started during the War of Independence, they entered Kars, İğdır and Nakhichevan. Upon the increase of the Armenian attacks in this period, it was decided to carry out a military operation by the Eastern Front Command and the units under the command of tarafından 15th Corps Command in command of Kazım Karabekir Pasha carried out this operation. 9th and 12th divisions in the Kars region carried out the military operation with the decision of the Council of Ministers dated September 20, 1920 that reported to the Eastern Front Command and also the right wing group consisting of the 11th division waged a battle with the Armenians by making a military operation on the İğdır and Nakhichevan. As a result of these operations, on the date of October 30, 1920 Kars and on the date of November 14, 1920 İğdır were liberated from the occupation and a front of the National Struggle was closed. During the First World War and during the Turkish War of Independence in the Eastern

Anatolia, the Turkish people living in the region were subjected to great persecution and massacres by the Armenian gangs. Particularly after the withdrawal of the military units in the region after the Mondros Armistice Agreement, the Armenian troops started a big occupation and atrocity and they forced the people of the region to migrate. Iğdır, Kulp and Zengibasar areas were occupied in a short time and this occupation was rapidly spread. The Armenian troops attacked Nakhichevan on August 1, 1920 and started to occupy the region in a short period of time. However, the 11th Division troops came to the region and started an operation against this occupation. In the light of the documents (war reports, registers, maps and sketches) in Head of Department of General Staff Military History and Strategic Studies Archive (ATASE), my purpose in preparing this report is to evaluate the struggle of the Turkish Army in Kars, Iğdır and Nakhichevan Region against the Armenian occupation movement in Eastern Anatolia in the War of Independence.

Keywords: War of Independence, Eastern Front, Kâzım Karabekir Pasha, Kars, Iğdır, Nakhichevan

ERMENİLERİN DOĞU ANADOLU’DA GERÇEKLEŞTİRMEYE ÇALIŞTIKLARI SOYKIRIMIN EDEBİYATA YANSIMALARI

Dr. İrfan Murat YILDIRIM

Doğu Anadolu Bölgesi Ermeni çetecilerin otorite boşluğu ve daha başka nedenlerle yarattığı katliamlardan en çok etkilenen bölgelerin başında gelmektedir. Çarlık Rusyası’nın yıkılması üzerine geri çekilen Rus ordusunun yarattığı otorite boşluğu üzerine, batılı devletlerin de kışkırtmasıyla “denizden denize büyük Ermenistan” hayallerine kapılan Ermeniler bölgede hafızalara kanla yazılan trajik olaylar yaratmışlardır. Bu bölgede Rusya, İran ve daha sonra Ermenistan’a -Rusya tarafından- verilen Azerbaycan topraklarıyla komşu olan Iğdır ve çevresi de bu acımasız katliamlardan ve soykırım denemelerinden payını almıştır. Iğdır ve çevresinde on binlerce insanın kanlı bir biçimde öldürülmesine, işkence görmelerine, sakat kalmalarına yol açan bu soykırım denemeleri insanların topraklarını terk etmelerine, zorunlu göçlere ve mal kayıplarına da yol açmıştır. Olaylara bu açıdan baktığımızda bu acımasız olayların, tarihi, siyasi, ekonomik, hukuki olduğu kadar sosyal boyutların da olduğunu rahatlıkla görmekteyiz. Bu sebeple Ermeni katliamlarını incelerken olayların hiçbir boyutunu atlamadan, aralarında sebep- sonuç ilişkisine dayalı bağ kurarak, bu olayların toplumsal hafızada yer alış ve kuşaklar arasındaki etkisine bakarak değerlendirmeliyiz. Kısaca özetlemek gerekirse tarihteki büyük, iz

bırakan hadiseler bütün boyutlarıyla ele alınırken sosyal boyutları da ihmal edilmemeli, sosyolojik, psikolojik etkileriyle birlikte bunların dışavurumu da değerlendirilmelidir. Ermenilerin bizim hayatımızda yarattıkları bu kanlı hadiseler toplumsal hafızamızda da büyük bir şok yaratmıştır. Toplum bir müddet yaşadığı bu büyük şoku zihninde baskılamış, unutmaya çalışmış, bir müddet sonra da bunları bir şekilde dışarıya aktarmaya çalışmıştır. Edebiyat, musiki ve diğer güzel sanatlar bu dışavurumun farklı şekillerinden bazılarıdır. Biz, bu kısa çalışmamızda bu geniş çaplı trajik olaylara sosyal açıdan bakmayı deneyeceğiz. Bu katliam ve Soykırım denemelerinin edebiyata yansımalarını örnekleriyle incelemeye çalışacağız. Elbette Türk toplumunu derinden sarsan bu trajik hadiseleri bir tebliğin sınırları içine sıkıştırmak mümkün değildir. Bu hadiselerin Azerbaycan Türkleri üzerindeki sarsıcı etkisini de incelemek bunun sonuçlarını da diğer yönleriyle beraber sosyal bilimler açısından da değerlendirmek gerekmektedir. Yani bu incelememiz amaçları bakımından yalnız bir başlangıç olabilir yine de bu incelemeden çıkacak sonuçların ilgi çekici olacağını düşünüyoruz.

Anahtar Kelimeler: Ermeni, Soykırım, Edebiyat, İğdır, Azerbaycan.

I. DÜNYA SAVAŞINDA İNGİLİZCE BASINDA ERMENİ PROPAGANDALARINDAN ÖRNEKLER

Dr. İsa KALAYCI, Arş. Gör. Caner AYDEYER

XVII. yüzyıldan itibaren dünyada cereyan eden siyasi, içtimai, iktisadi ve teknolojik gelişmeler, devlet, hükümet ve toplum yapılarında radikal değişikliklere yol açmıştır. Bilhassa Aydınlanma Çağı ve Sanayi Devrimi'nin akabinde gelişen Fransız İhtilali, sömürgecilik faaliyetlerine ivme kazandırmıştır. Avrupa'nın güçlü devletlerinin izledikleri yayılmacılık politikaları ve bunun bir aracı olan himayecilik refleksleri, Osmanlı Devleti'ndeki gayrimüslim anasırın bağımsızlık fikrinin depreşmesine neden olmuştur. Üç kıtada toprakları bulunan ve demografik açıdan homojen bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti, farklı etnisitedeki milletlerin bağımsızlık istekleriyle karşı karşıya kalmıştır. Ermeniler de Osmanlı Devleti'nden ayrılarak kendi devletlerini kurma hevesine kapılmıştır. Ermeni milliyetçiliğinin canlanmasında Düvel-i Muazzama'nın rolü büyük olmuştur. Nitekim yabancı devletlerden de destek bulan Ermeniler, 1874 yılında tedhiş faaliyetlerine başlayarak, farklı tarihlerde Osmanlı'nın değişik yerlerinde isyanlar çıkarmışlardır. Bu isyanların en dikkat çekenlerinden biri de I. Dünya Savaşı sırasında yaşanmıştır. Osmanlı Devleti üzerinde çeşitli emelleri olan

emperyalist devletlerin kışkırtmalarına kapılan Osmanlı Ermenilerinin bazıları, bağımsızlık vaatlerine kapılarak kendi devletlerine ihanet etmişlerdir. Yaptıkları ihaneti bir “*özgürlük mücadelesi*” gibi göstermek adına da batı basınıni kullanarak kamuoyu oluşturma eğilimine girmişlerdir. Bu bildiride; I. Dünya Savaşı sırasında, Osmanlı Ermenilerinin kendi devletlerinin bekasına kast ederek müttelikler safında çalışmalarının iç yüzü, dönemin önde gelen basın organlarında yer alan haberlerden örneklerle açıklanmıştır. Özellikle “*The Times*”, “*The Guardian*”, “*Washington Post*” ve “*The New York Times*” gibi Ermeni meselesine özel ilgi duyan gazetelerin haberlerine yer verilmiştir. Böylece tarihi olayların bir kesitini oluşturan Tehcir Hadisesi başta olmak üzere, Ermeni Meselesi’ne dolaylı/doğrudan destek veren ülkelerin yaklaşımları ele alınmıştır. Dünya kamuoyunu Ermeni meselesi noktasında etkileyebilecek düzeydeki Amerikan ve İngiliz ulusal gazetelerinden seçkin örneklerin 1914-1918 yıllarına dair verileri bu çalışmanın hem kapsamını hem de metodunu oluşturmaktadır. “*Zalim Türkler*”, “*mazlum Ermeniler*” şeklinde uluslararası platformda bir hava estirmeye çalışıldığının çarpıcı numunelerine yer verilirken, hakikatin İngilizce basında yazıldığı gibi olmadığın anlaşılması bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Türk tarih yazımındaki Ermeni Meselesi’nin, Ermeni diasporası aracılığıyla ve İngilizce gazetelerdeki yazılarla “*The Blue Book*”a dönüşerek Türkleri nasıl sıkıntıya soktuğuna dair çıkarımlar da yine çalışmanın hedeflerindendir. Bu vesileyle bir taraftan konunun objektif bir şekilde incelenmesi adına dışardan bakış açısına yer verilirken, diğer taraftan İngilizce basında gazeteden gazeteye hatta aynı gazetenin farklı tarihlerdeki haberlerinde farklılıkların ve çarpıtmaların olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: I. Dünya Savaşı, Ermeni Meselesi, Tehcir Olayı, Düvel-i Muazzama, İngilizce Basın.

EXAMPLES OF ARMENIAN PROPAGANDA IN THE ENGLISH NEWSPAPERS DURING THE FIRST WORLD WAR

Dr. İsa KALAYCI, Res. Assist. Caner AYDEYER

The political, social, economic and technological development, which occurred around the world, caused some radical changes in the structures of the states, governments and social life as from 17th century. Especially, with the Age of Enlighment and Industrial Revolution and at least French Revolution made the colonialism activities more important than before.

Expansionism policies of European Countries and their ways; protectionism reflexes triggered the independence thoughts of non-Muslim population which were lived in the Ottoman lands. The Ottoman Empire spread on the three different continents had a homogenous structure. Because of that, he came up against the claims of independence of different ethnic groups. One of them was the Armenians. Armenians wanted to separate from Ottoman Empire to set an independent state. The World's biggest countries (US, UK, France, Russia etc.) had a very significant role on the Armenian nationalism. From the begging of 1874, Armenians began terrorism and rebel activities in the different time and region in Anatolia by gaining great support from those countries. One of most important rebel activity was emerged by the Armenian in April of 1909 in Adana. It was named in official literature as "*Adana Incidents' of 1909*". One of the most remarkable of these rebellions was experienced during World War I. Some of the Ottoman Armenians who had been provoked by the imperialist states with various ambitions on the Ottoman State, betrayed their own states by promising independence. In order to portray their betrayal as a "struggle for freedom", they started to create public opinion by using the western press. In this paper; the inner side of the work of the Ottoman Armenians on the side of the Allies by means of the survival of their own states was explained with examples from the news in the leading media of the period during the First World War. In particular, there were reports of newspapers of particular interest to the Armenian issue, such as "The Times", "Guard The Guardian", "Washington Post" and "The New York Times. Thus, the approaches of the countries that gave supports directly / indirectly the Armenian Question, especially the relocation of Armenians, which constitute a cross section of the historical events, are discussed. The data of the selected examples of American and British national newspapers that could affect the world public opinion on the Armenian issue between 1914 and 1918 constitute the scope and the method of this study. The aim of this study is to understand the fact that the truth is not as written in the English press, while striking examples of an attempt to give air on the international platform as "Cruel Turks and "oppressed Armenians are presented. The results of the Armenian Question in Turkish historiography, which turned into the "The Blue Book" through the Armenian diaspora and the articles in the English newspapers, are also the objectives of the study. On the one hand, an external point of view is given for the objective examination of the subject, while on the other hand it is concluded that there are differences and distortions in the news of the same newspaper on different dates.

Keywords: World War I, Armenian Question, Relocation, Düvel-i Muazzama, English Press.

ERMENİSTAN'IN AZERBAYCAN'A YÖNELİK TOPRAK İDDİALARI (1918-1920)

Prof. Dr. İsmayıl HACIYEV

Azerbaycan'ın kuzeyindeki topraklarda bağımsız bir Azerbaycan devletinin kurulmasını ilan eden Bağımsızlık Bildirgesi'nde Azerbaycan'ın Güneydoğu Transkafkasya bölgesi olduğu ifade edilmekteydi. Azerbaycan Halk Cumhuriyeti kurulduğunda, toprakları 113,9 bin km² idi. Bunun 97.3 bin km²-si tartışmasız, 16.600 bin km² alanı ise tartışmalı bölge sayılmaktaydı. Güney Kafkasya'da tarihinde ilk kez bağımsız devlet olarak kurulan Ermenistan (Ararat) Cumhuriyeti'nin yüzölçümü 10.000 km² idi. Azerbaycan topraklarında kurulan Ermeni Devletine eski Türk şehri Erivan başkent olarak verildi. Bunlarla da yetinmeyen Ermenistan Cumhuriyeti Azerbaycan'a karşı toprak iddiaları öne sürdü. Ermenistan'ın İstanbul konferansına sunduğu projede Sürmeli, Nahçıvan, Ahalkalek, Eçmiedzin, Zangezur, Şuşa, Cavanşir, Cebraill ve Borçalı bölgeleri eski Ermeni toprakları olarak gösterilmekteydi. Halbuki Azerbaycan Türkleri iddia olunan bölgelerde büyük çoğunluğa sahiptiler. O dönemlerde bölgede 423.000'i aşkın Türk yaşamaktaydı. Bu da bölge nüfusunun %41'i demekti. Taşnakların büyük iddiası Karabağ, Zangezur ve Nahçıvan bölgelerinden oluşmaktaydı. Karabağda 415 bin Azerbaycan Türkü ve Kürt, 170 bin Ermeni yaşamaktaydı ki, bu Ermeni nüfus 1828 yıllarında Türkmençay Antlaşması gereğince Rusya tarafından göç ettirilmişlerdi. Zangezur bölgesinde 123 bini aşkın Azerbaycan Türkü, 99 bin Ermeni yaşamaktaydı. Nahçıvanda nüfusun %67'i Azerbaycan Türklerinden, %31'i ise Ermenilerden oluşmaktaydı. Diğer bölgelerde nüfusun etnik yapısında Azerbaycan Türkleri çoğunluk oluşturmaktaydı. Büyük güçlerin maddi ve manevi desteğinden yararlanan Ermenistan Cumhuriyeti 1918-1920 yıllarında bir takım bölgeleri işgal etti. İşgal politikası sonraki yıllarda da devam ettirildi.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Ermenistan, Erivan, Nahçıvan, Karabağ, Etnik Yapı.

ERMENİ DİASPORASI ÜZERİNE SOSYAL, PSİKOLOJİK VE POLİTİK BİR DEĞERLENDİRME

Doç. Dr. Kasım TATLILIOĞLU

Ermenilerin Türklerle teması Büyük Selçuklu Devleti'nin Doğu Anadolu'ya yaptığı seferler esnasında olmuştur. Osmanlı Devleti zamanında Ermeniler tarihlerinin en huzurlu dönemlerini geçirmişlerdir. Bu yüzden, Osmanlı Devleti tarafından "sadık teba" olarak nitelendirilmişlerdir. Ermeni Tehciri yaklaşık olarak son 100 yıldır ülkemizde ve dünyada bir problem haline gelmiştir. Osmanlı topraklarında yaşayan Ermeniler milliyetçilik

hareketlerinden etkilenmeleri ve batılı devletlerin kendi çıkarları doğrultusundaki müdahalesi neticesinde isyanlar çıkarmışlardır. Doğu Anadolu şehirlerinde çıkardıkları bu isyanlarla bu bölgede bir Ermenistan Devleti kurmayı amaçlamışlardır. Ancak bu isyanlar sırasında yüz binlerce Türk katledilmiştir. Bu katliamların en temel sebebi Doğu Anadolu çevresinde Ermeni nüfusunun Türk nüfusundan fazla olduğunu ispatlamaktı. Ermeniler her zaman kendilerini ezilmiş, mazlum bir toplum olarak göstererek kendilerine çıkar sağlamışlardır. Bir baskı aracı olarak 1915 olaylarını kullanmakta ve bunu varlık sebepleri haline getirmektedirler. Ermeni milletinin millet olma bilinci oluşturulurken de hep bu argüman kullanılmıştır. Diaspora Ermenilerinin faaliyetleri her geçen gün daha da artmaktadır ve her yıl özellikle 24 Nisan tarihinin öncesinde ya da hemen ardından bazı çıkarımlar elde etmek için bulundukları ülkelerdeki politika belirleyicileri baskı altına almaktadırlar. Bunu taşıdıkları oy potansiyelleriyle kolaylıkla başarabilmektedirler. Gerek ABD’de gerek Fransa’da gerekse Rusya’da Ermeni Diasporası aktif çalışmalar yürütmektedirler. Bu ülkelerde kurdukları diaspora kuruluşlarıyla bunu sistemli bir şekilde yapmaktadırlar. İyi organize olmuş bu organizasyonlar uluslararası konjonktürdeki gelişmeleri takip ederek Türkiye’nin uluslararası camiada zor duruma düştüğü dönemleri özellikle değerlendirmektedirler. Ermeni Tehciri, Türk Milleti’nin 20. yüzyıldaki meselelerinden birisi haline getirilmiş ve bu millete karşı yapılan suçlamaların kaynağı olmuştur Netice itibariyle ortaya çıkan bu meselenin çözümü; güçlü, dirayetli ve sağlam bir yapı üzerine kurulmuş bir devlet olmakla, devlet-millet uzlaşmasının sürekliliği ve uluslararası bilimsel ve siyasi kamuoyu oluşturarak mümkün olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ermeni Tehciri, Diaspora, Tehcir Kanunu, Örgütlenme, Ararat.

A SOCIAL, PSYCHOLOGICAL AND POLITICAL EVALUATION ON ARMENIAN DIASPORA

Assoc. Prof. Dr. Kasım TATLILIOĞLU

Armenians got in touch with the Turks during the expeditions of Seljuk to the Eastern Anatolia. Armenians lived in peace and in Ottoman time. That's why they had been qualified as "faithful subjekt" by Ottomans. Armenian relocation has become a problem for the last 100 years. The Armenians who lived in the Ottaman lands had started riots as a result of the influences of nationalism movements and the interruption of the western countries for their benefits. They had aimed to build an Armenian State in this region with the riots they had started in the cities of Eastern Anatolia. Because of these riots hundred thousands of Turkish citizens

had been massacred. The main reason of these massacres was to prove that the Armenian population was more than the Turkish one. Armenians always have showed their selves as a "oppressed and opposed nation" and gain some advantages from this. As a pressure tool, they have been using the events in 1915 and make it the reason of their existence. It was always used to create the senses of being a nation for Armenian nation. The activities of Armenian Diaspora have been increased every single day. They have pressed the policy makers in the countries, which they still live in, especially right before and after the date of the 24th of April 1915, to get some benefits. They managed to do it successfully because of their big voting potentials. Armenian Diaspora is very active in the USA, France and Russia, and founded well-organized organization to keep working systematically on their goals. Those organizations used to monitor the international cyclical developments programs and international political issues, aiming always to put Turkey in critical situations with the international society. Armenian emigration has been turned into one of the problems of this Turkish Nation and has become the source of the accusations casted upon this nation in the 20 th century of Turkish Nation. Finally the solution of this problem depends on being a government based on a strong and a stable structure and again, the solution is only possible with the sustainability of the compromise of government and nation and only possible with the production of political and scientific public opinion.

Keywords: Armenian Emigration, Diaspora, the Emigration Law, Organizing, Ararat.

MUSA DAĞI 1915: BİR İSYAN MI DİRENİŞ Mİ?

Prof. Dr. Kemal ÇİÇEK

Musa Dağı Ermenilerinin, tehcir edilmeyi kabul etmeyip dağa çıkmaları ve orada Osmanlı jandarmasına karşı direnmeleri Ermeni davası açısından önemli bir olaydır. Musa Dağı Ermenilerinin bu isyanı, F. Werfel’in ünlü “Musa Dağı’nda 40 Gün” romanını yazmasıyla bütün dünyaya duyulmuştur. Ermeni tezlerine sempati duyan yazarlar ve araştırmacılar, Musa Dağı Ermenilerinin tehcire karşı direnişini adeta bir kahramanlık hikâyesi olarak nakletmişlerdir. Bu olay birkaç bakımdan elbette önemlidir. Birincisi Ermeni tarih yazımı açısından önemlidir. Çünkü Ermeniler kurtuluş mücadelelerini, Osmanlı ordusuna meydan okuma, isyan etme ve bu isyanlar sayesinde batı kamuoyunun dikkatini çekerek müdahil olmalarını sağlamak üzerine kurgulamışlardır. Bu kurgu çoğu kere başarısız olmuş sadece birkaç yerde Ermenilerin istediği gibi sonuçlanmıştır. Şöyle ki bu isyan -ki ben direniş yerine isyan demeyi tercih ediyorum- Osmanlı devletinin tehcir kararına başkaldırma şeklinde

başlamış, isyan edilmiş, bu isyan esnasında çoluk-çocuk demeden bütün Ermeniler tek bir vücut olarak Osmanlı ordusu ile 53 gün boyunca çatışmışlar, diğer tehcir bölgelerindeki benzeri isyanlara ilham kaynağı olmuşlardır. Yine bu isyan sırasında Batı kamuoyunun dikkatinin çekilmesi sağlanmış, İtilaf devletleri donanması isyancılarla daima iletişim-işbirliği içerisinde olmuş, silah ve lojistik destek sağlamış ve nihayetinde de bir kara operasyonu düzenleyerek 5000 kadar isyancıyı Port Said limanındaki kamplara nakletmeyi başarmıştır. Eylül 1915 başlarındaki bu başarı hikâyesi, Urfa’da yine benzeri bir tehciye karşı direniş şeklinde başlayan isyana ilham vermiştir. Buna karşılık Şebinkarahisar Ermenilerinin yine tehciye karşı direnerek şehrin kalesini ele geçirmeleri ve direnmeleri de Musa Dağı Ermenilerine ilham vermiştir. Yani Musa Dağı isyanı Osmanlı tehcir kararına karşı direnişlerden ilham alırken daha sonra başkalarına da ilham vermiştir. Bu tebliğde bugüne kadar çok az değerlendirilen Osmanlı kaynakları temel alınmakla birlikte, Amerikan, İngiliz ve Kızılhaç belgeleri ışığında Musa dağı isyanının bir analizi yapılacaktır. Musa Dağı Ermenilerinin daima İtilaf devletleri ile işbirliği içerisinde oldukları ve 5. Kol faaliyeti yürüttüklerinden hareketle tehcir edilmelerinin haklı ve meşru sebeplere dayandığı vurgulanacaktır. Daha sonra da Musa dağı Ermenileri ile ilgili iddialara cevaplar aranacaktır. Şöyle ki, bu isyanda iddia edildiği gibi bir Ermeni katliamı yaşanmış mıdır? Musa Dağı olayı isyan mı, direniş midir? Musa Dağı olayına ilham veren veya Musa Dağı isyanından ilham alan olaylar başka yerlerde yaşanmış mıdır? Osmanlı devleti Musa dağı isyanını nasıl görmüştür? Musa Dağı Ermenilerinin akıbetleri hakkında yapılan değerlendirmeler gerçeği ne kadar yansıtmaktadır?

Anahtar Kelimeler: Musa Dağı, F. Werfel, Port Said, Ermeniler, Osmanlılar.

I. DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİNDE BAYBURT ÇEVRESİNDE YAŞANAN ERMENİ OLAYLARININ GÜNÜMÜZE YANSIMALARI

Doç. Dr. Kemal SAYLAN, Yük. Lis. Öğ. Öznur ATALAN

Ermeni milleti Osmanlı Devleti’nde 19. Yüzyılda Osmanlı Devlet kademelerinde önemli mevkilere gelmişlerdir. Yüzyılın sonlarına kadar toplum nezdinde Müslüman halkla ve diğer Gayrimüslim unsurlarla birlikte barış ve huzur içinde yaşamışlardır. Bu dönemden itibaren ise dış devletlerin bilhassa Rusya ve İngiltere’nin kışkırtmalarıyla beraber ülke genelinde ayrılıkçı faaliyetlerde bulunmuşlardır. Ruslar özellikle 93. Harbi ve cihan harbi dönemlerinde Ermenileri maşa olarak kullanmışlardır. Böylece; Osmanlı Devleti’ni içten parçalayarak kendi emellerini gerçekleştirmeyi planlamışlardır. Ruslardan destek alan Ermeniler ise fırsat buldukları esnada

bulundukları bölgeyi yakıp yıkmaya başlamış, hatta bölgede yaşayan Müslümanları katletmişlerdir. Bu faaliyetlerin ve katliamların en etkili olduğu yerlerden biriside şüphesiz Bayburt'tur. Ermeni Arşak'ın önderliğindeki Ermeni çeteleri bölgede büyük katliamlar yapmışlardır. Yapılan bu katliamların manevi izleri ise bölgede halen devam etmektedir. Bu bildirinin amacı; Ermenilerin Bayburt ve çevresinde yaptıkları katliamın günümüze yansıyan maddi ve manevi izlerini ortaya koymaktır. Bu amaçla bölgede yaşanan olaylarla ilgili bilgisi olan ve bölgede ileri gelen önde kişilerle mülakatlar yapılmış ve arşiv vesikalarıyla değerlendirmelerde bulunulmuştur. Böylece yaşanan olayların etkilerini izlerinin ne kadar derin olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ermeni, Bayburt , Arşak , Katliam, Çeteler.

REFLECTIONS OF THE ARMENIAN EVENTS AROUND BAYBURT DURING THE FIRST WORLD WAR

Assoc. Prof. Dr. Kemal SAYLAN, M.A. Std. Öznur ATALAN

Armenian nation in the Ottoman Empire in the 19th century, the Ottoman state came to important positions. Until the end of the century, they lived in peace with the Muslim people and other non-Muslim elements. As of this period, with the provocations of foreign states, especially Russia and England, they carried out separatist activities throughout the country. The Russians used the Armenians as tongs especially during the 93rd War and Jihan War periods. Thus, he planned to realize his own ambitions by breaking the Ottoman State internally. The Armenians, who received support from the Russians, burned down the region where they found the opportunity and even killed the Muslims living in the region. One of the places where these activities and massacres are most effective is undoubtedly Bayburt. Armenian gangs led by Armenian Arshak have massacred in the region. Spiritual traces of these massacres still continue in the region. The aim of this paper is to reveal the material and spiritual traces of the massacres of Armenians in Bayburt and its surroundings. For this purpose, interviews were conducted with the leading people in the region who have knowledge about the events in the region and evaluations were made on archive documents. For this purpose, interviews were conducted with the leading people in the region who have knowledge about the events in the region and evaluations were made on archive documents.

Keywords: Armenian, Bayburt, Arshak, Massacre, Gangs.

REVAN KANUNNAMESİ'NİN DÖNEMİN BEŞERİ YAPISINI YANSITMASI BAKIMINDAN TAHLİLİ

Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ

Osmanlı Arşivinde 633 numara ile kayıtlı Revan Eyâlet'nin Mufasssal Defteri'nin başında yer alan 1590 tarihli bu defter, Osmanlıların yöreyi ele geçirmelerinde sonra yapılmış en geniş tahririnin neticelerini ihtiva eder. Bu defter, özellikle iktisadi faaliyetler ile idari yapıyı aksettirmesi bakımından birçok araştırma ve incelemenin konusu olmuştur. Defterin muhtevası bu neviden konular üzerinde yapılan çalışmalar için zengin bir malzeme sunar. Hazırlanacak bildiride, Osmanlıların eyalet ve sancak kanunnameleri uygulaması ve bu geleneğe bağlı olarak Revan kanununmesini ele alınacaktır. Diğer bazı kanunnameler ile karşılaştırmalar yapılarak, daha sonraki dönemlerde birçok tartışmanın ve hatta günümüzdeki bir takım siyasi iddia ve taleplerin yoğunlaştığı bir coğrafya olması bakımından, kanunnamenin muhtevasını tahlil edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Revan Kanunnamesi, Mufasssal Defteri, Osmanlılar, Tahrir, Eyalet.

ERMENİSTAN-TÜRK İLİŞKİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Prof. Dr. Khallieva Gulnoz ISKANDAROVNA

Bu makalenin amacı, her iki ülkedeki bilim adamlarının konumlarının karşılaştırmalı bir analiziyle Ermeni-Türkiye ilişkileri çalışmasında temas farklılıklarını ve temas noktalarını tespit etmektir. Ermeni-Türkiye ilişkilerinin içsel özelliklerini dikkate alarak incelenmesi ve analizi, hem benzer problemlerle ülkelerin ilişkilerini incelemek hem de benzer durumlarda ülkeler arasındaki ilişkileri normalleştirmek amacıyla öneriler geliştirmek için yararlı olabilir. Fatih Üniversitesinin Uluslararası İlişkiler Bölümü Profesörü (İstanbul, Türkiye) Bülent Araz ve araştırmacı Havva Karakash-Keles “Ermeni-Türk İlişkileri: Eleştirel Bir İnceleme” adlı eserinde iki ülkenin ilişkilerini teorik olarak ele alıyor. Soğuk Savaşın sonunda Türkiye ile Ermenistan arasında gelişen durumun, yapıcı bir yaklaşımla en doğru şekilde anlaşılabilceğini belirtiyorlar. Türk bilim dalında ünlü bir uzman olan tarihi bilim doktoru Ruben Safrastyan'a göre, Türkiye ile Ermenistan arasındaki ilişkilerin deneyimlerinin uluslararası bağlantılarda hiçbir benzerliği yoktur. Zorluklar sadece geçmişte değil aynı zamanda Ermeni-Türkiye ilişkilerinde de yaşanıyor. “Ermenistan Dış Politikasında Soykırımın Tanınması Sorunu: Çok Düzeyli Bir Analiz” adlı eserinde R. Safrastyan şu sonuca varıyor: “Soykırımın tanınması ve

kınanması, Ermenistan'ın dış politika çalışmasının tek vektörüdür bölgesel çerçevenin çok ötesinde ve modern dünya siyasetinin bir yolu var ". Tarafların mevcut sorunların araştırılması konusundaki bilimsel yaklaşımlarının birbirinden tamamen farklı olduğu belirtilmelidir. Görüşümüze göre, Ankara ve Yerevan arasındaki tüm sorunların bütünüyle analiz edilmesi ve anlaşılması daha yaygın olarak düşünülmelidir. Her iki uluslararası ilişkiler teorisi, yapılandırmacılık ve politik gerçekçilik de önemlidir ve aynı ilişkinin farklı yönlerini ortaya çıkarmamıza izin verir. Mevcut tüm yönleri dikkate alan sadece kapsamlı bir çalışma, modern Türk-Ermeni ilişkilerinin nesnel bir analizini sağlayabilir. Bilim adamları, psikologlar ve politikacılardan oluşan karma grupların oluşturulması ilişkilerin uzlaşmasına katkıda bulunabilir. Aynı zamanda, Türk-Ermeni ilişkilerinin sorunu modernliğin en karmaşık sorunlarından biridir ve çözümü hızlı ve basit olamaz. İlişkilerin normalleşmesi iki ülkenin zaman gücünü ve iyi niyetini alacak.

Anahtar kelimeler: Ermeni-Türkiye ilişkileri, Bülent Araz, Havva Karakash-Keles, Türkiye, Ruben Safrastyan.

BİRİNCİ DÜNYA HARBİ'NDEN İSTİKLAL HARBİ'NE İĞDIR VE ÇEVRESİNDE GERÇEKLEŞEN ASKERİ HAREKÂTLAR

Dr. Albay Levent ÜNAL

İğdir ve çevresi, tarih boyunca birçok topluluk ve devletin egemenliğine girmiştir. 11. yüzyılda Selçuklu hâkimiyetine geçen bölge, sonrasında değişik Türk devletleri veya Türkmen Beyleri tarafından yönetilmiştir. 16-19 yüzyıllar arasında Osmanlı ile Safeviler arasındaki sıkça el değiştiren bölgede egemenlik mücadelesine 19. yüzyıldan itibaren Ruslar da katılmıştır. Bölge 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sırasında Rusların hâkimiyetine geçmiş, Birinci Dünya Savaşı başlayıncaya kadar olan sürede İğdir ve çevresi Rusya sınırlarında kalmıştır. Güney Kafkasya'da hâkimiyet mücadelesine Rusların dâhil olmasından itibaren bölgede Müslümanlarla Ermeniler arasında yaşanan çekişme Birinci Dünya Savaşı sırasında doruk noktasına ulaşmıştır. Savaş devam ederken Rusya'da patlak veren Bolşevik Devrimi sonrası önce Rus askerlerinin cepheden firar ederek bölgeyi boşaltması, ardından Rusya'nın savaştan çekilmesi ile bölge Ermeni birlikleri ve çetelerinin kontrolüne geçmiştir. Bu durumda bölge yeniden Ermeni saldırılarının hedefi haline gelmiştir. Doğu illerindeki Ermeni vahşetinden İğdir ve çevresi fazlasıyla etkilenmiştir. Bölgedeki Türkler ya öldürülmüş ya da Ermeni silahlı

çetelerce alınıp götürüldüklerinden akıbetleri belli olmamıştır. Bu gelişmeler üzerine Osmanlı ordusu Birinci Dünya Harbi'nin son çeyreğinde Kafkas ileri harekâtını başlatarak Ermenileri püskürtmüştür. Ermenilerin boşalttığı kentlere giren birliklerin gönderdiği raporlar, yaşanan vahşeti tüm açıklığı ile gözler önüne sermiştir. Ancak savaşın sonunda imzalanan Mondros Mütarekesi gereği birlikler bölgeyi boşaltarak harp öncesi sınırlara çekilince bölgedeki Türkler bir kez daha Ermeni saldırılarının hedefi haline gelmiştir. Iğdır ve çevresinin kurtuluşu ancak Türk İstiklal Harbi içinde 14 Kasım 1920'de mümkün olabilmektedir. Gümrü Antlaşması ile Türkiye sınırlarına dâhil olan bölgenin kaderi Sovyetler Birliği ve TBMM Hükümeti arasında imzalanan Moskova ve Kars Antlaşmaları kesinlik kazanmıştır. Bu suretle günümüzdeki sınır hattı belirlenmiştir. Bu bildiride, Birinci Dünya Harbi'nden İstiklal Harbi'nin sonuna kadar olan dönemde bölgede yaşanan askeri gelişmeler ortaya konulacak, Iğdır'ın kurtuluşuna giden süreçte yürütülen askeri harekât ve sonuçları değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Harbi, İstiklal Harbi, Doğu Cephesi Harekâtı, Iğdır'ın Kurtarılması, Kâzım Karabekir Paşa.

ERMENİLERİN KATLİAM İZLERİ TOPLU MEZARLARIN TARİH AÇISINDAN ÖNEMİ

Doç. Dr. Makbule SARIKAYA

Türkiye'deki toplu mezarlar, yüzyıllardır birlikte yaşadıkları ülkenin yönetim ve ekonomisini teslim ettikleri Ermenilerin, devlet güçsüzleştğinde neler yapabildiğini gösteren en somut tarihi örneklerdir. Azınlığın çoğunluğu katletme cesaret ve fırsatı bulduğu dünyadaki ender örneklerden biri olan bu durum batı dünyasının, Hristiyan birliğinin ve Ermenilerin elbirliği ile bugüne kadar süren saldırılardan biridir. Kendi dindaşlarının baskısından bile koruyan Osmanlı devletinin yıkılma dönemine girdiğinde Ermeniler islamı karşı sistematik bir kıyıma başlamış Anadolu ve Kafkasya'yı kana bulamışlardır. Toplu mezarlar bu dönemin izleri olmakla birlikte bu gün Azerbaycan ve Karabağ'da Ermenilerin gösterdiği vahşet örnekleriyle aynı niteliklerdedir. Tarihi açıdan toplu mezarlıkların yerleri, arşiv belgeleri ve canlı şahitlerin ifadesine göre bulunma bilgisi kadar mezardan çıkan buluntuların katliamın tüm süreçlerini yansıtmaları bakımından tarihi belge olarak büyük önem taşımaktadır. Toplu mezarlar bölgede sistematik bir soykırım uygulandığının ve Türklerin evlerinde, köylerinde ve ibadethanelerinde nasıl topluca yok edildiğinin kanıtlarıdır. Katliamların tüm nitelikleri bu işleri yapan kişilerin ortak bir eğitim aldıklarını, özellikle cephe gerisinde savunmasız Türk

köylerine silahlı grupların yaptığı ani bir hücumlar halkın evlerden toplandığını, uygun bir yerde şahit bırakmaksızın yok edildiklerini göstermektedir. Toplu mezarlar; iskeletlerdeki ağır işkence izleri, iskeletlerin büyük çoğunluğu kadın, çocuk, cenin ve yaşlılara ait olması, toplu mezarlardan para/altın veya savunma aleti çıkmaması, toplu mezar alanları olarak seçilen cami, samanlık, ahır gibi yerlerde kapıların kilitli ve kapatılmış olması, mezarların Müslüman köylerinde bulunması, birbirine yakın tarihlerde birbirine yakın yerlerde toplu kıyımlar yapılması, kurşunlanma, süngüleme ve yakma sonrası cesetlerin üzerlerinin kapatılmasıyla geride hiç canlı şahit bırakılmamasının yanında aynı tarihlerde batı medyasının özenle çarpık bilgiler vermesi çok yönlü incelenmesi gereken konulardan biridir. Çalışmada, kıyımlardan şans eseri kurtulan şahitlerin, hatıraların ve resmi belgelerin anlattığı bu durumun toplu mezarlardaki iskelet ve mezar buluntularına yansımaları değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Toplu Mezarlar, Azerbaycan, Karabağ, Türkler, Ermeniler.

I. DÜNYA SAVAŞI VE SONRASINDA ERMENİ ESİRLERİ VE MÜBADELESİ

Prof. Dr. Mehmet ÇANLI

Ermeniler, I. Dünya Savaşında Doğu Cephesinde Ruslarla, sonrasında güney cephesinde Fransızlarla birlikte hareket etmişlerdir. Bu çalışmada özellikle Milli Mücadele döneminde Fransız işgal ordusunda lejyon askeri olarak görev yapan Ermenilerden alınan askeri esirlerin ve sivil tutsakların esir alınışı, bunların esir garnizonlarında kalışı ve mübadelesi ele alınacaktır. Esir garnizonlarında kalış süreleri içerisinde bunlara yapılan yardımlar, mektuplaşmalar ve batılı Kızılhaç teftiş heyetlerinin raporları ele alınacaktır. Bununla birlikte esirlerin mübadelesi sonrasında İngiliz ve Fransız manda bölgesi olan Suriye ve Irak'ta tekrar lejyon olarak istihdam edilmeleri ele alınacaktır. Konu, Kızılay arşiv belgelerinden ve dönemin hatıratlarından faydalanılarak ortaya konulacaktır. Kızılay Arşivi Dosya No: KA, 529 I (1920-1921), KA, 529 II (1921-1922), KA, 529 III (1922-1923), KA, 543 II (1922-1923) (Bu dosyalarda esirlere gönderilen mektup ve para havaleleriyle ilgili belgeler bulunmaktadır).

Anahtar Kelimeler: Ermeniler, Ruslar, Milli Mücadele, Kızılay, Kızılhaç.

OSMANLI'NIN SON DÖNEMİNDE DOĞU'DA YAŞANAN ULUSLARARASI MÜCADELEDE ERMENİLER İLE AŞİRETLERİN KONUMU

Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ, Dr. Öğ. Makul YILDIRIM

Doğu Anadolu olarak isimlendirilen Osmanlı ile Türkiye'nin Serhat bölgesi, Yavuz Sultan Selim'in doğu siyaseti neticesinde Osmanlı sınırlarına dâhil edilen ve tarih boyunca birden fazla devletin mücadele sahasını teşkil eden stratejik öneme sahip bir coğrafyadır. Bu sahada yerleşik veya yarı göçebe bir biçimde yaşayan farklı dini ve etnik gruplar, Osmanlı Devleti idaresinde yüzyıllar boyunca barış içinde yaşamayı başarmışlardır. Ne var ki 19. Yüzyılda, bünyesinde pek çok milleti barındıran imparatorlukların uğraşması gereken meselelerden biri haline gelen milliyetçilik hareketleri Osmanlı Devleti'nin de gündemine geldi. Henüz yüzyılın başlarında Osmanlı'nın batı sınırlarında görülen ayrılıkçı hareketler, Rusya ile İngiltere gibi güçlü devletlerin de destekleriyle, Osmanlı'nın sadık millet olarak nitelendirdiği Ermeniler arasında da yayılma imkânı buldu. Ermeniler, ayrılıkçı faaliyetlere girişerek 19. yüzyıl sonlarından itibaren kurdukları örgütler vasıtasıyla, bölgede çıkarları bulunan devletlerin de desteğiyle 19. yüzyılın son yılları ile 20. yüzyılın ilk yıllarını kapsayan zaman diliminde Osmanlı'nın doğu bölgesinde huzuru ve asayiş bozular. Doğu vilayetlerinde yaşayan diğer bir unsur olan Kürt aşiret mensupları ile yakın temas halinde bulunan büyük devletlerin niyetlerine karşılık olarak dindaşları ile hareket etme kararı alan Sultan II. Abdülhamid, bölgedeki aşiretler ile kişisel bağlar kurdu, onların devlete sadık kalmalarını ve devlet için çalışmalarını sağlamak üzere Hamidiye Alayları projesini devreye koydu. Bu projeyle birlikte Kürt aşiretleri, Hamidiye Alayları çatısı altında bir araya getirildi, kendilerine birtakım imtiyazlar tanındı ve devlete bağlı kalmaları temin edildi; bu şekilde Ermeniler ile Kürtlerin bölgede birlikte hareket etme ihtimalleri bertaraf edilmiş oldu. Bu çalışmada, Rusya ile İngiltere'nin Doğu'da Ermeni meselesinin büyüyüp gelişmesindeki payları, Ermeni ayrılıkçı faaliyetlerinin Doğu vilayetlerinde çatışma ortamı doğurması ve buna karşı Osmanlı Devleti'nin izlediği siyaset üzerinde durulacaktır. Çalışmada yer alan hususlar aydınlatılır iken yerli ve yabancı literatür ile Osmanlı arşiv vesikalarından istifade edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Rusya, İngiltere, Ermeniler, Hamidiye Alayları.

İTALYAN ARŞİV BELGELERİ IŞIĞINDA DÜNYA SAVAŞI'NDA İTALYA VE ERMENİ MESELESİ

Prof. Dr. Mevlüt ÇELEBİ

Akademik çalışmalarının büyük kısmını yakın dönem Türkiye-İtalya ilişkileri hakkında yapan bir bilim insanı olarak, İtalya'nın I. Dünya Savaşı ve bilhassa tehcir sürecindeki tutumunu Ermeni meselesi karşısındaki tutumunu merak etmiştik. Yapacağım bir çalışmada İtalyan arşivlerinde Türk tezini destekleyecek malzemeler bulabileceğimizi düşünüyorduk. Bu düşüncemizin mantığı şuydu: İtalya, Tehcir kararının alındığı ve uygulanmaya başladığı dönemde tarafsız bir devlettir ve önemli bir kısmı tehcir güzergâhında olmak üzere 25 diplomatik temsilciliği olan bir ülkedir. Dolayısıyla İtalyan diplomatik misyonlarının tehcir hakkında tarafsız gözlemlerinin olacağı inancındaydık. Çizdiğimiz bu çerçevede İtalya'da çalışma yapma fırsatı 2009 yılında çıktı. Dışişleri Bakanlığı'nın, Ermeni meselesi hakkında İtalya Dışişleri Bakanlığı Arşivi'nde bir çalışma yapma teklifini memnuniyetle kabul ederek 3 ay İtalya'da çalıştık. Adı geçen arşivdeki belgelerin büyük bir kısmını inceledik ve hayal kırıklığına uğradık. Tarafsız olacaklarını düşündüğümüz İtalyan diplomatları adeta Ermeni propagandasının gönüllü birer görevlileri gibi çalışmışlar. Bun fark eden Ermeniler de klasik mağdur rolünü çok iyi oynamışlar. Ermenilerin her türlü şikayeti, herhangi bir inceleme ve teyit etmeye gerek görülmeden doğru olarak kabul edilmiştir. Daha sonraki dönemlerde de İtalya'nın Ermeni meselesindeki tavrını incelemeye devam ettik. 22-24 Ekim 2018'de düzenlenen "Vefatının 100. Yılında Sultan II. Abdülhamid ve Dönemi Uluslararası Kongresi"nde Ermenilerin Sultan II. Abdülhamid'e düzenledikleri suikastın İtalyan kamuoyundaki yankıları hakkında bir bildiri sunduk. 2013'te yine bir araştırma için bulunduğumuz İtalya'da bu kez, başta Sadrazam Sait Halim Paşa olmak üzere, Roma'da şehit edilen ve yaralanan Türk diplomatlarının izlerini sürdük. Şu anda uzun süreli başka bir araştırma nedeniyle La Sapienza Üniversitesi'nin misafir öğretim üyesi olarak İtalya'da bulunmaktayız ve Ermeni meselesi hakkındaki çalışmalarımıza da devam etmekteyiz. Bu bildiride amacımız, esas olarak İtalya Dışişleri Bakanlığı Arşivi'ndeki belgelerden hareketle, I. Dünya Savaşı'nda İtalya'nın Ermeni meselesindeki siyasetini ortaya koymaktır. 22-24 Ekim 2018'de düzenlenen "Vefatının 100. Yılında Sultan II. Abdülhamid ve Dönemi Uluslararası Kongresi"nde Ermenilerin Sultan II. Abdülhamid'e düzenledikleri suikastın İtalyan kamuoyundaki yankıları hakkında bir bildiri sunduk.

Anahtar Kelimeler: İtalyan Arşivi, Sultan II. Abdülhamid, Sadrazam Sait Halim Paşa, Ermeniler, Suikastlar.

LOZAN ANTLAŞMASINDAN SONRA ERMENİ-KATOLİK PAPAZLARIN TÜRK HÜKÜMETİNİ İTİBARSIZLAŞTIRMA ÇABALARI: MİLLETLER CEMİYETİ'NE YAPILAN MÜRACAAT

Dr. Mikail KOLUTEK

Türkiye Cumhuriyeti, 24 Temmuz 1923'de imzaladığı Lozan Antlaşması'nın 40. maddesiyle azınlıklar sorununu “*Tüm azınlıklar Türk uyruklu kabul edilecek ve hiçbir şekilde ayrıcalık tanınmayacak*” şeklinde çözüme kavuşturdu. Azınlıklar meselesinin Lozan'da çözülmesine rağmen Ermeni Katolik Papazları birtakım isteklerle Milletler Cemiyeti'ne müracaat ederek kendileriyle ilgili meselelerin çözülmesini talep etmişlerdir. Ermeni Katolik Papazlarının müracaatı sonrası konuyu araştırmak üzere Finlandiya, Kanada ve İspanya'dan birer temsilcinin bulunduğu üç kişilik “*Azınlıklar Komitesi*” yetkilendirilmiştir. Milletler Cemiyeti'ne yapılan müracaat üç önemli hususa dayanırken bunlardan ilki, Ermeni Katoliklerin kişisel statülerinin teminat altına alınması hakkındaydı. İkinci itiraz, gayrimüslim Türk vatandaşlarının taşınmaz sahibi olma, mal satma veya satın alma yani mülkiyet hakkı ile ilgili özel düzenlemelerin yapılması yönündeydi. Üçüncü ve son konu ise Türk Hükümeti tarafından okullara yapılan yardımların azınlık okullarına eşit miktarda yapılmadığı ve büyük payın Müslüman halkın devam ettiği devlet okullarına tahsis edildiği iddiasıdır. Azınlıklar Komitesi yaptığı hazırlıklar sonrasında Mart, Haziran ve Eylül 1929 ile Ocak ve Mayıs 1930'da olmak üzere beş önemli toplantı yaptı. Komite, Ocak 1930'da Türk Hükümetinden talep ettiği ve gündeminde olan hususlara dair açıklayıcı bilgiler içeren bir rapor aldı. Azınlıklar Komitesi, 13 Mayıs 1930'da yaptığı son toplantı ile de kendisine verilen soruşturmayı sonuçlandırdı. Bu çalışma, Lozan Antlaşması sonrasında Ermeni-Katolik Papazların Türk Hükümetini itibarsızlaştırma çabaları bağlamında ele alınması gereken bir konuyu aydınlatmayı amaçlamaktadır. Mesele konu itibarıyla mekânsal olarak Anadolu'yu merkez edinmekle beraber zamansal olarak sorunun baş gösterdiği 1929-1930 yıllarını kapsamaktadır. Böylece Lozan Muahednamesinin imzalanmasından sonra dahi Anadolu'da huzuru kaçırmaya çalışan birtakım azınlık gruplarının mevcudiyeti ortaya konulmuştur. Ermeni-Katolik Papazların Milletler Cemiyeti'ne yaptığı müracaat Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Hariciye Vekaleti ile Azınlıklar Komitesi arasında yapılan yazışmalara da yansımıştır. Milletler Cemiyeti'ne yapılan müracaat Türkiye Cumhuriyeti Hariciye Vekâlet'ine sunulan rapor çerçevesinde incelenmiştir. Diğer taraftan Ermeni Papazların yapılan müracaat ile Türk Hükümetinin itibarını zedelenmeye

alışılarak Anadolu'nun yeniden bir kargaşıa ortamına sürüklenmesine çalıştıkları anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Milletler Cemiyeti, Lozan Antlaşması, Azınlık Okulları, Ermeni-Katolik Papazlar, Azınlıklar Komitesi.

THE EFFORTS OF ARMENIAN-CATHOLIC PRIESTS TO DISCREDIT OF THE REPUBLIC OF TURKEY: APPLICATION TO THE LEAGUE OF NATION

Dr. Mikail KOLUTEK

The Republic of Turkey signed the Treaty of Lausanne on 24th July 1923 and solved the minority problems with the article 40 stating "all minorities will be accepted in any way to Turkish nationals and recognized privilege". Although the issue of minorities was resolved in Lausanne, the Armenian Catholic priests appealed to the League of Nations with a number of requests. They demanded that the issues which were related with them would be resolved. Following the application of the Armenian Catholic priests, the Minority Committee was formed by representatives of Finland, Canada and Spain to investigate the issue. The application to the League of Nations was based on three important issues. The first one was about guaranteeing the personal status of Armenian Catholics. The second objection was to make special arrangements for non-Muslim Turkish citizens to own property, sell or purchase property, that is, the right to property. The third issue was about the aid which provided to the schools by the Turkish Government. It was not provided equally to the minority schools. Following the preparations, the Committee of Minorities held five important meetings in March, June and September 1929 and in January and May 1930. In January 1930, the Committee received a report from the Turkish Government containing explanatory information on matters on its agenda. The Committee on Minorities finalized the investigation at the last meeting on 13rd of May, 1930. This study aims to clarify an issue that should be dealt with in the context of Armenian-Catholic priests' efforts to discredit the Turkish Government after the Lausanne Treaty. The issue covers the years 1929-1930, when the spatial problem emerged in spite of the fact that it was spatially based on Anatolia. Thus, even after the signing of the Lausanne Treaty, the existence of a number of minority groups in Anatolia, which tried to abolish peace, was revealed. Armenian-Catholic priest of his appeal to the League of Nations, the Republic of Turkey, was reflected in the correspondence between the Committee and the

Foreign Ministry of Minorities. On the one hand, the League of Nations was examined in the framework of the report which was submitted to the Ministry of Foreign Affairs. On the other hand, it is understood that the Armenian priests tried to damage the reputation of the Turkish Government with the application and tried to drag Anatolia into turmoil again.

Keywords: League of Nations, Lausanne Treaty, Minority Schools, Armenian-Catholic Pastors, Minorities Committee

19. YÜZYILIN SONLARI VE 20.YÜZYILIN BAŞLARINDA ERMENİ SİLAHLI ÖRGÜTLERİNİN İĞDIR'DAKİ FAALİYETLERİ (RUSYA VE GÜRCİSTAN ARŞİV BELGELERİ IŞIĞINDA)

Prof. Dr. Musa QASIMLI

Bildiride, Iğdır ve çevresinde 19.yüzyılın sonları 20.yüzyılın başlarında Ermeni silahlı örgütlerinin faaliyetleri Rusya ve Gürcistan arşivleri ışığında ele alınacaktır. Arşiv belgelerinden de görüldüğü üzere 2 Haziran 1896 tarihinde, geceleyin Van'daki subay devriyesine saldıran Ermeni silahlı örgütleri bir kaç subayı ve askeri yaraladı. Ardından Kars'tan ayrılarak Iğdır'a doğru yol alan 400 Ermeni Güney Kafkasya'ya geçerek, “Kumbalar” adıyla gruplar örgütlemiş, soygun, yağma, para çalma, bomba hazırlama ve tehdit yöntemlerine başvurarak faaliyetlerine devam etmişler. Belgelere göre, Taşnaklar, Iğdır'da yüz kişilik Poltava Kossak Birliği başkanını öldürdüler. Balkan Savaşlarından sonra, Rusya'nın Osmanlı Devleti ile sınıra askeri birlikleri toplaması ve Iğdır'a 10 bin askerlik ordu birliği göndereceği haberlerine sevinen Ermeniler, Rusya'nın Slav vilayetleri ahalisinin söz konusu topraklarda isyana kalkışacaklarından endişe duyuyorlardı. Onlara göre eğer ki, bu topraklarda Slav kökenli insanlar ayaklanacak olursa, Ermenilerin durumu gittikçe daha da zorlaşacaktı. Iğdır, aynı zamanda Birinci Dünya Savaşı sırasında Ermeni silahlı örgütlerinin yerleştiği bir bölgeydi. Şöyle ki, Birinci Dünya Savaşı daha başlamadan Kafkasya Valisi İ.İ.Vorontsov-Daşkov 1914 20/7 Eylül tarihli 760 numaralı telgrafında Türkiye Ermenilerinin ayaklanma planları ile ilgili ayrıntılı bilgiler vererek şöyle yazıyordu: “Oltu, Sarıkamış, Kağızman ve Iğdır'da yerel askeri birlik komutanlarının öncülüğünde silahlı örgütlerin artık oluşturulması gerekiyor...” Osmanlı Devleti savaşa katıldıktan sonra İ.İ.Vorontsov-Daşkov, Dışişleri Bakanlığı'nın izniyle, Tiflis Belediye Başkanı A.İ.Hatisov'u ve başpiskopos Mesrob'u yanına çağırarak gönüllü Ermeni örgütlerinin kurulması talebinde bulundu. Onun sözlerine göre, askeri harekatta görev alacak

Ermeni çetelerine mali yardım devlet tarafından yapılacaktı. Silahlı grupların örgütlenmesi için Ermeni Merkezi Komitesi ve Ermeni Silahlı Birliklerinin Dağılımı Birimi kuruldu. İki üyeden birisinin Taşnak olduğu Silahlı Birliklerin Dağılımı Birimi Ermenileri gruplar halinde eğiterek savaşa gönderiyordu. Bu birimin Tiflis, Iğdır, Van'da da şubeleri bulunuyordu. Iğdır'da Ermeni birliklerinin örgütlenmesinin başında Tigran Devoyans duruyordu. Herkezce bilinen terörist Dro Konoyan'ın komutasındaki 500 kişilik silahlı çete 1914 Kasım başlarında Iğdır'dan Beyazıt'a doğru yola çıktı. Van'da Ermenilerin 3 taburdan oluşan Ararat çete gruplaşması savaşıyordu. 2800 kişiden oluşan bu taburların komutanları Srvanstian Amazasp, Keri ve Dro Kanayan'dı. Eçmiyazın ve Iğdır'dan geçen taburlar, Türk ve Kürt köylerini yakıp yıktılar. Van Gölü yakınında yaklaşık 200 Türk ve Kürt acımasızca katledildi. Bu çete üyelerine çocuk, kadın, yaşlı demeden herkezi öldürmek emredildi. Ermeni silahlı örgütlerinin komutanları Kürtlerin Ermenilere sayısız kötülükler yaptığını, onların çocuk, bebek, kadın ve yaşlılara yaptıklarının hatta tıp sözlüklerinde karşılığının bulunmadığını söylüyorlardı. Belgelerde Sürmeli kazasının Güllüce köyünden Külp'e ve Iğdır'a doğru giden yolda Ermeni silahlı çetelerinin ahaliyi yağmalayıp katlettiklerine dair bilgiler yer almaktadır. Iğdır Komiser yardımcısı Sürmeli Kaza Yönetim Komitesi 8 Haziran 1917 tarihinde gönderdiği 986 numaralı raporunda Ermeni silahlı çetelerinin kanlı infaz eylemlerine ilişkin şöyle bir açıklamada bulundu: "30-40 kişilik Ermeni silahlı çetesi Kürt mültecilere saldırarak onları katletmiş ve mal mülklerini ele geçirmişler". Rus ordusunun işgali altında bulunan bölgelerde yaşayan Müslüman ahaliyi zor durumdan kurtarmak için Azerbaycan'da bazı çalışmalar yapıldı. Yiyecek ihtiyacı olan ahaliye Bakü Müslüman Hayriye Cemiyeti 2 bin pud buğday yardımında bulundu.

Anahtar Kelimeler: Iğdır, Ermeniler, Osmanlı Devleti, Rusya, Kafkasya, Birinci Dünya Savaşı.

1914-1918 YILLARI ARASINDA İSPİR'DE ERMENİ FAALİYETLERİ

Dr. Mustafa ÖZYÜREK

İspir, özellikle Birinci Dünya Savaşı yıllarında Rus ve Ermeni mezalimine maruz kalmış ilçelerimizden biridir. 1915 yılı Şubat ayında Rus işgaline uğrayan İspir, 1917 Bolşevik İhtilali nedeniyle Rusların bölgeden çekilmesiyle bu defa Ermenilerin tecavüzüne uğramıştır. Arşak adlı Ermeni çete reisi, Antranik adlı çete reisi ile koordineli olarak Türk-İslam halka karşı katliam hareketlerine girişmişlerdir. Dahiliye Nezareti, İspir'de 150 kadar Türk'ün Ermeniler tarafından katledildiğini bildirmiştir. Rusların İspir ve civarını işgalini müteakip, Rusya'ya

kaçmış olan Ermeniler tekrar dönerek Hodiçor ve Mohurgot köylerinde oturan Ermenilerle birleşmişler ve özellikle Çamlıkaya bölgesi başta olmak üzere hemen hemen bütün köylerde en vahşi işkencelere başlamışlardır. Bayburt'tan İspir yönüne doğru gelen Ermeni kafilelerinin üzerinden çıkan ve Antranik'in imzasını taşıyan bildirilerde, bütün Türkleri öldürmek için hazırlıklar yapılması hususunda Ermenilere çağrı yapılmaktaydı. Özellikle Bayburt bölgesinden gelerek Sırakonaklar'da bulunan Ermenileri kurtarmak bahanesiyle İspir'de yaşayan ve ilçenin büyük çoğunluğunu oluşturan Türk-İslam ahaliyi katletmeyi amaçlayan Ermenilere karşı İspir halkı destansı bir mücadele vermiştir. İspir Kurtuluş Cemiyeti'nin gayretleriyle Ermeniler, amaçlarında başarılı olamamışlardır. 25 Şubat 1918'de Türk kuvvetleri İspir'e girmiş ve İspir yeniden vatan topraklarına dâhil olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ruslar, Bolşevik İhtilali, Arşak, Andranik, İspir Kurtuluş Cemiyeti.

MONDROS MÜTAREKESİ SONRASINDA ERMENİ DİASPORASININ AMERİKAN GAZETELERİNDEKİ PROPAGANDALARI

Dr. Mustafa Tayfun ÜSTÜN

On dokuzuncu yüzyılın sonunda Güneybatı Kafkasya'nın bir bölümünde başlamış olan Rus işgali Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla genişlemiştir. Ruslar bir taraftan Erzurum, Muş ve Bitlisi, diğer taraftan sahil yolu boyunca Rize, Trabzon ve Erzincan'ı işgal etmiştir. Rus ordusuna katılan Ermeni milisler ise kısa bir sürede Rusların bölgede hakim olmasında ve önlerine çıkan Türk ve Müslüman ahalinin katledilmesinde önemli roller üstlenmişlerdir. Fakat 1917'de Rusya'da başlayan devrim Türk ordusunun toparlanmasına yardımcı olmuştur. 1918 yılının Şubatında başlayan Türk taarruzu işgal altındaki bölgeleri kurtarmış ve 1914 öncesi sınırlara ulaşmıştır. Fakat 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasıyla silah bırakmak zorunda kalınması bölgede güç boşluklarının oluşmasına neden olmuştur. Mondros Antlaşması'nın 7 ve 24. maddelerini etkin hale getirebilmek için Ermeni çeteler bölgede asayiş bozmaya ve Türk ahali üzerinde terör estirmeye başlamışlardır. Aynı zamanda ise bu güç boşluğundan siyasi beklentiler içine girilmiştir. Bölgede Ermenilere ait bir yönetimin oluşması için çalışmışlardır. Bu gelişmeler üzerine bölgeyi işgalden kurtarmayı amaçlayan 15. Kolordu taarruz hareketini başlatmıştır. 7 Kasım 1920'de ordunun Gümrü'ye girmesiyle Ermeniler teslim olmak zorunda kalmış ve barış masasında avantaj TBMM hükümetinin eline geçmiştir. Ermeni diasporası ise kesin barış antlaşması imzalanıncaya kadar olan dönemde Ermeni çeteleri desteklemek ve uluslararası kamuoyu yaratmak için çabalamıştır. Bu bildiri

Mondros Mütarekesi sonrası Amerika'da bulunan Ermeni diasporasının Şark Cephesinde yaşanan olaylar karşısında tutumu ve faaliyetleri hakkındadır. Ermeni diasporasının basın üzerindeki ve kamuoyu yaratmadaki gücünün incelenmesi amaçlayan bu bildiri “söylem ve içerik” analizini başlıca yöntem olarak kabul etmiştir. 1918-1921 tarihleri arasında Amerika'nın Kaliforniya, Illinois, Massachusetts, Michigan, New York, Pennsylvania gibi yoğun Ermeni nüfusuna ev sahipliği yapan eyaletlerde yerel ve ulusal düzeye yayın yapan gazetelere odaklanarak Ermeni diasporasının ve propagandasının izi sürülmüştür. Dönem gazetelerinde yer alan haberlerden anlaşıldığı üzere Ermeni diasporası bulunduğu ülkelerde kara propaganda faaliyetleri yürütmüştür. Böylelikle diaspora kamuoyu oluşturmaya ve işgal kuvvetlerinin desteğini sağlamaya çalışmıştır. Ermenilerin "katliama" maruz kaldığını, “Hıristiyanların katliamı” ve "Ermenistan Cumhuriyeti"nin tehlikeye girdiği hakkında taraflı haberler incelenen gazetelerde en fazla tekrar eden başlıklar olurken, Türk karşıtlığının batı kamuoyunda yayılmasının önünü açmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Kafkasya, Basın, Propaganda, Ermeni Diasporası, Amerika.

PROPAGANDA OF ARMENIAN DIASPORA IN THE ARMENIAN NEWSPAPERS AFTER THE ARMISTICE OF MUDROS

Dr. Mustafa Tayfun ÜSTÜN

Some parts of the Southwest Caucuses were occupied in the late of 19th century by Russian. This occupation was spread out once the First World War began. Russian Army, on the one hand, occupied Erzurum, Muş and Bitlis; on the other hand, occupied Rize, Trabzon and Erzincan through the coastal road. Armenian militias took active role in establishing Russian domination and annihilating Turkish and Muslim people living in the region. However, the revolution in 1917 helped the Turkish Army to rebound and save occupied territories. Turkish army started new attack in February 1918 and reached previous borders before the 1914. When the Armistice of Mudros was signed, the Army had to cease fire. This led to emerge out chaos in the region. The Armenian bands began to disturb the peace in the region and terrorize the Turkish community in order to be enforced articles of the Armistice of Mudros, especially the articles of 7 and 24th. Also they anticipated to have political gains. They tried to establish Armenian administration. Following these developments, the 15th Corp began to attach. Armenians surrendered once the Turkish Army entered to Gyumri in 7th November 1920. Therefore, the Turkish delegation sat the peace table with advantages. The Armenian

diaspora tried to support the Armenian bands and establish international public opinion until the final version of the peace agreement was signed. This paper is about the activities and attitudes of the Armenian diaspora in the USA towards the events in the Eastern Front. It seeks to understand power of the diaspora on the press and public opinion while discourse and content analysis are chosen as a primary method. Newspapers which were published at local and national levels in the states of California, Illinois, Massachusetts, Michigan, New York and Pennsylvania where consist of significant amount of Armenian population will be examined to show propaganda of Armenian diaspora. As understood from the periodicals, the Armenian diaspora prepared black propaganda to establish public opinion and benefit from the Allies. Headings such as “Anihilation of Armenians”, “Massacres against Christians” and “the future of Armenia” were the most repeated themes to incite the Turco-phobia among the public opinion.

Keywords: Caucauses, Newspaper, Propaganda, Armenian Diaspora, USA.

ANDRANİK OZANYAN PAŞANIN TÜRK DÜŞMANLIĞI VE SALDIRILARI

Dr. Namık Kemal YILDIRIM

Savaşların tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. Ancak savaşların da bir hukuk ve mantığı vardır. Savaşlar ülkelerin düzenli orduları arasında olur ve kadınlar ile çocuklar yani sivil halk savaş mağduru yapılmaz. Osmanlı Devletinin dağılma döneminde özellikle 1915-1920 yılları arasında dış devletlerin Osmanlı Devleti içindeki etnik unsurları ayaklandırarak karışıklıklar çıkarması ve bu yolla zayıf düşecek Osmanlı Devletini kolaylıkla parçalayabileceğini hesap etmesi planlarının en göze görünür olanı ermeniler üzerinde oluşturdıkları düşmanlık etkisidir. Yüzyıllarca Osmanlı Devleti içinde dostça yaşayan ermeniler bu tarihlerde Osmanlı Devletini parçalayıp yok etmek ve zengin topraklarını ele geçirmek isteyen dış güçler tarafından kandırılmak suretiyle Türklere karşı düşmanlık beslemeye başlamış, silahlanmış ve doğu anadolu bölgesi , Azerbaycan ve Aras havzası denilen topraklarda hain çete teşkilatları kurarak masum sivilleri sadece Türk oldukları için çoluk çocuk demeden katletmişlerdir. Bu katliamları yapan çetelerden birini yöneten katillerden biri de Andranik Ozanyan Paşadır. Andranik Ozanyan paşa yaptığı katliamlarla Rus Çarlığıının bile tepkisini çekmiş azılı bir katildir. Ne yazık ki bu azılı katil 1990 da yeniden bağımsızlığını ilan eden Ermenistan Devleti ve diasporası tarafından ödüllendirilmiş ve heykeli dikilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Azerbaycan, Aras Havzası, Andranik Ozanyan, Çarlık Rusyası.

ERMENİ ÇETE VE KOMİTALARININ OSMANLI İSTİHBARATINA KARŞI KULLANDIKLARI ŞİFRELİ TERMİNOLOJİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Öğ. Naziye SARALI

Ermeni çete ve komitaları 19. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren kadın-erkek, genç-yaşlı ayırt etmeksizin on binlerce sivil Müslüman'ı/Türk'ü katletti. Bu yolla demografik yapıyı kendi lehlerine değiştirmeyi ve Avrupalı Devletlerin himayesinde bağımsız bir Ermeni devleti kurmayı umuyorlardı. Bu çerçevede başlattıkları terör faaliyetleri için kendi aralarında şifreli haberleşmeler yapmışlardır. Osmanlı Devleti de Ermeni Komitalarının bu şifreli haberleşmelerine karşı önlem almıştır. Bu bildirinin amacı Ermeni çete ve komitelerinin Osmanlı Devleti'nin istihbarat sistemine takılmamak için kullandıkları karşı istihbarat sistemleridir. Ermenilerin kullandığı istihbarat sistemlerinden biri de terminoloji üzerinden hazırlanan şifreleme sistemidir. Bu çalışmada Ermeni çete ve komitalarının kullandığı şifreli haberleşme terminolojisi üzerinde durulacaktır. Ermenilerin kullandığı şifreli terminoloji, siyasi ve askeri içerikli kelimelerden oluşmaktadır. Bu kelimeler, on bir ana başlıkta toplanmaktadır. Millet isimleri, silah isimleri, lüzumlu lügatlar, lüzumlu noktalar, para isimleri, büyük adamların isimleri, oturacak yerlerin isimleri ve Ruhani kişilerin isimleri gibi başlıklar adı altında toplanmıştır. Bu başlıkların her biri genel olarak değerlendirilecektir. Konu, arşiv kaynakları ve diğer kaynaklarla desteklenecektir.

Anahtar Kelimeler: Ermeniler, Şifre, İstihbarat, Karşı istihbarat, Çete, Komita.

DR. ALİ SAİB BEY VE TRABZON TEHCİRİNDE KADIN VE ÇOCUKLAR MESELESİ

Doç. Dr. Nejdett BİLGİ

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'na girdikten yaklaşık yedi ay sonra, özellikle cephe gerisinde yaşayan Ermeni nüfusun tehcirine (zorunlu göç ve iskanına) karar verdi. 1915 Haziran'ında başlayan uygulama 1916 Mart'ına kadar yaklaşık on ay sürdü. Trabzon tehciri de bu çerçevede gerçekleştirildi. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından, tehcirle ilgili

yargılamalar yapmak üzere İstanbul'da Divan-ı Harb-i Örfi kuruldu. Bu olağanüstü mahkemenin gördüğü ikinci dava Trabzon Tehciri Davası oldu. Mahkeme Trabzon tehciriyle ilgili yargılamalara 26 Mart 1919'da başladı ve 28 Mayıs 1919'da kararını verdi. Dava çerçevesinde tutuklu olarak yargılananlardan birisi de Trabzon Sıhhiye Müdürü Dr. Ali Saib Bey'di. Dr. Ali Saib Bey Ermeni kadın ve çocuklarını katletmekle suçlanıyordu. Yargılama sona ermesine rağmen, Dr. Ali Saib Bey'in yargılaması ayrıca devam etti ve 22 Aralık 1919'da sona erdi. Dr. Ali Saib Bey, delil yetersizliğinden beraat etti. Bununla birlikte, karar, özellikle tehcir suçlarını ele alan bazı yayınlarda, Trabzon Hilal-i Ahmer Hastahanesi'ndeki kadın ve çocukları katlettirdiği iddialarının yer almasını engelleyemedi. Suçlamalar arasında, Dr. Ali Saib Bey'in kadın ve çocukları zehirlettiği, bazı çocukları sepetlere koydurarak denize attırdığı, bir kısmını da basınçlı buhar aleti olan etüvle öldürttüğü gibi iddialar yer almaktadır. Bu bildiride, özellikle Vahakn N. Dadrian ve Raymond Kevorkian gibi, soykırım tezlerini bu gibi iddialarla güçlendirmeye çalışan yazarların kitaplarındaki iddiaların ne kadar doğru veya yanlış olduğu belirlenmeye çalışılacaktır. Bunun için öncelikle şahitlerin, şikayetçilerin ve Dr. Ali Saib Bey'in mahkeme huzurundaki ifadeleri esas alınarak, bir sonuca varılmaya çalışılacaktır. Konuyla ilgili en önemli metinler olan ve mahkeme tutanakları mesabesinde bulunan bu ifadeler, iddialarla eleştirel olarak karşılaştırılacaktır. Kaynak olarak, öncelikle mahkeme safahatına ayrıntılı olarak yer veren dönemin İstanbul gazeteleri kullanılacaktır. Bu çerçevede İstiklal, Yeni Gazete, Zaman, Memleket, Vakıf, Tasvir-i Efkâr, Alemdar, İleri, Hadisat, İkdâm, İdrak, Tarık ve Anadolu'da Yeni Gün gazeteleri incelenecektir. Konuyla ilgili sınırlı da olsa arşiv belgeleri bulunmaktadır. Bu nedenle, yayımlanmış ve yayımlanmamış Osmanlı arşiv belgelerine de başvurulacaktır. Konuyla ilgili iddiaları dile getiren yayınlar ve konuyla ilgili araştırmalar da incelenecektir.

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA ERMENİLER TÜRKLERE KARŞI (RUSYA DEVLET ARŞİVLERİNİN BELGELERİNE DAYANARAK)

Prof. Dr. Nesiman YAQUBLU

1914 yılında başlanan Birinci Dünya Savaşında Ermeni silahlı birlikleri Türkiye topraklarında, ve Kafkasyada büyük cinayetler yapmışlardır. Rusyanın devlet arşivlerinde bulunan deliller ve belgeler doğruluyor ki, yalnız Türkiye arazisinde yaşayan Ermeniler değil, hem de dünyanın bir çok ülkelerinde yaşamış Ermeniler özel eğitim alarak savaşlara katılmışlardır. Rusya arşivlerindeki belgelerin önemi büyük- bu belgelerin bazıları Rus

subaylarına, bazılarıysa ermenilerin kendilerine aittir. Yani ermenilerin türklerle karşı savaştıklarını hem ruslar, hem de ermenilerin kendileri doğruluyor. Diğer taraftansa bu arşiv belgeleri arasında ermenilerin organize ettikleri gönüllü harbi birliklerinin faaliyetlerine ait de ciddi bilgiler vardır. Bu ispat olunmuş bir gerçektir ki, ermenileri Rus İmparatorluğu himaye ediyordu. Onların askeri birliklerinin techizatının büyük bir kısmını rus ordusu sağlıyordu. Bu belgeler gönüllü ermeni birliklerinin Türkiye arazisinde ruslar tarafından savaştıklarını onaylıyor. Yani harp zamanı öldürülen bir ermeni artık soykırıma maruz kalmış biri değildi. O dövüş zamanı ölmüştü. Ancak ermeniler bu gerçeyi saklayarak o insanları dünya kamoyuna başka bir adla gösteriyorlar. Rusya arşivlerindeki bu belgelerin diğer stnly de bu delillerin gizli statüsünde olması, özel şifreli ve mühürlü olmasıdır. Yani bu belgeler inandırıcıdır ve inkar edilemez. Rusyanın arşivlerinde ermeni harbi birliklerinin Türkiye arazisinde yerel ahaliye karşı yaptıkları katliamları, şiddeti ispatlayan yeterli kanıt vardır. Bazen yle belgelere rastlanıyor ki, bu delillerde rus subayları kendi raporlarında (bilgilerinde) ermenilerin yerel insanlara karşı verdikleri işgencelerin ve kötü muamelenin durdurulmasının zorunluluğunu söylüyorlar. Arşiv belgelerinde hatta ermeni gönüllü harbi birliyi üyelerinin bazen rusların kendilerine karşı olması da gösteriliyor. Rusyanın arşivlerinde ermenilerle ilgili çok sayıda ciddi belgeler mevcuttur. Ancak bu delilleri ve bilgileri öğrenmek, araştırmak için de zamana ihtiyaç vardır. Bu dokümanlarda ermeni yalanlarını kanıtlayan bir çok delilleri bulmak mümkün. Her yılın nisan ayında ermeniler kendilerinin sözde “soykırım”larını anıyorlar, dünya kamoyundansa kendilerinin türklerle karşı yaptıkları soykırımları gizlemeye çalışıyorlar. Amma onların yaptıkları cinayetleri ve vahşilikleri açıklayan müslüman ve türk kaynakları değil, bir zamanlar ermenilerle işbirliği yapmış Rusya ve bu ülkenin arşivleridir.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, Rus Arşivleri, Türkler, Ermeniler, Katliamlar.

1915 ERMENİ OLAYLARININ AçIKLIğA KAVUşTURULMASI AÇISINDAN CEMAL PAşA’NIN ÖNEMİ

Doç. Dr. Nevzat ARTUÇ

II. Meşrutiyet Dönemi’nin üzerinde en fazla tartışma yaratılan konularının başında 1915 Ermeni Olayları gelmektedir. Dönemin İttihatçı Hkmeti tarafından yürürlüğe konulan 31 Mayıs 1915 tarihli Sevk ve İşkn Kanunu ile Ermeni vatandaşların bir kısmı, tamamen güvenlik gerekçeleriyle yaşadıkları bölgelerden alınarak, ülke içerisindeki başka bölgelere nakledilmişlerdir. Olağanüstü şartlar altında gerçekleştirilen sevkıyat esnasında birtakım üzücü

hadiseler meydana gelmiştir. Osmanlı Devleti, yaşanan bütün olumsuzluklara rağmen böylesine geniş çaplı bir yer değiştirme hareketini başarıyla tamamlayabilmiştir. Ancak tamamen tarihe mal olmuş bu konu, zamanla siyasi zemine çekilmiş ve Türkiye'ye karşı bir diplomatik baskı unsuru olarak kullanılmaya başlanılmıştır. Bu endişe verici ve bir o kadar da kabul edilemez durum Türk ve yabancı akademisyenler tarafından yapılmış olan çalışmalarda ortak bilimsel sonuçlara ulaşılmasını engellemiştir. Bu çalışmaların çoğunda İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin üçlü lider kadrosundan Talat ve Enver Paşalar ön plana çıkartılmış, tezler ve karşı tezler onlar üzerinden ispat edilmeye çalışılmıştır. Ne var ki söz konusu çalışmalarda her iki paşanın gölgesi altında bırakılan Cemal Paşa'nın 1915 Ermeni Olayları ile ilişkisine nerdeyse hiç değinilmemiştir. Oysaki sevkiyat kararının çok öncesinde İttihatçılarla Ermeniler arasındaki ilişkileri düzenleyen kilit isimlerin başında yer alması ve sevkiyat kararının alınmasından sonra Ermeni göçmenlerin Suriye ve Mezopotamya'da iskân edilmelerinde başlıca rolü oynaması sebebiyle Cemal Paşa ismi konu üzerindeki tartışmalara son verecek kadar büyük önem arz etmektedir. Bir başka ifadeyle 1915 Ermeni Olaylarının aydınlığa kavuşturulabilmesi ve yukarıda açıklamaya çalıştığımız tartışmaların son bulabilmesi ancak ve ancak Cemal Paşa'nın olaylar karşısındaki tutumunun ve göstermiş olduğu olağanüstü çabaların ortaya çıkartılmasıyla mümkün olabilecektir. Bu yüzdendir ki Cemal Paşa'nın 1915 Ermeni Olayları karşısındaki tutumunun, Ermeni vatandaşları hakkındaki görüşlerinin ve onlar adına gerçekleştirmiş olduğu insancıl faaliyetlerinin müstakil bir bilimsel çalışmada ayrıntılı olarak ele alınıp incelenmesi adeta bir zorunluluk halini almıştır.

Anahtar Kelimeler: II. Meşrutiyet, Sevk ve İskân Kanunu, Ermeni Olayları, İttihat ve Terakki Cemiyeti, Cemal Paşa.

ARKEOLOJİNİN POLİTİKA ARACI OLARAK KULLANILMASI VE ERMENİ DİASPORASI FAALİYETLERİ

Arş. Gör. Nilden ERGÜN, Lis. Öğ. Sude ERGÜN

Arkeoloji, 19.yy.'da bir bilim olarak ortaya çıkışından itibaren toplumların varoluş mücadelesine dayanak teşkil etmekte önemli bir rol oynamıştır. Erken dönemlerde Heinrich Schliemann başta olmak üzere birçok kişi mitoloji kitaplarında geçen Troya Hazine'ni bulmak ve zengin olmak için yaptığı çalışmalar yapmış ayrıca mitolojide anlatılan olayların tamamen hayal ürünü olmadığını kanıtlamaya çalışmıştır. Arkeoloji, batılılaşma hareketinin bir parçası olarak Helen ve Roma Kültürü'nün görkemli eserlerini ya da dini ve mitolojik

kitaplarda geçen yerlerin ve olayların kanıtlarını aramak olarak görülmüştür. Batılı toplumların köklerinin soylu bir mitolojiye dayandırma arzusu sebebiyle Anadolu toprakları 19. ve 20. yüzyıllarda onlarca seyyah ve bilim adamının akınına uğramıştır. 1. Dünya Savaşı'ndan sonra ise bu süreç, büyük imparatorluklardan kopan Avrupalı ulus devletler için, tabiri caizse kendi rüşlerini ispat etmek ve ayrıldıkları imparatorluklardan farklı kimlikleri ve ulusal kültürleri olduğunu ispatlama çabasına dönüşmüştür. Uygarlık belleğinin görsel kanıtları olan arkeolojik eserler politik sistemin vazgeçilmez bir unsuru haline getirilmiştir. Özellikle Çarlık ve Sovyet Rusya'sı yönetimlerinin benimsediği temel ideoloji "Ari Irk" üstünlüğü üzerine kurulu olan ve medeniyetin gelişiminin bu ırka mensup milletlere dayandığını iddia eden ideolojidir. Esasen günümüzde yaşanan Ermeni Sorunu meselesinin temelinde bu ideolojinin belli devletler tarafından geliştirilip, arkeoloji bilincinden yoksun tarih anlayışına mensup diğer toplumlara kabul ettirilmiş olması yatmaktadır. Çünkü bu ideolojiye göre Ön ve Orta Asya "Ari ve İrani" kavimlerin yurdu ve göçebe-savaşçı Türk Kavimleri bu halkların yurtlarını işgal ederek topraklarına yerleşmiştir. Bu sebeple de Türkler tarafından sözde işgal edilmiş olan toprakların geri alınmaya çalışılmasında herhangi bir sakınca görülmemiştir. Tüm bu ideolojiler tesis edilirken Türklerin Orta Asya, Ön Asya ve Anadolu'da bıraktıkları yüzlerce arkeolojik eser görmezden gelinmiş ve bilinçli olarak bilimsel dayanağı olmayan bir ideoloji meydana getirilmiştir. Bunun yanı sıra Türklerin, Sümerler ve İskitler gibi gelişkin medeniyetlerle bağları kopartılarak, Anadolu'ya 1071'de geldikleri iddiası güçlendirilmeye çalışılmıştır. Bu teori kabul ettirilebilmiş olsaydı Türkler'in bereketli topraklarına yapılabilecek bütün sömürgeci istilalara bir dayanak temin edebilecektir. Günümüzde hız kazanan Türk Arkeolojisi çalışmaları bu batılı teoriyi tamamen çürütmüştür. Türk Arkeolojisi ile ilgili bilimsel çalışmalar arttıkça batılı bilim adamlarının ağzıyla yazılmış ikinci elden kaynaklarda geçerliliğini yitirmeye devam edecektir. Bunların yanı sıra özellikle Ermeni Diasporası arkeolojinin politik bir araç olarak kullanılması konusunda erken dönemlerden itibaren çalışmalar yapmıştır. Özellikle Ermenistan'daki Urartu Dönemi kaya kabartmaları ve steller üzerinde yaptıkları restorasyon çalışmalarında eserin özüne aykırı olarak günümüz din adamlarını andırır, onların uzuv ve kıyafetlerine benzer eklemeler yapılması da arkeolojiyi politik amaçlarına yönelik kullanıldığının bir göstergesidir. Türk Kültürü'nü yansıtan ve özellikle Anadolu Selçuklu ve Karakoyunlu Sanatı'nın bir özelliği olan Koç Heykeli mezar taşlarının Ermenistan topraklarındakilerinin tahrip edilmesi, üzerlerine sonradan haçlar yapılarak Hristiyan kültürüne aitmiş gibi gösterme çabaları gibi daha sayamadığımız birçok konu arkeolojinin politika aracı olarak kullanılmaya çalışıldığının önemli bir kanıtıdır. 1990'lardan sonra İç Anadolu'da yürütülen Çatalhöyük kazıları, Kuzey Anadolu'da Hayaşa-Azzi Krallığı ile ilgili çalışmalar,

İsrail tarafından Filistin ve civarında yürütülen kazılar ve son dönemlerde Göbeklitepe ve Beşiktaş kazıları farklı şekillerde politize edilmeye çalışılmıştır. Arkeolojinin politika aracı olarak kullanılması ile ilgili önemli lobi faaliyetleri arasında İngiltere’deki British Museum, Amerika’daki New York Metropolitan Museum of Art ve Fransa’daki Louvre Müzelerinde uygulanan eser teşhir düzenlemeleri ve açılan geçici sergiler önemli bir algı mühendisliğidir. Kendi ideolojilerini bilim etiğine uymayacak şekilde arkeolojiye empoze etmeye çalıştıklarının bir kanıtı olarak bu makalede irdelenecek öznel örnekler de vardır. 2007 yılında Paris Louvre Müzesi’nde “Armenia Sacra” adı altında haçkarlarında bulunduğu propaganda amaçlı olarak düzenlenen sergiden çekilen, daha önce yayınlanmamış fotoğraflar, sergi düzenlemesinden farklı olarak basına yansıtılan fotoğraflar, National Geographic Dergisi’nin 1918 Temmuz ayı sayısında yapılan propaganda haberleri ve etkileri ile Ermeni Diasporası tarafından yapılan diğer faaliyetler bu makalede paylaşılacak ve öneriler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Arkeoloji, Urartular, Louvre, Haçkarlar, Diaspora.

USING ARCHAEOLOGY AS A POLICY INSTRUMENT AND ARMENIAN DIASPORA ACTIVITIES

Res. Assist. Nilden ERGÜN, B.A. Std. Sude ERGÜN

Since its emergence as a science in the 19th century, archaeology has played an important role in supporting societies' struggle for existence. In the early periods, many people, especially Heinrich Schliemann, made studies to find the treasures of Troy that he knew from the mythology books to get rich and also tried to prove that the events in mythology were not entirely fictitious. Archaeology has been seen as a part of the westernization movement, seeking the glorious works of Hellenic and Roman Culture or evidence of places and events in religious and mythological books. Due to the desire of Western societies to base their roots on a noble mythology, Anatolian lands have been influenced by dozens of travelers and scientists in the 19th and 20th centuries. After the First World War, this process turned into an effort to prove their own rivals and to show that they had different identities and national cultures from the empires they separated from, for European nation states which broke out from the great empires. Archaeological works, which are visual proofs of the memory of civilization, have become an indispensable element of the political system. In particular, the fundamental ideology adopted by the Tsarist and Soviet Russia administrations is the ideology that is based on the superiority of the “Ari Race” iddia and claims that the development of civilization is based on nations

belonging to this race. Essentially, the basis of the Armenian Question that is being experienced today is that this ideology was developed by certain states and imposed on other societies belonging to the understanding of history which is devoid of archaeology. According to this ideology, the Front and Central Asia is the home of the “Aryan and Iranian” tribes and the nomad-warrior Turkish tribes occupied the lands of these peoples and settled on their lands. For this reason, it was not inconvenient to try to reclaim the so-called occupied territories by the Turks. While all these ideologies were established, hundreds of archaeological artifacts left by the Turks in Central Asia, Asia Minor and Anatolia were ignored and an ideology without consciously scientific basis was created. In addition, the claim that the Turks came to Anatolia in 1071 was tried to be strengthened by breaking the ties with the developed civilizations such as Sumerians and Scythians. If this theory had been imposed, it would provide a basis for all the colonial invasions that could be made to the fertile lands of the Turks. Turkish archeology studies which have gained momentum today have completely refuted this western theory. As the scientific studies about Turkish Archeology increase, it will continue to lose its validity in second hand sources written by Western scientists. In addition, especially the Armenian Diaspora has made studies on the use of archeology as a political instrument from the early periods. Especially in the Urartian rock reliefs and steles in Armenia, they are reminiscent of the clergy of today, contrary to the essence of the work, and similar additions to their limbs and clothing are indicative that archeology is used for political purposes. Destruction of the tombstones of the Koç Sculpture, which is a feature of the Anatolian Seljuk and Karakoyunlu Art, reflecting the Turkish culture, and the efforts to make them appear as if they belonged to the Christian culture, are an important proof that archaeology is being used as a policy tool. After 1990s, Çatalhöyük excavations carried out in Central Anatolia, studies related to the Kingdom of Hayaşa-Azzi in North Anatolia, excavations carried out by Israel in Palestine and its vicinity, and recent Göbeklitepe and Beşiktaş excavations are tried to be politicized in different ways. Among the important lobbying activities related to the use of archaeology as a policy instrument, the exhibition techniques and temporary exhibitions which have done the British Museum, the Metropolitan Museum of Art and the Louvre Museums are important perception engineering. There are also subjective examples to be examined in this article as proof that they are trying to impose their own ideologies on archaeology in a way that does not conform to the ethics of science. In 2007, the Paris Louvre Museum made an temporary exhibiton held for the purpose of propaganda named “Armenia Sacra”, the unpublished photos, unlike the organization of the exhibition photos taken in the press, the National Geographic

Magazine's July 1918 issue of the propaganda news and effects of other activities carried out by the Armenian Diaspora will be shared and suggestions will be presented in this article.

Keywords: Archaeology, Urartians, Louvre, Khackars, Diaspora

TÜRK ROMANINDA ERMENİ İHANETİ

Dr. Nusret YILMAZ

XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Osmanlı devletindeki en güvenilir Hristiyan topluluk olarak kabul gören Ermeniler, İstanbul başta olmak üzere ülkenin her yerinde, fakat yoğunluklu olarak altı Doğu vilayetinde yaşamaktadırlar. 1878 yılından itibaren siyasal çekişmelerin konusu olan bu altı ilin (Erzurum, Sivas, Van, Elazığ, Diyarbakır, Bitlis) Hristiyan nüfusu, önemli oranda Ermenilerden oluşmaktadır. 93 Harbi olarak bilinen 1877-1878 arasındaki Osmanlı-Rus savaşlarından sonra Osmanlı'nın yenilgisi üzerine imzalanan Ayestefanos Antlaşması ve peşinden toplanan Berlin Konferansı'nda Osmanlı devletinin sınırları üzerinde yapılan ameliyattan cesaret alan Ermeniler ve onların destekçileri, özellikle Doğu'daki altı vilayette (Vilayat-ı Sitte) kurulacak bir Ermeni devletinin hayallerini kurmaya başlarlar. Bu tarihten itibaren Ermeni azınlığı arasında gittikçe güçlenen ayrılıkçı fikirler, bir süre sonra devletin de zayıflamasıyla fiiliyata dökülmüş ve gerek sivil gerek asker birçok insanın hayatına mal olmuştur. Avrupalı ve Amerikalı misyonerlerin olaya dâhil olup Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde özel okullar açmalarıyla Ermeni gençleri bu okullarda okumuşlardır. İçlerinde başarılı olanlar tespit edilip özel burslarla Avrupa'ya götürülmüş, böylelikle Osmanlı Ermenileri, misyonerler eliyle milliyetçi bir eğitime tabi tutulmuşlardır. O dönem Osmanlı Müslüman tebasına göre daha donanımlı bir şekilde memleketlerine dönen bu Ermeni gençleri, Avrupa'nın da desteğiyle milli devlet rüyası görmeye başlarlar. Daha sonra kurulacak Taşnak ve Hınçak gibi örgütlerin yeşereceği alanlar böylece misyoner okullarıyla hazırlanmış, bu örgütlerin tahrikiyle de Ermeni gençleri yıllardır tebası olmakla gururlandıkları Osmanlı devletine karşı isyana kalkışmışlardır. İncelediğimiz romanların genelinde *millet-i sadıka* kabul edilen Ermenilerin içine girdiği ihanetin verdiği şaşkınlık ve bu misyoner okullarının isyana zemin oluşturması rahatlıkla görülecektir. Kolektif hafızamızda derin izler bırakmış bu konu, Türk romanına yansıyan yakın zamanların en önemli travmalarından biridir. Rus işgaliyle birlikte Doğu Anadolu'daki Ermeni katliamlarının yansıdığı bazı romanlar üzerinden, ihanetin fotoğrafı tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ermeniler, İhanet, Türkler, Roman, Millet-i Sadıka.

ARMENIAN BETRAYAL IN TURKISH NOVEL

Dr. Nusret YILMAZ

Until the first quarter of the 19th century, Armenians, who were regarded as the most reliable Christian community in the Ottoman state, lived all over the country, especially in Istanbul, but mainly in six Eastern provinces(Vilayat-ı Sitte). The Armenians and their supporters who had the courage of the operation on the borders of the Ottoman state in the Ayestefanos Treaty and the Berlin Conference, which was signed on the defeat of the Ottomans after the Ottoman-Russian wars between 1877-1878, known as the 93 War, dreamed of an Armenian state to be established especially in the six provinces. From this date onwards, separatist ideas, which became more and more powerful among the Armenian minority, were put into practice with the weakening of the state after a while. Armenian youngsters studied in these schools when European and American missionaries were involved and opened private schools in various cities of Anatolia. Successful among these young people were identified and taken to Europe with special scholarships, thus Ottoman Armenians were subjected to a nationalist education by missionaries. Those Armenian youth, who returned to their homeland in a more equipped way than the Ottoman Muslim youth at that time, started to dream of a national state with the support of Europe. Later, the areas where organizations such as Tashnak and Hinchak would flourish were prepared with missionary schools, and with the provocation of these organizations, the Armenian youth attempted to rebel against the Ottoman state, where they were proud of being their subjects for years. Throughout the novels we have examined, the astonishment of the betrayal of the Armenians who are accepted as loyal to the nation and the fact that these missionary schools constitute the basis of rebellion will be easily seen. This subject, which has left deep traces in our collective memory, is one of the most important traumas of recent times reflected in the Turkish novel. With the Russian invasion, some of the novels reflecting the Armenian massacres in Eastern Anatolia will be tried to identify the photo of the betrayal.

Keywords: Armenian, Betrayal, Turkish, Novel, Millet-i Sadıka.

20. YÜZYILIN İLK YARISINA KADAR İĞDIR İLİ VE ÇEVRESİNİN SİYASİ VE NÜFUS COĞRAFYASI

Dr. Oğuz ŞİMŞEK

Türkler ve Ermeniler yaklaşık bin yıl aynı coğrafyada birlikte yaşamışlardır. Bu kadar uzun sürede birbirleriyle başta ekonomik, kültürel ve sosyal olmak üzere birçok alanda etkileşimde bulunmuşlardır. 18. Yüzyıl sonunda Fransız ihtilalıyla birlikte birçok faktörün etkili olduğu isyanlarla Osmanlı İmparatorluğunun Balkan toprakları içerisinde yaşayan bazı topluluklar bağımsızlık mücadelesine girmiştir. Ermeni toplumu ise hiçbir bölgede çoğunluk oluşturmadığı için bu isyan hareketlerinden diğerlerinden daha geç etkilenmiştir. Rus çarlığı, Kafkasya bölgesinde ve Anadolu'nun doğusunda 19. Yüzyıldan itibaren işgal ettiği bölgelerde ermeni nüfus çoğunluğunu oluşturmak için faaliyetlere başlarken, idari yapıda da yeniden düzenlemelere gitmiştir. Bu durumun başlangıcı Rusların Kafkasları aşarak Azerbaycan bölgesindeki Türk hanlıklarını işgal etmesiyle başlamış daha sonra Revan ve Nahcivan hanlıklarının işgaliyle devam etmiştir. Hemen bu işgallerle birlikte Anadolu ve İran'ın iç bölgelerinden Kafkasya'daki bu bölgelere ermeni toplumunun göçlerini organize etmişlerdir. Bu dönemde Revan vilayetine bağlı olan Iğdır yöresine çok sayıda ermeni aile göç ettirilerek Türk köylerine yerleştirilmiş idari yapı yeniden düzenlenmiştir. 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı sonucu Kars, Ardahan, Oltu ve Artvin'i de işgal eden çarlık yönetimi Kafkasya bölgesiyle birlikte buralara da Anadolu'nun iç bölgeleriyle birlikte Karadeniz kıyıları ve Rusya'dan yoğun bir şekilde Hristiyan nüfusun göç etmesini sağlamışlardır. Ayrıca Rus Çarlığı'nın desteğiyle ermeni komitaları kurularak Kafkasya ve Anadolu'nun birçok yöresinde olduğu gibi Iğdır ve çevresinde Türk ve Müslüman ahaliye baskılar yapılmış, nüfus çoğunluğu ile demografik yapıyı kendi lehlerine çevirmeye çalışmışlardır. Doğu Anadolu ve Kafkaslarda nüfus çoğunluğunu ele geçirme faaliyetleri birinci dünya savaşı yıllarında zirveye çıkmıştır. Türk kurtuluş savaşının zaferle sonuçlanması sonucu bu faaliyetler Türkiye sınırları içerisinde son bulmuş, ancak yeni kurulan Sovyet Rusya yönetiminde yirminci yüzyılın sonuna kadar devam etmiştir. Bu çalışmada; 20. Yüzyılın ilk yarısına kadar Iğdır İli ve çevresinin siyasi ve nüfus coğrafyası ele alınarak, bölgede yaşayan Türk ve Ermeni toplumu arasındaki ilişkilerin incelenmesi amaçlanmıştır. Rus Çarlığı'nın Revan ve Nahcivan bölgesini işgalinden sonra bölgeyle alakalı tutulan kayıtlardan, 1917 yılına kadar Kafkasya bölgesine ait veriler ve istatistiklerin düzenli yayınlandığı Kafkasi Kalenderler'den ve dönemin bölge ile ilgili yayınlanan haritalarının yardımıyla, Iğdır ve çevresinde 20. Yüzyılın başındaki genel tarihi coğrafya ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Iğdır, Kafkasya, Balkanlar, Nüfus, Coğrafya.

POLITICAL AND POPULATION GEOGRAPHY OF IĞDIR PROVINCE AND ITS ENVIRONMENT UNTIL THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY

Dr. Oğuz ŞİMŞEK

Turks and Armenians lived together in the same geography for a thousand years. In such a long time, they have interacted with each other in many fields, especially economic, cultural and social. At the end of the 18th century, together with the French Revolution, the rebellions, which were influenced by many factors, led to the struggle for independence of some communities living in the Balkan lands of the Ottoman Empire. Since the Armenian community did not constitute a majority in any region, it was later affected by these rebellion movements. The Russian tsarism began its activities to form the majority of the Armenian population in the Caucasus region and the regions it had occupied since the 19th century in the eastern part of Anatolia, and also reorganized its administrative structure. The beginning of this situation began with the Russian occupation of the Turkish khanates in the Azerbaijan region by crossing the Caucasus, and then continued with the occupation of Revan and Nakhchivan khanates. Along with these occupations, they organized the migrations of the Armenian community from the inner regions of Anatolia and Iran to these regions in the Caucasus. During this period, a large number of Armenian families were moved to Iğdır region, which was connected to Revan province, and the administrative structure was placed in Turkish villages and reorganized. As a result of the 1877-78 Ottoman-Russian war, the tsarist administration occupied Kars, Ardahan, Oltu and Artvin, along with the Caucasus region, the migration of the Christian population from the Black Sea coast and Russia to the inner regions of Anatolia. In addition, Armenian committees were established with the support of the Russian Tsarism and as in many regions of the Caucasus and Anatolia, oppression was made against Turkish and Muslim people in Iğdır and its surroundings, and they tried to turn the demographic structure into their favor with the majority of the population. The activities of seizing the majority of the population in the Eastern Anatolia and Caucasus peaked during the first world war. As a result of the victory of the Turkish liberation war had ended these activities in Turkey's borders, but the management of the newly established Soviet Russia has continued until the end of the twentieth century. In this study; Until the first half of the 20th century, it was aimed to examine the relations between the Turkish and Armenian communities in the region by considering the political and population geography of Iğdır Province and its environs. After the invasion of Revan and Nakhchivan

region of the Russian Tsarist region, the general historical geography of Iğdır and its vicinity in the early 20th century with the help of the published maps of the region and Kafkasi Calenders, where the data and statistics of the Caucasus region were regularly published until 1917, were revealed.

Keywords: Iğdır, Caucasus, Balkans, Population, Geography

**ACTIVITY OF ARMENIAN COMMITTEES IN THE REGIONS OF THE RUSSIAN
EMPIRE (THE CAUCASUS, ETC.) IN THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY
ACCORDING TO THE DOCUMENTS FROM THE CENTRAL HISTORICAL
ARCHIVE OF UKRAINE**

Dr. Olga MAVRINA

One of the sources revealing the activities of the Armenian revolutionary committees and organizations in the Russian Empire in the first half of the 20th century are the circulars, reports of the Department of the Police of the empire on the events: incidents, arrests, searches, which took place in all the Gubernias of the Russian state concerning various revolutionary organizations operating in the territory empire. Thus, information about the revolutionary Armenian committees operating in Turkey, the Balkans, in the provinces of Russia in the Caucasus, the Crimea, Odessa, Kharkov, etc., came into the field of view of the Russian Police Department. According to the documents, the activity of the Armenian committees became more active from the end of the XIX century. Despite the fact that the Russian government used the Armenian movement against the Turkish state in its geopolitical interests, information about the activities of “Armenists”, their movement through the territory of the empire, and communications was carefully collected, processed and sent under the “top secret” or “completely trustworthy” to their superiors security offices of the Empire. Since some of the “Armenists” groups acted not only against Turkey, but also against the state system of Russia, they were therefore subject to strict police supervision. Thus, in the Central Historical Archive of Ukraine in Kyiv in the fund of the Ekaterinoslav Security Department, information is kept, including on events in the Caucasus. Thus, in the Police Department Circular of June 4, 1903, it was reported that a covert investigation into the Armenian movement in the Surmalinsky district of the Erivan province revealed that the entire Armenian population of the county was involved in the movement and even village officials. The county collects money, recruits volunteers. After they are being supplied with weapons, should go to Turkey and take part in

the general uprising against the Turkish state together with the local Armenians, etc. Among the materials, there is also information about the armed activities of Armenian groups: crossing the Turkish border, which was accompanied by the death of civilians, clashes with Turkish border guards, etc.; murder of Turkish citizens in Simferopol by the Armenian committee because of suspicion of collaboration with the Turkish government. The materials of the reports and circulars of the Police Department testify to the intensification of the activities of the armed Armenian committees in the regions of Russia, including in the Caucasus, directed against the Turkish state in the first decades of the 20th century.

Keywords: Armenia, Russian Empire, Caucasus, Crimea, Odessa.

İNGİLTERE’NİN VAN KONSOLOSLUĞUNUN TAŞNAK CEMİYETİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELERİ (21 ARALIK 1908)

Dr. Orhan TURAN

Osmanlı Devleti’nde özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Ermeni cemiyetleri faaliyete geçmeye başladı. Bu doğrultuda cemiyetler zaman içerisinde Ermeniler üzerinde güç kazanarak etkili oldu. Böylece Ermeni toplumunu birer siyasi parti gibi yönlendirdiler. Burada iki cemiyet bilhassa faaliyetleri ile ön plana çıktı. Hınçak ve Taşnak’ın yürüttüğü politikalar zamanla başarıya ulaştı ve dolayısıyla Osmanlı Ermenileri üzerinde isyanlar baş gösterdi. Bu bağlamda Ermeni cemiyetleri amaçlarına ulaşmak için terör, kargaşa, tedhiş, katliam vs. gibi yöntemlere başvurmaktan da geri durmadılar. Bu çalışmada değerlendirilen konu ise Taşnak cemiyetinin faaliyetleridir. Tebliğin genel çerçevesini İngiltere’nin Van Konsolosluğunun hazırlamış olduğu ve İstanbul’daki Büyükelçisi Gerard Lowther’e sunmuş olduğu “*Ermeni Taşnak Sorunu*” başlığını taşıyan 21 Aralık 1908 tarihli raporu oluşturmaktadır. Raporda devrimci bir örgüt olarak nitelendirilen Taşnak’ın II. Meşrutiyet’in ilanı ve anayasanın tekrar yürürlüğe girmesinden sonraki politikaları; cemiyetin Van vilâyetinde yaşayan Ermeniler üzerindeki etkisine; Hınçak’ın gücünü kaybetmeye başlaması ve Taşnak’ın önem kazanması; cemiyetin kuruluş amacı ve finans kaynakları; Rus Hükümeti ile ilişkileri ve Kafkasya’daki faaliyetleri; Jön Türkler ile ilişkileri; “*Büyük Ermenistan ideali*”, ideolojisi ve coğrafyası; cemiyetin Kürtlere bakışı ve Avrupalı güçlerin yardımları bildirinin ele alacağı konular arasında olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Taşnak, Ermeni, Van, Osmanlı Devleti, Jön Türkler.

1915 YILINDA KIĞI VE ÇEVRESİNDE YAŞANAN ERMENİ OLAYLARI

Prof. Dr. Orhan YAZICI

XX. yüzyılın başlarında Erzurum Vilayetine bağlı olan Kiğı Kazası, Müslim ve Gayr-i Müslim ahalinin meskûn olduğu önemli yerleşim yerlerinden birisi olarak dikkati çekmektedir. Gayr-i Müslim ahali içerisinde ise Ermeniler en önemli unsurları oluşturmaktadır. I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşanan olaylar Vilayet-i Sitte'de meskûn Ermenilerin tehcirini zorunlu kılmıştır. Bu dönemde çıkarılan Tehcir Kanunu mucebince Kiğı Kazası'nda yaşayan Ermeniler de sürgüne tabi tutulmuştur. Bu tebliğimizde Kiğı ve çevresinde yaşanan olaylar ve tehcirin uygulanması ile ilgili bilgiler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Anadolu Bölgesi, Kiğı Kazası, Ermeniler, Ermeni Olayları, Tehcir Kanunu.

ARMENIAN EVENTS IN KIGI AND ITS SURROUNDINGS IN 1915

Prof. Dr. Orhan YAZICI

At the beginning of the XIXth century, the Kigi district, affiliated to the Erzurum Province, attracted attention as one of the important settlements where Muslim and Non-Muslim inhabitants were inhabited. The Armenians constitute the most important elements among the non-Muslim population. The events in the Eastern Anatolia Region forced the relocation of resident Armenians in Vilayet-i Sitte with the beginning of World War I. The Armenians who were living in the Kigi district were also exiled due to the relocation law enacted during this period. In this notification, the information about the events in Kiğı and its vicinity and implementation of the deportation will be presented.

Keywords: Eastern Anatolia, Kiğı district, Armenians, Armenian events, relocation law.

ŞARK CEPHESİ KOMUTANI KAZIM KAREBEKİR PAŞA'NIN İĞDIR VE CİVARINA YAPTIĞI TETKİK SEYAHATI (14-22 MAYIS 1922)

Prof. Dr. Osman AKANDERE

Askerlik hayatının uzun yılları cephelerde geçmiş olan Kazım Karabekir Paşa, pek çok zor ve önemli görevlerde bulunmuş, “Şark'ın Fatihi” unvanı ile anılacak kadar büyük başarılar

kazanmış müstesna bir şahsiyettir. Üstlenmiş olduğu bütün vazifelerinde vatanseverliğinin yanında, mensubu olduğu Türk milletinin yüksek menfaatlerini her şeyin üstünde tutmuş büyük bir askerdir. Genç yaşlarda savaş alanlarında tecrübe kazanarak, üstün bir kumandanlık meziyetine sahip olan Kazım Karabekir Paşa, ordu içerisinde sevilen ve sayılan bir paşa olmuştur. Arnavutluk ayaklanması, Balkan Harpleri, I. Dünya Harbi ve Türk İstiklâl Savaşı'nda çok önemli görevler üstlenmiş, büyük başarılar kazanmış ve hak ettiği bir şöhrete ulaşmıştır. 23 Nisan 1920'de açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Edirne mebusu seçilen Kazım Karabekir Paşa bu görevi üzerinde kalmak kaydıyla yine Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Şark Cephesi Kumandanlığı'na atanmıştır. Şark Cephesi Kumandanı olarak giriştiği “Ermeni harekâtı” ile başta Kars şehri ve Iğdır kasabası olmak üzere birçok kaza, kasaba ve köyü Ermenilerin elinden kurtarmış ve haklı olarak Şark'ın Fatihi” unvanı ile anılmaya başlanmıştır. Kazım Karabekir Paşa Şark Cephesi Kumandanı olarak vatan topraklarına dahil ettiği bölgelere 14-24 Mayıs 1922 tarihleri arasında teftiş ve tahkik amaçlı bir seyahat yapmıştır. Bu seyahati esnasında Kağızman, Iğdır ve Beyazıt'a uğramıştır. Bu çalışmada Kazım Karabekir Paşa'nın Iğdır ağırlıklı olmak üzere Kağızman ve Beyazıt'ı içine alan seyahati ve bu seyahat esnasındaki faaliyetleri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kazım Karabekir Paşa, Şark Cephesi Kumandanı, Iğdır, Tetkik Seyahati

XIX. YÜZYIL XX. YÜZYILIN BAŞLANGICINDA AZERBAJCANIN ŞEKİ BÖLGESİNDE ERMENİ TAHRİBATLARI

Dr. Rahim HASANOV, Araştırmacı Elşen ABDURAHMANOV

Güney Kafkasya'daki ulusal çatışmaların temelinde, bölgenin Çarlık Rusyası tarafından işgali ve “böl- yönet” siyaseti yatmaktadır. Aslında Güney Kafkasya'nın yabancısı olan, lakin XIX yüzyılın ilk çeyreğinde Rusların himayedarlığı ile bölgeye göç ettirilen ermeniler bu siyasetin bir parçasına çevrilmişlerdir. Azerbaycan tarihçiliğinde Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, ermenilerin yerel Türk-Müslüman halka karşı kışkırtıcı politikası üzerine derin incelemeler yapılmış olsa da, araştırma Bakü, Karabağ, İrevan ve Nahçıvan bölgelerini kapsamış, Kuzey-Batı Azerbaycan'da ortaya çıkan olaylar üzerine çalışma yapılmamıştır. Oysa ki, eski Kafkas Albaniyas'ının siyasi ve ekonomik merkezlerinden biri olup, Azerbaycan'ın kuzeybatı kesiminde yerleşen, Azerbaycan tarihinde önemli bir yere sahip olan Şeki bölgesinde de Ermenilerin yıkıcı faaliyetlerine rastlamak mümkündür. Ermenilerin Şeki bölgesine göçü XIX yüzyılın ilk çeyreğine rastlıyor. Türkmençay ve Edirne anlaşmalarından önce, 1806 yılında

Ermeniler İran'dan getirilerek, Şeki bölgesine yerleştirildiler. Bu çar hükümeti tarafından Şeki'ye hakim olarak atanan Caferkulu Hanının adıyla bağlıdır. Böylece, Caferkulu han beraberinde getirmiş olduğu ermeni halkını Şeki Hanlığı arazisinde meskun etti. Hatta bölgeye yerleştirilen Ermeniler için, Caferabad köyü bile kuruldu. Ancak, Ermeni nüfusu sadece orada değil, Şeki Hanlığının, 1819'da Çar hükümeti tarafından yıkılmasından sonra Aydınbulag, Daşbulag, Sultan-Nuha, Mirzabaylı gibi köylere de yerleştirildiler. Ülkenin diğer bölgelerinde olduğu gibi Çar yetkilileri Ermeniler için gerekli şartları oluşturmak konusunda büyük bir özveriyle çalıştılar. Hatta Hanlık döneminden kalma Din Pay Vergisi'nden ermenilerin muaf tutulması da özverili çalışmalarının bir parçası olmaktadır. Ermenilerin Şeki bölgesine yerleştirilmesi, yerel nüfusun verimli alanlardan uzaklaştırılması, Kafkas Albaniyasının köklü ahalisi olan udielerin qırıqoryanlaşdırma siyaseti araştırmanın ana odak noktasıdır. Bu araştırmada yazarlar Azerbaycan Devlet Arşivini, Azerbaycan Cumhurbaşkanı yanında Siyasi belgeler arşivini, Gürcistan Tarih Arşivini, yerli ve yabancı diğer kaynakları kullanmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Şeki Bölgesi, Ermeni, Griqoryan Kilisesi, Çarlık Rusyası

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA ABD'DE ERMENİ PROPAGANDASI

Dr. Recep Murat GEÇİKLİ, Dr. Seyfi KILIÇ

Osmanlı Devleti'nin çok uluslu yapısı içerisindeki azınlıklar zamanla büyük devletlerin iç işlerine karışabilmesine imkân sağlayan unsurlar haline gelmişlerdi. Batılı devletler Osmanlı Devleti'ndeki azınlıkları ve azınlıkların bağlı oldukları din ya da mezhepleri konu ederek menfaat elde etmekteydi. Amerika Birleşik Devletleri ise bu yarışa diğer devletlerden geç katılmış ve kendilerine hedef olarak Ermenileri seçmişti. ABD'nin Ermenileri seçmesinin nedenleri arasında ABD ile Osmanlı Devleti arasında 1830 yılında yapılan ticaret anlaşması vardı. Bu anlaşma gereğince ABD Osmanlı Devletinde çalışacağı komisyoncuları kendisi seçebilecekti. Dolayısıyla ABD Osmanlı Devleti içerisindeki ticari ilişkilerini Ermenileri merkez alarak kurmuşlardı. Böylelikle uluslararası emperyalist politikalar bağlamında devamlı surette istismar edilen Ermeni sorununun en önemli aktörlerinden biri de ABD oldu. I. Dünya Savaşı yıllarına gelindiğinde ABD-Ermeni ilişkileri yaklaşık yüzyıllık bir geçmişe sahip olmuştu. Yüzyıllık süreç içerisinde ABD-Ermeni ilişkileri artarak devam etmişti. Osmanlı tebaası olan pek çok halk batılı devletlerin desteği ile bağımsızlıklarını kazandığı yıllarda Osmanlı Devletini de içerisine alan bir savaşın başlaması Ermenilerin bağımsızlık fikirlerinin

güç kazanmasına etkili oldu. Ermeniler de oluşan bu bağımsızlık fikri Osmanlı Devleti üzerinde planları olan büyük devletlerden yoğun ilgi gördü. I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Osmanlı Devleti'nde seferberlik ilan edilmişti. Ermeniler de bu seferberlik ilanı ile birlikte orduya katılmışlardı. Ancak Ermeniler, orduya katılmalarının ardından silahları ile birlikte firar ederek düşman tarafına geçmeye başlamışlardı. Çanakkale savaşlarının yaşandığı dönemde Ermeniler, Osmanlı Devleti'ni iki cephe arasında bırakmak ve zayıflatmak için 15 Nisan 1915 tarihinde Van ve Bitlis'te ayaklandılar. Ermeniler başlattıkları ayaklanmalarda bölgedeki Türklere karşı katliamlar gerçekleştirdiler. Yaşanan bu gelişmelerden sonra 1915 Mayıs ayında Osmanlı yönetimi sevk ve iskân kanununu çıkararak Ermenilerin Osmanlı Devleti'ni iki cephe arasında bırakma planlarına engel olmaya çalışmıştı. 19. Yüzyıl'da Osmanlı Devleti üzerinde baskı kurup nüfuz bölgeleri oluşturmak amacıyla kullanılan Osmanlı Ermenileri, I. Dünya Savaşı yıllarında farklı bir boyuta geçmiştir. Ermenilerin soykırım olarak ifade ettikleri olayların temelinde Birinci Dünya Savaşı'nda Anadolu'da yaşandığını iddia ettikleri katliamlar yer almaktadır. İtilaf Devletleri, ABD'nin savaşa kendi saflarında girmesini istemekteydi. Bunun yanı sıra ABD hükümeti de I. Dünya Savaşı'na İtilaf Devletleri bloğunda dâhil olmak düşüncesinde olunca ABD kamuoyunda Ermenilere yönelik çok planlı bir propaganda faaliyeti başlamıştı. 1915 yılı Mayıs ayında uygulanan sevk ve iskân kanunu bu propaganda faaliyetleri kapsamında tam bir katliam olarak nitelendirilmiş, Ermenilerin yapmış oldukları katliamlar tam aksi yönde ABD kamuoyunda yer almıştı. Bu olaylarla ilgili detaylar hem batılı kaynaklarda hem de Osmanlı Devleti kaynaklarında ele alınmıştır. Olaylar gerek dini gerekse siyasi olarak Osmanlı Devleti'nin aleyhinde kullanılarak kamuoyunda yer almıştır. Bu propagandanın kaynakları, dönemim iletişim araçları olan gazeteler ve yayınlanan kitaplardır.

Anahtar Kelimeler: ABD, Propaganda, Ermeni, Basın, Osmanlı Devleti.

ARMENIAN PROPAGANDA IN THE US DURING FIRST WORLD WAR

Dr. Recep Murat GEÇİKLİ, Dr. Seyfi KILIÇ

Minorities in the multinational Ottoman Empire started to be elements which enabled great states to intervene in the internal affairs of the Empire. The Western states used to benefit from the Ottoman Empire under the disguise of supporting the minorities or affiliated religions and sects of them. The United States, on the other hand, was late to take part in this race and chose Armenians as their target. One of the reasons why the USA preferred Armenians among other minorities was the trade agreement between the USA and the Ottoman Empire in 1830. In accordance with this agreement, the USA was entitled to choose the brokers to work within

the Ottoman Empire. Therefore, the USA established commercial relations in the Ottoman Empire on the basis of the Armenians. In this way, the USA became one of the most important actors of the Armenian problem, which was constantly exploited in the context of international imperialist policies. By the time of World War II, the USA-Armenian relations already had a history of nearly a century. Within this period of time, these relations increasingly continued. The outbreak of war including the Ottoman Empire in the years, when many peoples with of the Empire started to gain their independence with the support of the Western states, influenced the Armenians' ideas of independence. A growing interest was paid to this idea of independence by the great states that had further plans on the Ottoman Empire. With the outbreak of World War I, the Ottoman Empire declared mobilization upon which Armenians joined the army. However, Armenians started to escape from the army with their weapons and join the enemy armies. During the period of the Dardanelles War, Armenians rebelled in Van and Bitlis on April 15, 1915, with the purpose of leaving the Ottoman Empire between the two battle fronts and weakening the Ottoman army. Meanwhile, Armenians started massacres against the Turks in the given regions. Later on, in May 1915, the Ottoman administration tried to prevent the Armenians' plans by enacting the law of relocation and resettlement. Ottoman Armenians that were used to put pressure on the Ottoman Empire in the 19th century and create zones of influence and a whole different dimension was created during the First World War. The so-called massacres in the Anatolia in the First World War, as claimed by the Armenians, are at the centre of the so-called genocide. The Allies wanted the USA to enter the war on their side. In addition, when the USA government intended to participate in the First World War with the Central Powers, a well-detailed propaganda activity against the Armenians started in the US public opinion. The law of relocation and resettlement applied in May 1915 was described as a massacre within the scope of these propaganda activities, and the massacres committed by the Armenians were presented the other way around to distort the US public opinion. The details of these incidents were discussed both in the Western and the Ottoman State sources. The incidents were used both religiously and politically, against the Ottoman Empire. The sources of this propaganda were the newspapers and books published as communication tools of the period.

Keywords: USA, Propaganda, Armenian, Press, Ottoman Empire.

TÜRKİYE’DE ERMENİ SORUNU VE TEHCİR KONULARININ ÖĞRETİMİ (TARİHÇE VE MEVCUT DURUM)

Doç. Dr. Refik TURAN

Türkler ve Ermeniler diğer gayrimüslim topluluklar olan Rum ve Süryaniler ile birlikte Türklerin Anadolu’yu fethedip ilk devlet yapılanmalarını oluşturmalarından itibaren aynı devletlerin tebaası olarak bir arada yaşamışlardır. Dolayısıyla Türklerle Ermenilerin karşılıklı ilişki ve bir arada yaşama deneyimleri Osmanlı Devleti’nin Balkan ve Avrupa gayrimüslimlerinden çok daha eskiye, XI. yüzyılın sonlarına kadar uzanmaktadır. O zaman başlayan karşılıklı ilişki ve iletişim Osmanlı yönetimi altında da devan etmiştir. Ermenilerin Osmanlı Devleti’nden bağımsızlık elde etme mücadeleleri genel olarak Fransız İhtilali’nin yaydığı milliyetçilik fikirlerinin Osmanlı gayrimüslimlerinde yarattığı etkiyle paralellik arz etse de uluslararası alanda bir “Ermeni Sorunu”ndan ilk defa 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sonrasında imzalanan Ayastefanos ve Berlin Antlaşmalarında bahsedilmiştir. Ermeniler bu tarihten sonra oluşturdukları komitalar aracılığıyla İstanbul ve Doğu Anadolu bölgesi başta olmak üzere gittikçe artan oranda ses getirici eylemler düzenlemeye başlamışlardır. Birinci Dünya Savaşı’nda kaybedeceğinden emin oldukları Osmanlı Devleti’ne karşı Rus ordusunun yanında savaşmışlardır. Ermeniler, ABD devlet başkanı Wilson’un savaştan sonra “her ulusa nüfusça çoğunlukta olduğu yerlerde kendi geleceklerini tayin hakkı verileceği” ilkesinin alt yapısını oluşturmak için kendi sınırları içerisinde gördükleri yerlerde nüfus çoğunluğunu sağlayabilmek için Müslüman ahaliye karşı katliamlar düzenlemişlerdir. Böylece katliam veya korkutup kaçırmak suretiyle bölgede etnik temizlik uygulayıp, nüfus çoğunluğunu ele geçirmeyi planlamışlardır. Iğdır, Kars ve Van dolayları bu tür operasyonlara en çok maruz kalan bölgeler arasında olmuştur. Osmanlı idarecileri böyle bir ortamda işgalci Rus kuvvetleri ile Ermeni ahalinin irtibatını kesmek amacıyla 27 Mayıs 1915 tarihinde geçici “Tehcir Kanunu”nu çıkarmıştır. Çok uluslu devlet yapılanmalarının tarih sahnesinden çekilip, yerlerini ulus devletlere terk etmelerinin yoğunlaştığı Birinci Dünya Savaşı yılları ve hemen sonrasındaki dönem dünyada ve Ortadoğu’da yeni devletlerin kurulduğu, sınırların yeniden çizildiği ve bu gelişmelere bağlı olarak göç ve nüfus mübadelelerinin yoğun bir şekilde yaşandığı bir dönem olmuştur. Bundan sonra II. Dünya Savaşı sonuna kadar bölgede görece stabil bir dönem yaşandığı söylenebilir. Ermeni sorunu ve tehcir konuları 1970’li yıllardan itibaren “Ermenilere soykırım yapıldığı” şeklinde dünya gündemine getirilmeye başlanmıştır. Bunun için kurulan Ermeni terör örgütü ASALA konuyu dünya kamuoyunun gündemine taşımak için Türk dışişleri personeline yönelik katliamlara başlamış; aynı amaçla 1990’lı yıllardan itibaren Ermeni

diasporası çeşitli ülkelerin parlamentolarından 1915 yılında Ermenilere soykırım yapıldığı yönünde kararlar aldirmaya çalışmıştır. Terör örgütü ASALA'nın 1970'li yıllarda Türk diplomatlara yönelik suikastlar düzenleyerek Ermeni sorununu dünya gündemine taşıma gayretleri karşısında Milli Eğitim Bakanlığı 1981 yılında T.C. İnkılâp Tarihi, 1983 yılında ise lise III. sınıf Tarih dersi öğretim programlarına Ermeni sorunu ile ilgili konuları ekleyerek öğrencilerin bu konularla ilgili doğru bilgilendirilmesini ve bilinçlendirilmesini hedeflemiştir. 1990'lı yıllarda Ermenistan Cumhuriyeti ve Ermeni diasporasının 1915 yılı olaylarını dünya kamuoyuna Ermeni soykırımı şeklinde sunma ve birçok ülke parlamentosunda bu yönde karar çıkartma gayretlerine karşı 2002 yılında Milli Eğitim Bakanlığı Ermeni sorunu ve tehcir ile ilgili konulara lise Tarih ve T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programlarında daha ayrıntılı bir şekilde yer verilmesine karar vermiştir. Bu kararla birlikte Türklerin Anadolu'yu fethinden başlayarak Türk-Ermeni ilişkileri ile Ermeni sorununun ortaya çıkması ve günümüze kadar geçirdiği aşamalar ayrıntılı olarak tarih ders kitaplarına yansıtılmıştır. 1980'lerin başından günümüze tarih ders kitaplarında Ermeni sorunu, tehcir ve Ermenilerle ilgili verilen diğer bilgilerin arttığı ve bu konularla ilgili kullanılan dil ve üslubun da sertleştiği görülmektedir.

Anahtar sözcükler: Ermeni Sorunu, Tehcir, Tarih Eğitimi, Tarih Ders Kitapları

TEACHING THE ARMENIAN PROBLEM AND RELOCATION ISSUES IN TURKEY (HISTORY AND CURRENT SITUATION)

Assoc. Prof. Dr. Refik TURAN

The Turks and Armenians, together with the other non-Muslim communities, the Greeks and Syriacs, have lived together as subjects of the same states since the Turks conquered Anatolia and formed the first state structures. Therefore, the mutual relations and the experiences of the Turks and Armenians living together are much older than the Ottoman Empire's non-Muslims in Balkans and Europe. It goes back to the end of the XI. century. The relations and communication that started at that time also subsided under Ottoman rule. Although the struggles of the Armenians to gain independence from the Ottoman state paralleled the influence of the ideas of nationalism that the French Revolution had created in the Ottoman non-Muslims, the ayastefanos and Berlin treaties were mentioned in the international arena for the first time after the 1877-1878 Ottoman-Russian war. After this date, the Armenians started to organize increasingly vocal activities, mainly in Istanbul and the

eastern Anatolia region, through the committees they formed. They fought alongside the Russian army against the Ottoman Empire, which they were sure would lose during the First World War. After the war, the Armenians organized massacres against the Muslim population in order to establish the infrastructure of the principle that “every nation will be given the right to self-determination in the majority of its population”, in order to achieve the majority of the population they see within their borders. Thus, they planned to carry out ethnic cleansing in the region and capture the majority of the population by means of massacring or intimidation. Around Iğdır, Kars and van, they were among the regions most exposed to such operations. In such an environment, the Ottoman rulers issued a temporary “relocation law” on May 27, 1915 in order to cut the contact of the occupying Russian forces and the Armenian people. The First World War years after which multinational state structurations were suspended from the stage of history and their relocation to nation states was a period in which new states were established in the world and the Middle East, borders were redrawn and Immigration and population exchange were experienced intensively due to these developments. From now on, ii. It can be said that there was a relatively stable period in the region until the end of World War II. The Armenian question and relocation issues have been brought to the agenda of the world as “genocide committed to Armenians” since the 1970s. The Armenian terrorist organization, ASALA, started massacres against Turkish foreign personnel in order to bring the issue to the agenda of the world public opinion; for the same purpose, since the 1990s, the Armenian diaspora tried to take decisions from parliaments of various countries that the Armenians were subjected to genocide in 1915. The Ministry of National Education in 1981 in the face of terrorist organization ASALA's efforts to carry the Armenian question to the world agenda by assassinating Turkish diplomats in the 1970s. T.R. History of Revolution, 1983 in high school III. the aim of the class history course is to inform the students about the Armenian issue and to make them conscious. In the 1990s, the Armenian Republic and the Armenian diaspora tried to present the 1915 events in the form of Armenian Genocide to the world and to make resolutions in many countries ' parliaments against the Armenian issue in 2002 and the high school history and Turkish history on issues related to the Armenian issue and deportation. The History of Revolution and Atatürkism course has decided to give a more detailed place in the curriculum. With this decision, starting with the Turks' conquest of Anatolia, the Turkish-Armenian relations and the emergence of the Armenian problem and the stages of the history has been reflected in the textbooks in detail. In the history textbooks from the beginning of the 1980s to the present, the Armenian question, the relocation and other information given about

the Armenians have been increased and the language and style used in these issues have become hard.

Keywords: Armenian Question, Relocation, History Education, History Textbooks

ERMENİ GAZETECİ ARSHAG MAHDESİANIN AMERİKAN BASININDAKİ PROPAGANDA FAALİYETLERİ (1918-1923)

Prof. Dr. Sadık SARISAMAN

Amerika Birleşik Devletleri Ermeni Propaganda faaliyetlerinin yoğun olarak cereyan ettiği ülkelerden birisidir. Bu ülkede çok sayıda Ermeni Türkiye ve Türkler aleyhinde propaganda yürütmüşlerdir. Bu kişilerin önde gelenlerinden birisi de Ermeni gazeteci Arshag Mahdesian'dır. O, yazılarında Ermenilerin Hristiyan dünyası açısından önemli olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. Anadolu'da Hristiyanlığın temsilcisi olduklarına dikkati çekmek istemiştir. Ona göre Ermeniler Türklere karşı direnmişler ve müttefiklerle işbirliği içerisinde hareket etmişlerdir. Bütün bu sebeplerden dolayı adaletin gereği olarak onlara bağımsızlık verilmelidir. Türkiye'deki milletler içinde "*en üstün olanlar*" Ermenilerdir. Mahdesian Türkler'e karşı ise ön yargılıdır. Onun ifadesiyle Türkler hastadır. Karakter itibarıyla yönetme yeteneğinden yoksundurlar. Müslüman oldukları için teokratik bir yaşam sürmektedirler. Batı medeniyeti ile asla uyum sağlayamazlar. Çok eşli aile yapıları vardır. "*kimseyi taciz edemeyecekleri*" şekilde Anadolu'nun bir bölgesine yerleştirilmeleri şarttır. Bu bildirinin amacı Arshag Mahdesian özelinde Ermeni propaganda faaliyetlerinin Amerikan kamuoyunun oluşturulmasında ne kadar etkili olduğunu somut bir şekilde ortaya koymaktır. Ayrıca Mahdesian'ın propaganda usul ve tekniklerini irdelemektir. Bilindiği üzere propaganda da amaç hedef kitlenin belirlenen kalıplarda düşünmesini ve davranmasını sağlamaktır. Verilen bilgilerin gerçeği yansıtması şart değildir. Bildirinin temel kaynakları Amerikan basınından New York Times, The Christian Science Monitor ve Boston Daily Globe gazeteleridir. Bu gazetelerden New York Times, New York eyaletinde yayınlanırken The Christian Science Monitor ve Boston Daily Globe gazeteleri Massachusetts eyaletinin Boston şehrinde basılmaktaydı. Türkiye'de Ermeni meselesi konusunda yazan araştırmacılar Arshag Mahdesian'dan kısmen bahsetmektedirler. Fakat, maalesef Arshag Mahdesian hakkında her hangi bir müstakil çalışma mevcut değildir. Bu sebeple araştırma konusu orijinallik arz etmektedir. Araştırma tamamlandığında önemli bir eksikliğin giderilmesine katkı sağlamış olacaktır. Bildiri hazırlanırken tarih ilminin tasnif, tahlil, terkip, tenkit, kıyaslama ve

yorumlama yöntemleri kullanılacaktır. Öncelikle Amerikan basınında konu ile ilgili olarak yayınlanmış olan haberler ve köşe yazıları tespit edilecektir. Bilahare bu yazılar tercüme edilerek elde edilen veriler tasnife tabi tutulacaktır. Ayrıca tarih ilminin iç tenkit yöntemi ile bilgiler tenkit süzgecinden geçirilecektir. Araştırma lüzum görülen yerlerde diğer kaynaklarla da desteklenecektir.

Anahtar Kelimeler: Amerika Birleşik Devletleri, Arshag Mahdesian, New York Times, The Christian Science Monitor, Boston Daily Globe.

1918-1920 YILLARINDA AZERBAYCAN PETROLÜ ÜZERİNDEKİ ULUSLARARASI REKABETTE ERMENİ FAKTÖRÜ

Dr. Samir GULİYEV

1918-1920 yılları arasında petrol rezervleriyle Bakü, I. Dünya Savaşı'ndan sonra yeni kazanımlar elde etmek isteyen güçler arasında geostratejik önemi olan rekabet alanına dönüştürülmüştü. Bu yıllarda Kafkasya bölgesinde önemli çıkarları olan geostratejik güçler Rusya, Almanya ve İngiltere, geopolitik merkezler ise Rusya, İran ve Osmanlı ile birlikte Bakü idi. Bakü petrollerini ve Bakü'den petrol taşıyacak araçları kontrol etmek için özellikle Rusya, Almanya ve İngiltere arasında mücadele sürmekteydi. Bu güçler arasında özellikle Kafkasya'nın geleceği ile ilgili fikir ayrılıkları vardı. Kafkasya'da Almanların yoğunlaşması ve Bakü petrolünü ele geçirme niyeti ile Orta Doğu'daki zengin petrol rezervlerini kontrol eden İngilizler arasında rekabet daha da belirgin idi. Daha sonralar ABD'nin de kısmen rekabette yer alması Bakü'yü uluslararası aktörlerin gündemine taşımıştır. ABD için bu dönemde geopolitik merkezler olan ve tarihten beri Kafkasya'da bölgesel emperyalist politikalar uygulayan Rusya ve İran'ın gelecekteki durumu önem arz etmekteydi. Bu çerçevede Almanya kendi müttefiki olan türklerin Bakü petrolüne sahip olmamaları için her türlü yola başvurmuş, bu yönde bilinçli olarak ermenileri tam desteklemiş ve bölgede yaşayan Ermenilere vaatler vererek onları kendi çıkarları doğrultusunda kullanmıştır. Aynı şekilde İngilizler ve Fransızlar da açık şekilde Ermenilere destek vermektedir. Bakü'deki sovyet kuvvetleri, Türk ve Azerbaycan ordusunun karşısını almakta zorluk çektiğinden petrol sanayisindeki tasarruf vazifesini bir Ermeni milliyetçisi olan Şaumyan'a vermiş, Rusların bu kararları ile Bakü petroleri üzerindeki rekabet daha da ateşlenmiştir. Ermeniler Rusların en büyük destekçisi ve piyonu idi. Bu güçler arasındaki rekabete içten Ermeniler'in bölücü ve irredantist faaliyetleri ile destek olması sonucunda Bakü'deki istikrar arayışları daha da zora girmiş, Bakü'de konuşlandırılan

Ermenilerin yıkıcı ve soykırım faaliyetleri sonucunda bölgedeki milli oluşumların geleceği de şekillenmiştir. Çalışmamızın amacı, konuyu ingiliz, fransız, rus, türk ve azeri kaynaklarına dayanarak araştırmak ve kıyaslamalı-tasviri tarihsel metotlarla analiz etmektir. Konunun bu çerçevede değerlendirilmesi günümüzdeki benzer olayların anlaşılmasına katkıda bulunacağından güncel olmakla önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: I. Dünya Savaşı, Bakü Petrolü, Kafkaslar, Ermeniler, ABD.

İSTİKLAL SAVAŞI VE DOĞU ANADOLU'DA TEHCİRDEN DÖNEN ERMENİLER (1919-1923)

Prof. Dr. Selma YEL, Dr. Öğr. Gör. Esra Müjgân KARATAŞ

20. yüzyıl, yaşadığımız coğrafyada ve dünya genelinde, siyasî, sosyal ve ekonomik dinamiklerin kökten sarsıldığı ve küresel şekillenmenin vücut bulduğu I.Dünya Savaşı ile başlamıştır. I.Dünya Savaşı'nın bitmesine rağmen, çözülememiş olan birçok problem günümüze kadar etkisini devam ettirmiştir. İşte bunlardan birisi de Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde başlayıp, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş aşamasında şiddetlenerek devam eden ve günümüze kadar ağırlığını koruyan Ermeni Meselesidir. Esasen, Osmanlı Devleti zamanında “Millet-i Sâdika” olarak kabul ve takdir görmüş olan Ermeniler, kendilerine tanınan geniş hak ve yetkilerle kültürel kimliklerini muhafaza etmişlerdir. Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı sürecinde yedi cephede var olma mücadelesi verirken bile Ermenilerin hak ve hukukunu gözetmeye çalışmıştır. Ancak savaşın giderek şiddetini artırması üzerine Osmanlı Devleti Anadolu'daki Ermenileri Nisan 1915'de savaş dışı bölgelere tehcir etme kararını almıştır. 1918 Mondros Mütarekesini müteakiben tehcir uygulamasına son verilmiş olduğu için tehcir edilmiş olan Ermenilerin büyük bölümü evlerine dönmeye çalışmışlardır. Ancak bu da beraberinde birçok problemi getirmiştir. Zira özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da tehcir Ermenilerinin ev ve köylerine yerleştirilmiş olan muhacir Müslümanların yerlerinden çıkarılması gerekmekte olduğu için yeniden zor günler başlamıştır. İstiklal Savaşı da aynı tarihlerde başlamış olup, Erzurum ve Sivas kongreleri sonucunda resmi icraat yetkisi almış olan Temsil Heyeti'nin bu hususta takip edeceği politika son derece önemli olup, uluslararası çok ciddi olarak takip edilmişlerdir. Bir taraftan Müslüman halk ile Ermeniler arasında yeni çatışmaların çıkmasına mani olmak, diğer taraftan Ermenileri yeniden iskân etmek probleminin aynı sıra Misakı Millînin tespitinde de azınlık haklarına verilecek esaslar ciddi olarak gündemi meşgul etmiştir. İşte söz konusu bu çalışmada, 1919 – 1923 yılları arasında İstiklal Savaşı

devam ederken, önce Temsil Heyeti daha sonra da TBMM olarak Türk Milleti'ni temsil etme hakkına sahip olmuş olan bu merkezlerin, Anadolu'da yaşayan Ermenilerle nasıl ilişkiler kurduğu, onları koruma ve himayeye yönelik hangi tedbirleri almaya çalıştığı anlatılmaya çalışılacaktır. Ayrıca tehcir 'den geri dönmüş olan Ermenilerin, Türk Milleti tarafından resmî çerçevede nasıl korunup gözetildikleri, hak ve hukuklarına uluslararası hukuk bağlamında nasıl riayet edildiği Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Arşiv Belgeleri ve telif - tetkik eserler ve süreli yayınlar desteği ile ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, Hey 'et-i Tamsiliye, Erzurum ve Sivas Kongreleri, T.B.M.M., Ermeniler.

ERMENİLERİN BÜYÜK ERMENİSTAN HAYALİ VE GENERAL HARBORD'UN ERİVAN İZLENİMLERİ

Prof. Dr. Serpil SÜRMELİ

I.Dünya Savaşı'nın galipleri yeni bir dünya düzeni için 18 Ocak 1919'da Paris'te toplandığında Büyük Ermenistan Devleti kurmak hayalinde olan Ermeniler Türkiye coğrafyasının yeni tasarımıyla büyük bir hissedar olma düşüncesindeydiler. İtilaf Devletleri bu küçük müttefikine zaten Mondros Mütarekesinin 24. maddesi ile ilk yolu açmış düşüncelerini besleyecek yüksek umut ve güveni aşılamıştı. Böylece hayallerini gerçekleştirme peşinde yoğun bir lobi faaliyeti yürütecek olan Ermeniler adeta Paris'e akın etmişti. Kırk kadar bağımsız Ermeni heyetinin sayıldığı kentte resmi temsil hakkı iki Ermeni heyetinde bulunmaktaydı. Bunlardan biri Türkiye Ermenileriyle dünyanın çeşitli ülkelerindeki Ermeniler adına Bogos Nubar Paşa, diğeri Ermenistan Cumhuriyeti adına Avetis Aharonyan başkanlığındaydı. 24 Şubat'ta Paris Barış Konferansı'na kurulması düşünülen Ermenistan Devleti'nin devasa sınırlarının çizildiği bir muhtırayı sunan heyet, 26 Şubat'ta Yüksek Konsey'in önüne çıkarak taleplerini yinelemiş, aynı zamanda kuracakları devletin bir dış gücün himayesine verilmesini de talep etmişti. Bu himayeyi manda adı altında işleten süreç, Başkan Wilson'un senatonun onayı şartıyla Amerika'nın üstleneceğini belirten 14 Mayıs açıklamasıyla son bulmuş ve konuyu yerinde araştırma yapmak üzere General Harbord görevlendirilmişti. Beraberinde çalışacağı heyeti bizzat seçen Harbord 2 Eylül'de İstanbul'a gelmiş ve Doğu Anadolu üzerinden Kafkaslara uzanacak seyahatine başlamıştı. General Harbord Heyeti, 29 Eylül'de Ermeni işgalinde bulunan Kars'ı ziyaret etmiş gece Kağızman'da geçirildikten sonra Eçmiyadzin'e hareket edilmiş burada general, Katalikos V.Kevork'la bir görüşme yapmıştı. Katalikos,

Amerika'nın Ermenistan mandasını kabul edeceğinden ümitvar olduklarını, Ermeni cemaatinin yüzlerce seneden beri çektiği zorluk ve geçirdiği felaketleri anlatmıştı. Harbord onun bunları anlatırken sözlerinin kuvvetini yüzündeki ifadesine fazlasıyla yansıttığını ifade etmekteydi. Amerikan'ın Yakındoğu'ya gönderdiği yardım komitesinin idaresinde bulunan yetim çocuklar yurdu ve hastane ziyaretinden sonra heyet, Erivan'a gitmek üzere yola çıkmış, Ermeni Başbakanı A.Hatisyan ve kabine üyeleri tarafından şehir dışında karşılanmışlardı. Harbord, Erivan'ın Amerikan yardım heyetinin sağladığı levazım ve sair eşyanın başlıca dağıtım merkezi olduğunu, dağıtım işleriyle ilgilenen bir çok yetkili Amerikalı bulunduğunu, yetim yurtları ve hastanelerin bunların yönetiminde olduğunu, Amerikan ordusuna mensup Albay W.N.Haskell'in askerlerinin karargâhının da burada bulunduğunu belirtmekteydi. Hatisyan ile Ermeni meselesini, yeni Ermeni Devleti'nin tanınması ve tarafsız bir devletin tercihen Amerika'nın mandasına girmesi ve yaşamasının ne dereceye kadar başarılı olacağı yönünde görüşen Harbord, onun genel olarak bilgili bir kişi olmasına rağmen Amerika'nın Ermeni işlerine herhangi bir suretle müdahale etmesinin kendi hükümetlerinin icra dairesinden başka makamların da ilgileneceği bir mesele olduğunu anlayamadığını belirtmekteydi. Hatisyan'ın Türk ve Azerbaycanlıların istilasına uğrama ihtimaline karşı Amerika'da yaşamakta olan Ermenilerden bir ordu kurulmasını, Ermeni mültecilerinin yurtlarına dönebilmesi için buraların Türklerden alınıp kendilerine verilmesini ve Ermenistan Cumhuriyeti'ne katılmasını dile getirdiğini, parlamentoda bulunan bazı üyelerin henüz kurtarılmayan Türkiye Ermenistan'ının Doğu vilayetinden seçilmiş olduklarını, bu üyelerin bütün Ermenilerin kurtarılmaları ve istisnasız hepsinin parlamentoya mebus seçmeleri için bir plan yapıldığını henüz Türkiye'nin elinde bulunan yerlerde dahi Ermeni mebuslar çıkarılmasının bu plan dahilinde olduğunu ancak mülteciler yurtlarına götürülüp yerleştirilse dahi bunlar örneğin üç-beş sene içinde çoğalsalar bile Ermeni halkının Türklere oranla senelerce azınlıkta kalacağını bu nedenle Türkiye'nin Doğu vilayetlerindeki Müslüman halkın yerlerinden çıkarılmasını aksi takdirde Ermenilerin hükümetlerinin kontrolünü kaybedeceklerini söylediklerini, Ermenilerin bir kaç seneden beri hiç ürün alamadığını, paranın değerinin çok düşük olduğunu bütün memleketin Amerikan yardımı ile yaşadığını, buradaki herkesin Amerikan hükümetinin kendilerini bu sefalet ve felaketten kurtarmaya çalışacağı ümidinde olduğunu, şu bir sene zarfında dünyanın her bir tarafından konuştuğu Ermeniler içinde bu ümidi beslediğini açıkça söylemeyen hiç bir Ermeni bulunmadığını ifade eden Harbord Hatisyan ile yaptığı görüşmenin hemen hepsinin bu noktadan başlayıp bu noktada bittiğini belirtmekteydi. Erivan'dan yukarıdaki izlenimlerle ayrılan Harbord beraberindeki heyetle seyahatine Tiflis yönünde devam edecekti.

Anahtar Kelimeler: Paris Barış Konferansı, Paris'te Ermeni Siyaseti, Büyük Ermenistan Devleti, Amerikan Mandası ve Ermeniler, General Harbord Heyeti.

AVUSTURYALI SAVAŞ MUHABİRİ DR. STEPHAN STEINER'E GÖRE KAFKASYA'DAKİ DURUM (NİSAN-TEMMUZ 1918)

Doç. Dr. Sezen KILIÇ

Osmanlı Umumi Karargâhı, Nisan 1918'de Alman gazeteci Paul Weitz ve Avusturyalı savaş muhabiri Dr. Stephan Steiner'i Doğu Anadolu vilayetlerini ve Kafkasya'yı gezmeleri için davet etmiştir. Bu davetin amacı, Rusya'nın Osmanlı topraklarından ve Kafkasya'dan çekilirken donattığı, finanse ettiği ve kışkırttığı Ermeni çetelerin Müslüman ahaliye karşı yaptıkları mezalim sonucu Osmanlı hükümetinin olağanüstü tedbirler almak durumunda kaldığı hususunda Avrupa kamuoyunun söz konusu iki gazeteci tarafından bilgilendirilmesi olarak tanımlanmıştır. Osmanlı Umumi Karargâhı tarafından belli bir maksatla çağrılan Steiner'in 12 Nisan-13 Temmuz 1918 tarihleri arasındaki gezisinde elde ettiği izlenimleri içeren 27 Temmuz 1918 tarihli raporu, Avusturya Dışişleri Bakanı'na iletilmiştir. Steiner'in raporu, Kafkasya Cumhuriyetleri, Ermenistan, Gürcistan ve Kuzey Kafkasya olmak üzere dört bölüm ve 14 sayfadan oluşmaktadır. Raporunda Steiner, gezi esnasında Osmanlı yetkilileri tarafından kontrol altında tutulma gerekçesi ve kendisine yapılan propaganda, Rus ordusu çekildikten sonra eski Osmanlı topraklarına yeniden giren Osmanlı ordusunun Ermenilere karşı tutumu, savaşın Osmanlı Ermenileri üzerindeki etkisi, Kafkas Ermeni ordusunun eline geçirdiği Müslümanlara ve savaş esirlerine tabii tuttuğu muamele ve buna Ermeni entelektüellerinin duyduğu tepki hakkında izlenimlerini sunmaktadır. Ayrıca Steiner, Ermeni halkının İngiliz ve Türklere karşı duyguları, Osmanlı Ermenilerinin ikamet için kendi toprakları yerine başka ülkeleri tercih etme gerekçeleri, yeni kurulan Ermeni Devleti'nin Osmanlı Devleti ile kurmak istediği ilişki, Ermeniler ile Türkler arasında oluşturulmak istenen dostluğun başarı şansı, Ermenilerin Avusturya'nın niçin himayesini istediği ve Avusturya'nın bu himaye karşısında beklentileri ile ilgili bilgiler aktarmaktadır. Bununla birlikte Kafkasya konusunda Osmanlı Devleti ile Almanya arasında yaşanan gerginliğin Türk halkı üzerindeki etkisi ve sonuçları, Osmanlı hükümetinin Antant ülkeleri ile bir barış yapma isteğinin gerekçesi, Azerbaycan halkının Türkiye'nin desteği ile elde etmek istedikleri, Gürcülerin Ermeniler ile olan ilişkisi ile birlikte İngiltere yanlısı olmalarına rağmen Almanlar ile işbirliği yapma nedenleri hakkında kanaatleri ve daha birçok konuda gözlemleri yer almaktadır. Sonuç

itibariyle Steiner raporunda Doğu Anadolu'da ve Kafkasya'da yaşanan olaylar hakkında Türkler kadar Ermenileri de haklı bulmasının sebebini açıklamaktadır. Araştırmamızın amacı, Dr. Stephan Steiner'in raporunda yer alan bilgi ve bulguları tespit edip konuyla ilgili yazılı eserlerden farklılıklarını ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Steiner, Kafkasya, Mezalim, Ermeniler, Türkler.

XX. YÜZYILIN BAŞINDA OSMANLI DEVLETİ'NİN GENEL, ASKERİ VE SİYASİ DURUMU

Prof. Dr. Sinever Esin DERİNSU DAYI

Osmanlı Devleti, 19.Yüzyılın sonunda hem batı sınırında hem de doğu sınırında girdiği savaşlarda önemli toprak kayıplarıyla 20.yüzyıla girmişti. Stratejik açıdan önemli olan doğuda Elviye-i Selâse'yi (Kars, Ardahan, Batum), Akdeniz'de Mısır'ı ve Kıbrıs'ı kaybetmişti. 20. Yüzyılın başında (1911-1912) Trablusgarp Savaşı ile Trablusgarp ve Akdeniz'de On iki adayı, I. ve II. Balkan Savaşlarıyla da (1912-1913) Balkanlardaki son topraklarını kaybetmişti. İzlenen yanlış ve zamansız politikalar nedeniyle 1914-1918 yıllarında da hem kendi topraklarında hem de sınırlarımız dışında müttefiklerinin (Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan) topraklarında savaşmak durumunda kalması ülkeyi askeri ve siyasi açıdan yıpratmıştı. Üstelik devletin ve milletin dinamik, okumuş, genç insan gücünün erimesine ekonomik, sosyal, kültürel hatta psikolojik olarak olumsuz etkilenmesine sebep olmuştu. Tüm bu dış etkenlerden kaynaklanan olumsuzlukların yanı sıra, hem Batılı büyük devletlerin ve Çarlık Rusya'sının Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki gayrimüslim tebayı, devlete karşı önce dini-millî, fikri, siyasi olarak kışkırtıp, silahlandırarak silahlı komitacılar haline getirmeleri sonucu da ciddi bir iç mesele de yaşanmaktaydı. Müttefiklerimizin yenik sayılmasıyla yenik sayılan Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı sonunda 30 Ekim 1918 tarihinde imzaladığı Mondros Mütarekesi ise Savaşı bitirmemiş; üstelik Türk Milletinin kendi kaderini kendisinin tayin etmek zorunda kaldığı bir Türk Millî Mücadele Savaşı'nı başlatmıştı. Yüzyılların idari, siyasi, ekonomik, eğitim, kültür, sosyal alanlardaki birikmiş ve çözülmemiş, üstelik gittikçe artan sorunlarıyla yeni bir yüzyıla yine her alanda yeniden mücadeleye başlamak, bir varoluş mücadelesini de beraberinde getirmişti. Tebliğimizde Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu askeri ve siyasi durumun, devletin içeriden ve dışarıdan karşılaştığı sorunlar, müsebbipleri, sebepleri ve sonuçları açısından kronolojik bir değerlendirilmesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Elviye-i Selâse, I. Dünya Savaşı, Mondros Mütarekesi.

ARMENIAN PRESENCE AND CONTRASTS IN EARLY XX CENTURY. EUROPEAN SOURCES

Prof. Dr. Stefano TRINCHESE

The Armenian presence and the coexistence with armenian people, was object of strong contrasts, among the end of XIX century and the very beginning of XX century: during first world war there were dramatic and not yet clarified contrasts between turkish and russish-armenian troops, with heavy consequences above the two populations, turkish first of all, and consequently also Armenian one. All of them is still object of study by historians, who are trying to evaluate causes and consequences of these complexe troubles. The Ataturk Historical Congress in Igdir in the Nineties years, to whom I participated, tried a first answer to these questions. As a matter of fact, it will be useful to study this particular aspect also under turkish point of view, following recents turkish studies and all the dispoible sources in European countries like Italy, Germany and France.

Keywords: Armenian Presence, First World War, European Sources, XX. Century, Anatolia.

XX. YÜZYILIN BAŞLARINDA ÜÇ İMPARATORLUK ARASINDA ERMENİ EFREM DAVİTYAN'IN FAALİYETLERİ: DÖNEMİN FARS DİLLİ KAYNAKLARI ÇERÇEVESİNDE

Prof. Dr. Şahin FERZALİYEV

Azerbaycan'ın Gence vilayetinde Ermeni ailesinde doğmuş Efrem (Eprem) Davityan, erken yaşlarından Tiflis'e taşınmış, Osmanlı aleyhine faaliyet gösteren Ermeni çetelere katılmış, hapsedilerek 1892 yılında Sibirya'ya sürgün edilmiştir. 1896 yılında sürgünden kurtulmayı başaran Efrem, bölgede Taşnak harekâtının özeğini yaratmak amacıyla geldiği Tebriz'de önce Settar Han taraftarlarına katılmış ve "Settar Komitesi"nin kurulmasında önemli rol oynamışsa da, zamanla onun aleyhtarına çevrilmiştir. 1910 yılında atandığı İran Emniyet Genel Müdürlüğüne kadarki süreçte Anayasal düzeni destekleyen politik faaliyetlerine göre gerek Farslarca kahraman olarak değerlendirilmiştir. Efremin araştırılmaya değer yönü yalnız İran'da Meşrutiyet düzeniyle ilgili bulunduğu faaliyetleri değil, XX. yüzyılın başlarında Osmanlı'da Ermeni meselesiyle ilgili dikkat çeken faaliyetleridir. Bir taraftan Emniyet Genel Müdürlüğü'ne yükselinceye kadarki süreçte İran siyasi hayatında gösterdiği faaliyetler dışında, diğer taraftan Ermeni Devrim Federasyonu'nun İran'daki en aktif üyelerinden olarak

Ermenileri Osmanlı Devleti'ne karşı gerek eğitim, gerekse de politik açıdan örgütlendirme faaliyetlerinde önemli rol oynamıştır. Dönemin İranlı tarihçileri Osmanlı-İran-Rusya ilişkileri üçgeninde faaliyetleri ile dikkat çeken Efrem Davityan'la ilgili tarihi kayıtlara yer vermektedirler. Bu tarihçiler arasında Ahmet Kesrevinin İran ve Azerbaycan'ın Meşrutiyet tarihinin 18 yılı hakkında yazdığı eseri özellikle önem arz etmektedir. Eserin önemli bir özelliği, 1308 yılında doğmuş yazarının 16 yaşından itibaren Tebriz olaylarını seyrederek, kendisi de ünlü Hiyabani hareketine kadar vuku bulan demokrasi yanlısı olayların katılımcısına çevrilmiş Ahmet Kesrevi "İran'ın Meşrutiyet Tarihi Hakkında Azerbaycan'ın On Sekiz Yıllık Tarihi" isimli eserinde çeşitli kaynaklara istinat etmiş, olayları tarihî vesikalara dayanarak nakletmiştir. Ahmet Kesrevi ilk önce Meşrutiyet devriminin aktif üyelerinden olmuş Efrem Davityan hakkında geniş bilgi vermekle, onun Settar Hana karşı adavetinden de bahsetmektedir. Efrem Davityan XIX.-XX. yüzyıllarda yalnız Osmanlı aleyhtarı faaliyetleriyle değil, aynı zamanda Azerbaycan Türkleri'ne karşı Taşnaksütyun partisi üyesi olarak 18 yıllık faaliyetiyle de yarattığı olumsuz imaj açısından araştırılmaya değer bir figürdür. Bu makalede Ahmet Kesrevinin eseri başta olmak üzere, dönemin Fars dilli kaynaklarında Efrem Davityanın Ermeni meselesiyle ilgili faaliyetleri araştırılacaktır.

Anahtar kelimeler: Ermeni meselesi, Efrem Davityan, Taşnaksütyun, Ahmet Kesrevi, Fars Kaynakları.

I. DÜNYA HARBİ SIRASINDA ERMENİ SORUNUNUN AVUSTRALYA BASININDAKİ YANSIMALARI

Doç. Dr. Taner BİLGİN, Öğr. Gör. Talha Ağyar ALTUNAY

Osmanlı Devletinin I. Dünya Harbi sırasında İttifak Devletlerin yanında yer alması üzerine Ermeniler Rus, İngiliz ve Fransızlarla işbirliği yaparak tebaası olduğu devlete karşı ayaklanmıştır. Bu durum karşısında Osmanlı Devleti, 1915 yılında tehcir kararını uygulamak durumunda kalmış ve tehcir sonrası Anadolu'da yaşanan tüm gelişmeler emperyalist devletlerin algısına göre dünya kamuoyunda şekillenmeye başlamıştır. Osmanlı Devletini parçalama projeleri çerçevesinde sunî olarak ortaya çıkarılan Ermeni Meselesi de Şark Meselesinin önemli unsurlarından bir tanesi olmuştur. Ermenilerin Osmanlı Devleti'ne karşı işlediği bütün suçlar göz ardı edilmiş ve programlı bir şekilde dünya kamuoyunda basın yayın organları sürekli olarak Osmanlı Devleti'ni karalayan yayınlar yapmıştır. Bu çalışmada İngiltere'nin

sömürgelerinden olan Avustralya basınının Ermeni meselesine bakış açısı irdelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Ermeniler, Ruslar, İngilizler, Fransızlar.

ÇARLIK RUSYA’SININ YIKILIŞINDAN SONRA DOĞU ANADOLU’DA VE KAFKASLARDA SİYASİ GELİŞMELER VE KAZIM KARABEKİR

Timsal KARABEKİR, Araştırmacı Sadık TEKELİ

1914 yılı Kasım’ında Çarlık Rusya ile başlayan yeni bir harp durumu, Rusya’da Bolşevik ihtilalin başlamasına kadar Rusya’nın lehine devam etmekteydi. Ancak Çarlık Rusya’sında gelişen Bolşevik İhtilali’nin sonucunda iktidarı ele geçiren Bolşevikler, savaşın hemen bitirilmesini talep ettiler Yeni Rus hükümeti; Osmanlı, Almanya, Avusturya- Macaristan ve Bulgaristan ile “ilhaksız, tazminatsız, demokratik ve adil” bir barış yapılması önerisinde bulundu. Mütareke şartları, Erzincan’da iki taraf delegeleri tarafından ele alınarak, karara bağlanacaktı. Uzun süren bekleyişten ve görüşmelerden sonra, nihayet 18 Aralık 1917’de Kafkas cephesine ait mütareke iki tarafın temsilcileri tarafından imzalandı. Mütareke ile Ruslar silahlarını bırakacak işgal ettikleri bölgeleri terk etmeye başlayacaklardı. Rus askerlerinin geri çekilmesiyle birlikte yerlerini Ermenilere ve Gürcülere bırakmaları ile bölgedeki asayiş tamamen bozulmuştu. Ermeniler, Erzincan’dan Kars’a kadar Müslüman halka karşı zulüm ve katliamlara başlamışlardı. Bunun üzerine 3.Ordu, 12 Şubat’ta ileri harekâta geçti. Kazım Karabekir komutasındaki 1. Kafkas kolordusu Erzincan ve Erzurum’u tekrar geri aldı. 3 Mart 1918’de Osmanlı-Rus hududuna varılmıştı. Bu tarihte Brest-Litovsk Antlaşması da imzalanmıştı. Bu anlaşma ile Elviye-i Selesiye’nin 40 yıllık esareti de biterek Anavatan’a katılmıştı. Ermeni ve Gürcülerin Antlaşmayı tanımamaları üzerine, ileri harekât devam etmiş ve 4.Kolordu Kumandanı Ali İhsan Paşa (SABİS)’nin Karaköse-Kağızman yönünde ilerleyerek, Beyazıt üzerinden Iğdır’a ilerlemesi emredilmişti. İngiliz ve Amerikalılardan yardım alan Ermenilerin direnç göstermesi üzerine, Kazım Karabekir’in kuvvetleri 3 Nisan’da Ardahan, 5 Nisan’da Sarıkamış, 25 Nisan’da Kars’ı alarak buralardaki Ermeni işgal ve zulmüne son verilmişti. 14 Nisan’da Batum’da alındı. Harekât devam ederken 11 Mayıs 1918’de Batum’da Osmanlı Devleti ile Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan’dan oluşan Maverayı Kafkas Hükümetleri ve Kuzey Kafkasya temsilcileri ile görüşmelere başlandı ve Batum Anlaşması imzalandı. Bu anlaşmayla birlikte bölgede 1920’ye kadar sürecek yeni siyasi gelişmeler ve çekişmeler de başladı.

Anahtar Kelimeler: Çarlık Rusya, Osmanlı Devleti, Kazım Karabekir Paşa, Ermeniler, Iğdır.

THE POLITICAL DEVELOPMENTS IN EASTERN ANATOLIA AND CAUCASUS AFTER THE FALL OF TSARIST RUSSIA AND KAZIM KARABEKİR

Timsal KARABEKİR, Researcher Sadık TEKELİ

In November 1914, situation of new war with Tsarist Russia was continuing in Russia's favor until the beginning of the Bolshevik revolution. But the result of Bolshevik revolution the Bolsheviks seized the power and they demanded the immediate end of the war. The new Russian government offered a fair and democratic peace without annexation and compensation with Ottoman, Germany, Austro-Hungary and Bulgaria. The armistice conditions were to be handled and decided by the delegates of the two sides in Erzincan. After long negotiations and expectancy finally on December 18 1917 the truce of Caucasus front signed by both representatives. As a result of Armistice, the Russians ceased fire and left the places that they occupied. As the Russians retreated and left their places to Armenians and Georgians the public order was completely broken. Armenians started massacres and persecution against Muslim population from Erzurum to Kars. Then the 3rd Army moved forward on February 12 th. The 1st Caucasus compounder the command of Kazım Karabekir took back Erzincan and Erzurum. On March 3rd, 1918, the Ottoman Empire - Russian border was reached. Treaty of the Brest-Litovsk was also signed. With this treaty forty years of captivity of Elviye-i Selesiye is ended and it reunited to the mainland. Armenian and Georgian didn't obey the treaty for this reason the commander of the 4th Corp Ali Ihsan Pasa was ordered to continue moving forward to Karaköse -Kagizman and to reach Iğdır through Beyazıt. Upon the resistance of the Armenians who received support from the British and Americans, the forces of Kazım Karabekir took Ardahan on the April 3rd, Sarıkamis on 5 th April and Kars on April 25th. The Armenian occupation and oppression in the region was terminated. On 14 th April Batumi was taken. While the operation continued May 11, 1918 in Batumi, the Ottoman Empire and Azerbaijan, started to meet the Georgia and Armenia Caucasian Governments composed of Georgia and Armenia and North Caucasus representatives and Batumi Agreement was signed. With this agreement, political developments and strife of this reagon that would end on 1920 had begun.

Keywords: Tsarist Russia, Ottoman Empire, Kazım Karabekir Paşa, Armenians, Iğdır.

SOVYET HÜKÜMETİNİN "TÜRKİYE ERMENİSTANI" HAKKINDA KARARI VE TÜRKLERE KARŞI ERMENİLERİN SOYKIRIM SUÇLARININ GÜÇLENMESİ

Prof. Dr. Tofig MUSTAFAZADE

1917 yılının Ekim devrimi sonucunda Rusya'da iktidara gelen bolşevikler iç politikada önceki iktidarlardan tamamen farklı politikalar izleseler de aslında yeni biçimde Rusya imparatorluğunu yeniden kurmak istiyorlardı ve çarlığın emperyalist politikasını uluslararasılık sloganlarıyla perdeleyip sürdürüyorlardı. Bu yüzden ermenilere karşı yürütülen politikası değişmemiştir aynen sürdürdüler. Bolşevik partisi liderleri arasında birçok ermeni'nin olması da Sovyet hükümetinin ermeni politikasına etki gösteriyordu. 1918 yılın 11 Ocak' da Sovyet Rusyası'nın Halk Komiserleri Sovyeti "Türkiye Ermenistan'ı" hakkında karar verdi. Kararda Rusiyanın işgal etdiyi Doğu Anadolu'daki ermenilerin kendi kaderlerini tayin etme hakkının, onların tam bağımsızlığına kadar destekleyeceği ilan ediliyordu. Kararın uygulanması amacı ile RSFSC Kafkasya çalışmaları alanında geçici komiser Stepan Şaumyan'ın görevlendirilmişti. Fakat eski ordusu dağıldığından, yenisi ise henüz düzenlenmediğinden Rusya Anadolu vilayetlerini elde tutmak gücünde değildi ve 1918 mart 3'de Almanya ve Türkiye ile imzaladığı Brest anlaşmasına göre onları Türkiye'ye dönmeye zorlanmış oldu. Şimdi ruslar bu vilayetlerin ermeni çetelerinin elinde kalmasına çalıştı ve dağılmakta olan rus ordusunun silahları onlara veriliyordu. Erzincan barışından sonra cepheden çekildi giden rus askeri birliklerinin yerini ermeni birlikleri tutmaya başladı. Ermeni eşkıyaları sadece türk yerleşim bölgelerini işgal etmekle kalmadılar, buradaki türk-müslüman halkı topluca katlettiler, ermeni devleti kurmak için ermenilerin avantaj teşkil ettiği bölge kursunlar. Sadece 1918 ocak 15'den 16'ine bağlayan gecede Erzincan kentinde Morel'in başkanlığındaki ermeni askerleri 800 sivil türkü katletmişlerdir. 31 ocak'ta ise yine Erzincanda ermeni eşkıyası Murad'ın başçılığ ettiği silahlılar 1500 sivil türkü camiye doldurup yakmışlardı. Andranik ve Zavriyev Erzurum'da soykırım gerçekleştirmişlerdir. Cesetler üzerinde balta, süngü ve gülle yarısına rastlanıyordu, bazılarının ciğerleri ve gözleri oyulmuştu. Bütünıyla Erzurum kentinde 8 binden fazla yaşlı, kadın, çocuk ve erkek katledilmişti. Sadece Kazım Karabekir paşa'nın komutasındaki türk birliklerinin ermeni haydutlarını darmadağın ettiği Doğu Anadolu'nun kurtarması burada ermenilerin türklere karşı soykırım cinayetlerini sürdürmelerine engel oldu.

Anahtar Kelimeler: Türkler, Doğu Anadolu, Ekim Devrimi, Zavriyev, Andranik.

RUSYA'DAKİ ESİR TÜRK ASKERLERİNE ERMENİLER TARAFINDAN YAPILAN MEZALİM HAKKINDA BAZI TESPİTLER

Prof. Dr. Tuncay ÖĞÜN

19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren emperyalist devletlerin tahrikleri sonucu bozulmaya başlayan Türk-Ermeni ilişkileri, birçok alanda öngörülemeyen sorunlara ve üzücü olaylara neden olmuştur. 1. Dünya Savaş'ında Rusya'ya esir düşen Türk askerlerine, Ermeniler tarafından esaret hukukuna ve askerlik onuruna yakışmayacak derecede kötü muamelede bulunulması da maalesef bozulan ilişkilerin üzücü sonuçlarından biri olmuştur. Kafkas cephesinde Türk-Rus savaşı başladığında, Rus ordusunda binlerce Ermeni askeri bulunmaktaydı. Bunların bir kısmı Rusya vatandaşı olup doğal yollardan silahlaltına alınmışlardı. Diğerleri, aslen Osmanlı vatandaşı olup Türklere karşı savaşmak üzere Rus ordusuna gönüllü olarak katılmışlardı. Özellikle gönüllüler, Türklüğe ve İslam'a karşı kin ve nefretle doluydular. Elllerine geçen her fırsatı bu düşüncelerini eyleme geçirmek için kullanmakta beis görmüyorlardı. Rus ordusuna esir düşen ve sayıları 60 binin üzerinde olan Türk askerlerini kolay bir hedef olarak görüyor, silahları alınmış hasta ve yaralıları öldürmekten, işkence edip soymaktan keyif alıyorlardı. Ermenilerin elline geçen Türk esirleri hemen oracıkta öldürülüyor, bozuk paralarına ve çoraplarına varıncaya kadar bütün eşyaları yağmalanıyordu. Çoğu zaman emellerine hile ile ulaşıyor, Türkçe seslenip dostça yaklaşarak saldırıyorlardı. Saldırıları ve hakaretleri, esirlerin kaplara gönderilmesi sırasında da devam ediyor, Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı yerlerden geçen askerlere küfürler ediliyor, yüzlerine tükürülüyordu. Alçakça yapılan hakaret ve saldırılar, Rus askerlerinin bile vicdanını sızlatacak boyutlara ulaşmıştır. Hatta bazı yerlerde Ermenilerin eline düşen Türk askerleri Rus subaylarının duruma müdahale etmesi sayesinde canını kurtarabilmiştir. Özellikle Çar ordusunda hizmet gören Müslüman ve Türk kökenli asker ve subaylar, din ve kan kardeşi olarak gördükleri esir Türk askerlerini, Ermenilere karşı korumak için büyük çaba göstermiştir. Başlangıçta bu tür iğrençliklere göz yuman Rus komutanlığı da saldırıların artması üzerine Ermenilerin Türk savaş esirlerine yaklaşmalarını yasaklamak zorunda kalmıştır. Ne yazık ki yine de vahşetin önüne geçilememiştir. Bu bildiri, Ermeniler tarafından Rus ordusuna esir düşen Türk askerlerine karşı yapılan haksız ve hukuksuz saldırıları Osmanlı arşiv kayıtları, esaretten dönen askerlerin ilgili mercilere sundukları raporlar ve sayıları hiç de az olmayan esaret dönemine ait anılar bağlamında inceleyerek analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ermeni Sorunu, Türk Savaş Esirleri, Ermeni mezalimi, Çarlık Rusya, Osmanlı Arşivleri.

TÜRK LÜĞÜN, YIKICI UNSUR KARŞISINDA VARLIK MÜCADELESİ

Doç. Dr. Turan AKKOYUN

Yakın dönemde Türkiye'nin; maruz bırakıldığı, uluslararası iddia, baskı unsuru, gerçek dışı itham, gerginliklerin başında gelen meselenin yüzyıllarca problemsiz bir halde yaşadığı bir milliyetin adıyla anılıyor olmasından kaynaklanan insanî hassasiyetler haricinde, hiçbir çekincesi yoktur. İnsanla ilgili her şeyle ilgilenen tarih bilimi şehir, kasaba ve köyleri silen, devletlerarası rekabette menfaatler doğrultusunda desteklenen yıkıcı unsur tarafından toplu mezarlıklara gömülen Türklerin yaşadıklarını dün-bugün-yarın çizgisinde değerlendirmektedir. "Şark Meselesi" şeklinde ifade edilen yok edilme siyasetine karşı, mevcudiyetini sürdürmeyi hedefleyen Anadolu Türklüğü, on yıllık bir mücadele içinde aldığı darbelere rağmen kendini üçüncü bin yıla bağımsız olarak taşımıştır. 1920 Sevr Antlaşmasının hükmüne karşı, Türklük ölüm-kalım savaşının ilk zaferini, yıkıcı tehdide karşı kazanılmıştır. Yabancı bilim adamlarının ortaya koyduğu gibi toplu katliamlar uygulamadan, insanlık suçu işlemeyen sonuca ulaşmış, yabancı devletler karışmadığı takdirde "bir aile" gibi yaşamaya devam garantisi vermiştir. Bağımsızlık mücadelesi ve sonraki aşamalarda vatan topraklarındaki beşerî duyarlılık, ön yargılardan ve endişelerden uzak birçok arşiv vesikası bırakmıştır. Diğer ülkeler de siyasetlerini bugüne taşımışlardır. Rusya, Fransa, İngiltere, ABD'nin birbirleriyle yarışmasının izahı mümkün iken Çarlık Rejimini yıkan Bolşevikler dahi önceki rejimin bu konudaki siyasetinin ısrarlı takipçisi olmuşlardır. Fırsat kollayan siyasetin ferdi temsilcileri de en az devletleri kadar inatçı bir yol izlemişlerdir. Yayınlar vasıtasıyla iddialar kalıcı, kamuoyu da taraflı hale getirilmiştir. Olaylardan yarım asır geçtikten sonraki insanlık suçları desteklenmiş, en azından göz yumulmuştur. Rusların Kafkasya'da yayılmasıyla dikkate alınmaya başlanan yıkıcı toplumun hareketlenmesi haklı sebeplere dayanmadığından katliamlar, zulümler gölgesinde, dünya kamuoyunun gözü önünde gerçekleştirdikleri kıyım ve kırımlarla ilerlemiştir. Türkler de devlet ve halk olarak hayatta kalma mücadelesine girişmiştir. II. Abdülhamit'ten itibaren devlet adamlarının gösterdikleri hassasiyet, yeni Türk devletinde sürdürülmüştür. Tebliğimizin amacı takriben 150 yıldır gündemdeki yerini muhafaza eden yıkıcı bir unsura karşı, hayatta kalma mücadelesini başarıyla sürdüren Anadolu Türklüğü hakkında tarihî değerlendirmelerde bulunarak, bilgi birikimini artırmaktır. Bölgenin önemli bir geçiş noktası Iğdır ve havalisinden

örneklemler ortaya koyan çalışmada arşiv belgeleri, süreli yayınlar, hatıralar ve bilimsel araştırmalar esas alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ermeni Meselesi, Türklük, Doğu Anadolu, Iğdır, Tarih.

AGAINST THE DESTRUCTIVE ELEMENT; THE STRUGGLE OF ASSETS OF TURKISHITY

Assoc. Prof. Dr. Turan AKKOYUN

Turkey's near-term; he has no hesitation except for the humanitarian sensitivities arising from the fact that he has been subjected to international claims, elements of oppression, unreal accusations, and the fact that the issue which is at the beginning of the tensions has been mentioned for centuries without any problem. The history science, which deals with all things related to human beings, states that the Turks, who destroyed the cities, towns and villages and were buried in mass graveyards by the destructive element supported in the interests of interstate competition; yesterday-today-tomorrow. Anatolian Turks aiming to maintain their existence against the policy of annihilation which is expressed as Eastern Question; Despite the coups it had taken in a decade of struggle, it carried itself independently to the third millennium. Against the provision of the Treaty of Sevres of 1920, the first victory of the Turkish life-and-death war was won against the destructive threat. As the foreign scientists have put forward, it has reached the conclusion without mass massacres, without committing crimes against humanity, and has guaranteed to continue to live like a family if foreign states do not interfere. The struggle for independence and human rights in the homeland; has left many archives documents free of prejudices and concerns. Other countries have also carried their policies to this day. While Russia, France, England, and the United States could compete with each other, even the Bolsheviks were the persistent followers of the previous regime's policy. The individual representatives of the politics, which seized the opportunity, also followed a stubborn path as much as their state. Through publications, the claims were made permanent and the public opinion was biased. After half a century, crimes against humanity were supported and at least condemned. Since the mobilization of the destructive society, which was taken into consideration by the expansion of the Russians in the Caucasus, was not justified, the massacres proceeded with the massacres and massacres they carried out in the shadow of atrocities. The Turks, as the state and the people, embarked on the struggle for survival. Abdulhamid's sensitivity was maintained in the new Turkish state. The aim of this paper is to increase the

knowledge of Anatolian Turkishness, which continues its struggle to survive successfully, against a destructive element that has been on the agenda for the last 150 years. An important crossing point of the region, Iğdır and the region, the samples revealing archival documents, periodicals, memories and scientific research is based.

Keywords: Armenian Question, Turkishness, Eastern Anatolia, Iğdır, History

19. ve 20. YÜZYILLARDA NAHÇIVAN BÖLGESİNDE YAPILAN ETNİK YER DEĞİŞMELER

Dr. Türkan GADİRZADE ARIK

Ebedi ve ezeli Türk yurdu olan Nahçıvan'ın etnik yapısında olan değişiklikler 19. yüzyılın ilk yıllarından başlamış 20. yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir. Bölgenin etnik yapısının değişmesinin en önemli sebebi birinci ve ikinci Rusya-İran savaşları gösterilebilir. Bu savaşlardan sonra Nahçıvan'da siyasi olayların sıkıntılı olduğu bir dönemde Çarlık Rusya'sı bunu fırsat bilerek İran ve Türkiye'den on binlerce Ermeni ailesini göç ettirerek eski Türk yurdu olan batı Azerbaycan'a aynı zamanda Nahçıvan'a yerleştirir. Rusların, ermenileri bahsedilen bölgelere göç ettirmesindeki amacı Çarlık Rusya ile daima çatışma yaşayan Osmanlı Türkiye'si ve İran devleti karşısında her zaman kendi yanında yer alacak hristiyan seddi yaratmaktan başka birşey değildir. Kaynaklarda yer alan bilgilere göre ermeniler bölgeye göç ettirildiği zaman, yerli halk buna karşı çıksa da bunları görmezden gelerek göçe devam edilmiş ve hakla karşı çok sert davranılmıştır. Göç ettirilen ermeniler özellikle doğası güzel olan ve bereketli bölgelere yerleştirildi. Yapılanlar bölge halkının itirazlarına sebep olsa da rus askerleri izledikleri politikaya devam etmişlerdir. Bu tarihe kadar Nahçıvan ahalisinin büyük bir kısmını Azerbaycan Türkleri teşkil etmiştir. Nahçıvan'ın Rusya egemenliğine girmesinden 200 sene önce bölgede olan Türk seyyahı Evliya Çelebi: "buranın yerli ahalisinin ecemlerden (komşu halklar Azerbaycan Türklerini ecem olarak adlandırmışlardır) olduğunu yazmıştır. Çarlık Rusya'sının göç faaliyetlerine rağmen 19. yüzyılın sonu 20. yüzyılın başlarında bölge ahalisinin yarısından fazlasının Azerbaycan Türkleri olduğu kaynaklarda kayıtlıdır. Bu tebliğde, ermenilerin Nahçıvan'a göç ettirilmesi, bölgenin etnik yapısının değiştirilmeye çalışılması belgeler esasında ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Nahçıvan, Çarlık Rusya, Etnik Yapı, Göç, Yer Değişmeler

SEVR SÜRECİNDE TRABZON'UN ERMENİLERE VERİLMESİ GİRİŞİMLERİNİN İSTİKBAL GAZETESİNE YANSIMALARI

Prof. Dr. Uğur ÜÇÜNCÜ, Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ

Milli Mücadele yıllarının hemen başında Trabzon ve çevresinde Pontus tehlikesine karşı İstikbâl adıyla 10 Aralık 1918'de bir gazete çıkarılmıştır. İstikbal gazetesi, Milli Mücadelenin bölgede kurulması, yerleşmesi ve yayılmasında çok önemli rol oynamıştır. Trabzon ve çevresinin Türkiye'nin ayrılmaz bir parçası olduğu yönünde yayınlar yapmıştır. Gazete, özellikle bölgede kurulmak istenen sözde Pontus devletine karşı yayınlarıyla dikkat çekmiştir. Bunun yanı sıra Sevr Antlaşması sürecinde Trabzon ve çevresinde bazı yerlerin, kurulmak istenen sözde Ermenistan'a terk edilmesi çabalarına da karşı çıkmıştır. Gazete, öncelikle San Remo Konferansı'nda Trabzon ve çevresinden bazı limanların kurulması tasarlanan Ermenistan'a verilmesi kararının alındığını Trabzon kamuoyuna duyurmuştur. Konu ile ilgili çıkan Batı kaynaklı haberleri de Trabzon kamuoyuna taşımıştır. Böylece Trabzon kamuoyunu süreçten haberdar etmiştir. Ardından bölgede Ermeni nüfusunun çok az; Türk nüfusunun ise kahir ekseriyete sahip olduğunu ispat etmeye çalışmıştır. Halkın Türkiye dışında bir devleti istemediğine dair yayınlar yapmıştır. Örneğin bölge halkının tertip ettiği protesto mitinglerini ve İtilaf Devletlerine gönderdikleri mektupları yayınlamıştır. İstikbal gazetesi, Trabzon ve çevresinde Ermeni taleplerine dair İtilaf Devletlerinin aldıkları karar nedeniyle Rumlar ve Ermeniler arasında zuhur eden anlaşmazlıkları da ortaya koymuştur. Fakat bu anlaşmazlıkların bir süre sonra uzlaşmayla sonuçlandığı da gazetede ki haberlerden ve köşe yazılarından anlaşılmaktadır. Bu çalışmada İstikbal gazetesindeki haberler, köşe yazıları ve yorumlar kullanılarak, İtilaf Devletlerinin Trabzon ve çevresinde bazı yerleri sözde Ermenistan'a bırakmak istemeleri süreci ortaya konulacaktır. Böylece, Trabzon kamuoyunun sürece dair tepkisi de ölçülecektir.

Anahtar Kelimeler: İstikbal, Trabzon, Ermenistan, Pontus, San Remo Konferansı.

**1919-1920 YILLARI ARASINDA KARS (Kağızman, Sarıkamış, Karakurt, Şüregel),
ERZURUM (Pasinler, Tortum) VE BAYBURT'TAKİ ERMENİ MEZALİMİNE
MARUZ KALAN MÜSLÜMAN AHALİNİN İSKÂN MESELESİ**

Yük. Lis. Öğ. Uğur YILMAZ, Yük. Lis. Öğ. Sultan OĞUL

Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altında asırlarca yaşayan ve devlete olan bağlılıklarından dolayı Müslüman halktan sonraki en önemli millet olarak kabul edilen Ermeniler, bu davranışlarından dolayı "Millet-i Sadıka" olarak isimlendirilmişlerdir. Fakat 1789 yılında meydana gelen Fransız İhtilali ile birlikte milliyetçi akımlardan etkilenerek Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanınca bu unvanlarını kaybetmişlerdir. Zamanla Osmanlı Devleti için büyük bir sorun haline gelen Ermeni meselesi, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda imzalanan Berlin Antlaşması'nın 61. maddesi ile uluslararası bir mesele haline gelmiştir. Bunun haricinde Ermeni Hınçak Komitesi'nin 1877 yılında Cenevre'de kurularak ayrılıkçı faaliyetler yürütmeye başlaması ve diğer çete gruplarının da bunlara katılarak Müslüman ahaliye karşı saldırılar düzenlemeleri ile artık olaylar daha da tehlikeli boyutlara varmıştır. Böylece Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında büyük devletlerin destekleri ve kışkırtmaları ile Doğu Anadolu Bölgesi'nde bir Ermeni Devleti kurma hayaliyle hareket eden Ermeni çeteleri buradaki Müslüman ahaliye karşı pek çok katliam ve mezalimde bulunmuşlardır. Bu mezalim ve katliamlar sonucunda ise pek çok çocuk kimsesiz kalmış ve buradaki Müslüman ahali ise yerlerini terk ederek daha güvenli bölgelere göç etmek zorunda kalmışlardır. Çalışmada bahsi geçen yerlerdeki Ermeni mezalimine maruz kalan Müslüman ahali ve Ermeni çetelerinin yaptığı soykırımlar nedeni ile kimsesiz kalan Müslüman çocukların iskân meselesi, nitel araştırma yöntemlerinden doküman ve belge analizi yöntemi kullanılarak ele alınmıştır. Böylece arşiv belgeleri ve dönemi anlatan birinci elden kaynaklar incelenerek objektif bir çalışma ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Müslüman, Ermeni Mezalimi, Hınçak, İskân.

THE ISSUE OF SETTLEMENT OF THE MUSLIM INHABITANTS EXPOSED TO ARMENIAN PERSECUTION IN KARS (Kağızman, Sarıkamış, Karakurt, Şüregel), ERZURUM (Pasinler, Tortum) AND BAYBURT BETWEEN 1919-1920

B.A. Std. Uğur YILMAZ, B.A. Std. Öğ. Sultan OĞUL

Armenians, who lived under the rule of the Ottoman Empire for centuries and were regarded as the most important nation after the Muslim people due to their loyalty to the state, were named as “loyal nations” because of this behavior. However, with the French Revolution that occurred in 1789, they lost their title when they rebelled against the Ottoman Empire by being influenced by nationalist movements. The Armenian issue, which became a major problem for the Ottoman Empire in time, became an international issue with Article 61 of the Berlin Treaty signed at the end of the 1877-1878 Ottoman-Russian War. In addition, the Armenian Hinchak Committee was established in Geneva in 1877 and started to carry out separatist activities and other gang groups joined them and organized attacks against the Muslim population. Thus, with the support and provocations of the great states after the First World War and the Armenian gangs who acted with the dream of establishing an Armenian State in the Eastern Anatolia Region, many massacres and atrocities were committed against the Muslim population here. As a result of these atrocities and massacres, many children were left alone and the Muslim population here had to leave their places and migrate to safer areas. In this study, the issue of resettlement of unaccompanied Muslim children due to the genocides carried out by the Armenian people and the Armenian gangs exposed to the Armenian atrocities mentioned in the places mentioned were handled by using document and document analysis method. Thus, archival documents and first-hand sources describing the period were examined and an objective study was produced.

Keywords: Ottoman, Muslim, Armenian Atrocities, Hinchak, Settlement.

IĞDIR'DA ASAYİŞ SORUNLARI (1923-1931)

Doç. Dr. Ümmügülüm CANDEĞER

Iğdır Ağrı Dağı'nın kuzeybatı eteklerinde denizden 870 metre yükseklikte kendisiyle aynı adı taşıyan ovanın güneyinde kurulmuş bir şehirdir. Bölgeye ilkçağlardan itibaren Urartular, Romalılar, Müslüman Araplar, Sasaniler, Selçuklular, Karakoyunlular,

Akkoyunlular, Safeviler hâkim olmuştur. 1514'de Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Savaşı sonrasında Doğu Anadolu'ya hâkim olmasıyla Osmanlı egemenliğine girmiştir. Bölge bir ara Osmanlı egemenliğinden ayrılmışsa da III. Murad'ın Revan seferi ile 1583'te kesin olarak Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır. 1736 İstanbul Antlaşması ile İran topraklarında kalan Iğdır, 1827'de Rus hâkimiyeti altına girmiştir. 3 Aralık 1920'de yapılan Gümrü Antlaşması ile Türkiye sınırlarına dâhil olmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Beyazıt vilayetine bağlı nahiye olan Iğdır, 1934'te kaza olmuş ve Kars vilayetine bağlanmıştır. 27 Mayıs 1992'de 3806 sayılı kanunla il merkezi olmuştur. Iğdır kuzey ve kuzeydoğudan Ermenistan, doğudan ve güneydoğudan Azerbaycan (Nahçıvan Özerk Bölgesi) ve İran'la sınırlıdır. Bölgenin sınırda olması tarih boyunca çok el değiştirmesinde etkili olmuştur. Bölgenin bu coğrafi konumu hem kaçakçılık açısından hem de asayiş sorunları yaşanmasına neden olmuştur. Bölgenin hassas bir yerde olması özellikle Millî Mücadele Dönemi'nde Ermeni komitacıların bölgeye sık sık girip köyleri ateşe vermesi gibi sonuçlar doğurmuştur. 90 yıl gibi bir süre Rus işgali altında kalmış olan bu bölgenin korunması ve bölgede huzurlu bir ortamın oluşturulması için aslında idari olarak daha güçlü olması beklenirken önce nahiye sonra kaza ve nihayet il olması bölgenin güvenliği açısından önemlidir. Bu çalışmada Kars ili Iğdır ilçesi özelinde Cumhuriyet'in ilk yıllarına ait asayiş sorunları ile ilgili belgeler kaynak alınmıştır. Arşiv taraması sonucunda 1923-1931 yılları arasında Iğdır'da asayiş ile ilgili 7 belgeye rastlanmıştır. Bu belgelerin değerlendirmeleri yapılarak Iğdır'ın Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki asayiş sorunları ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Iğdır, Asayiş, Hırsızlık, Eşkıya, Ermeni Komitacılar.

THE SECURITY PROBLEMS IN IĞDIR (1923-1931)

Assoc. Prof. Dr. Ümmügülsüm CANDEĞER

Iğdır is a city founded on the northwest skirts of Mount Ararat at an altitude of 870 meters south of the plain of the same name. Urartians, Romans, Muslim Arabs, Sassanids, Seljuks, Karakoyunlu, Akkoyunlu, Safavids dominated the region since ancient times. After the Battle of Çaldıran by Yavuz Sultan Selim in 1514, the region was dominated by Eastern Anatolia and came under Ottoman rule. Although the region was separated from Ottoman sovereignty for a while, III. Murad's Revan expedition entered the Ottoman Empire in 1583 with certainty. With the Treaty of Istanbul in 1736, Iğdır remained under Iranian rule, and in 1827 it came under Russian rule. Area made in 1920 December 3, by the Treaty of Gyumri has

been included in the borders of Turkey. In the early years of the Republic, Iğdır was a suburb of the Beyazıt province and became a district in 1934 and was attached to the Kars province. On May 27, 1992, it became a provincial center with the law no 3806. Iğdır borders with Armenia from the north and northeast, Azerbaijan (Nakhchivan Autonomous Region) and Iran from the east and southeast. The fact that the region is on the border has been effective in changing hands throughout history. This geographic location of the region has caused both smuggling and public order problems. The fact that the region is in a delicate place has led to the consequences of Armenian comitarians entering the region frequently and setting villages on fire especially during the National Struggle Period. For the protection of this region, which has been under Russian occupation for 90 years and to create a peaceful environment in the region, it is expected to be administratively stronger while being a district and then a province and finally a province is important for the security of the region. In this study, the documents related to the security problems of the first years of the Republic in the province of Iğdır in Kars were taken as basis. As a result of the archive search, 7 documents related to public order were found in Iğdır between 1923-1931. By evaluating these documents, the problems of public order in the first years of the Republic of Turkey's Iğdır were tried to be revealed.

Keywords: Iğdır, Public Order, Theft, Bandit, Armenian Comitarians.

MİLLİ MÜCADELEDE DÖNEMİNDE İNGİLTERE’NİN ERMENİ POLİTİKASI

Dr. Veli Fatih GÜVEN

Bu bildirinin amacı: Osmanlı Devletinin toprak bütünlüğünü savunma politikasını terk ederek parçalama ve bu parçalar üzerinde devletçikler kurma siyasetini başlatan İngiltere’nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgemizden Kafkasya’ya uzan bir bölgede Ermenistan Devleti oluşturma politikasının hem yakın geçmişimiz hem de geleceğimiz için oluşturduğu tehlikenin boyutlarını ortaya koymaktır. Belirtilen politika bağlamında 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren İngiltere’nin sömürgecilik politikasının tehdit aracı haline getirilen bir kısım Osmanlı teba-ı sadıkası Ermeni unsurun Osmanlı Devletinin, ülkesinin ve toplumsal bütünlüğünün parçalanmasında nasıl etkin bir rol oynadığı, bölgedeki diğer bölücülük hareketlerine nasıl bir öncülük yaptığı ve rol model oluşturduğu hususunu yeni bir bakış açısı ve yorumla izah etmektir. Aynı zamanda Osmanlı sınırlarından Hindistan’a uzanan sömürge yoluna Çarlık Rusya’sı tarafından yöneltilen tehditlere karşı, İngiltere’nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgemizde kurmayı planladığı Ermeni Devleti vasıtasıyla, Osmanlı coğrafyasının jeopolitik,

jeostratejik ve jeoekonomik imkânlarını ele geçirme politikasının şifrelerini deşifre etmektir. Ayrıca bölgenin tamamen İngiliz denetimi altına alınması için oluşturulan siyasi, askeri ve istihbarat maksatlı örgütsel yapılar, devreye sokulan misyonerler, gezginler, konsoloslar ve işbirlikçi gruplar ile kullanılan yıkıcı ve bölücü propaganda yöntemleri hakkında bilgi sunmaktır. İngiltere'nin bu tür yöntemlerle başını çektiği emperyalizm ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgemizi işgal faaliyetlerine karşı Mustafa Kemal Paşa önderliğinde yürütülen Türk Milli Mücadele hareketini işbirlikçi unsurlar kullanarak engelleme çalışmalarını ve Türkiye'nin bütünlüğüne yöneltilen tehdidin derinliğini ayrıntılı biçimde ortaya koymaktır. Bu çalışmada, klasik İngiliz sömürge politikası doğrultusunda stratejik bir hedef olarak oluşturulan "Ermeni Devleti Projesi" ve bu hedefin gerçekleştirilmesine yardımcı destek unsuru olarak hayata geçirilmeye çalışılan "Kürdistan Projesi" ve söz konusu projeler için kullanılan siyasi-silahlı örgütler ve bu örgütlerin faaliyetlerine karşı alınan tedbirler, ayrıca, "milli sınırlar içerisinde vatan bir bütündür" denilerek bölgede Ermeni yurdu kurulmasına müsaade edilmeyeceğini dünyaya ilan eden Erzurum Kongresi, milli mücadelenin esasını oluşturan ve Mustafa Kemal Paşa başta olmak üzere bölge insanının iradesini tam olarak yansıtan kararlar, tedbirler, olabildiğince açıklayıcı ve temel niteliklere ağırlık veren bir yöntemle izah edilecektir. Zamanlama açısından 1918-1922 yılları arasını kapsayacak çalışma konusu ilgili arşivler, eser ve makaleler ile dönemin ilgili kaynakları taranarak araştırılacaktır. İngiltere'nin sömürge politikası doğrultusunda Paris Barış Konferansına sunulan, Sevr'in hükümleri haline getirilen ve Lozan Antlaşmasıyla hükümsüz bırakılan "Ermenistan ve Kürdistan Projeleri" konularında alınan kararlar, yayınlanan kanunlar, genelgeler, açıklamalar, telgraflar ve resmi yazışmalar incelenecektir. Yukarıda belirtilen maksat ve izah edilen yöntem sonucunda; Osmanlı Devletini parçalamak ve bu parçalar üzerinde İngiliz çıkarları doğrultusunda kurulması planlanan Ermeni Devleti'nin hiçbir tarihi, hukuki, sosyal ve siyasi dayanağının bulunmadığı ve hayata geçirilmemesi için milli mücadele kadrolarının aldığı tedbirler sonucunda boşa çıkarıldığı anlaşılmıştır. Diğer bir ifadeyle milli mücadele döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgemizde İngilizler ve işbirlikçi unsurlar tarafından kurulması hedeflenen Ermeni Devleti girişimlerinin, milli mücadelenin temel stratejisine aykırı olduğu izah edilmiştir. Bu vesileyle Misak-ı Milli sınırları içerisinde milli egemenliğe dayalı milli bir devlet kurmak için yürütülen mücadelenin bölünmeyi değil, milli birlik ve bütünlüğü esas alan yeni bir Türk Devleti kurma savaşı olduğu gerçeği bir kez daha ortaya konmuş olacaktır. Lord Curzon'un "Hindistan'ın sınırı Fırat olmalıdır" diyerek sömürge alanını Anadolu'ya uzatma niyetini açık ederken İngilizlerin "müreffeh ve saadet içerisinde yaşaması için Müslümanlar arasına ayrılıkçılık tohumları ekilmesi gerekir" görüşü doğrultusunda oluşturulan İngiliz politikası Türklere

yönelik bir politik argüman haline getirilmiştir. İngiltere başta Ermeniler olmak üzere gayrimüslim unsurları Osmanlı Devletine karşı kışkırtmıştır. Gayrimüslim unsurlarla başlatılan kaos sürecine daha sonra bazı Müslüman Türk gruplar dahil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İngiltere'nin Ermenistan Projesi, Paris Barış Konferansı, Sevr Antlaşması, Erzurum Kongresi, TBMM.

AGATANGEL KRIMSKIY KİTAP KOLEKSİYONU'NUN TÜRK-ERMENİ İLİŞKİLERİ TEMALİ SEGMENTİ: SÖYLEMSEL VE KONUSAL ÇÖZÜMLEME

Doç. Dr. Volodymyr PIDVOINYI

Halklar arasındaki ilişkilerin temeli ve ulusal temelde çatışmaların nedenleri, çağdaş beşeri bilimin en güncel sorunlarından biridir. Bu konu her tarihi bölge için kendine has özelliklere sahiptir ve insanlık için ortak olan trajik sonuçları göstermektedir. Bildirimizde, Avrupalı bilim insanlarının Kafkasya bölgesindeki halklarla ilgili kavramsal paradigmalarının oluşum süreci (XIX.-XX. yy.) analize ediliyor. Kafkasya'daki çatışmanın nedenlerini anlama için önemli tarihi materyaller arşiv koleksiyonlarında ve Ukrayna özel kütüphanelerinde bulunuyor. Ukrayna özel kütüphanelerindeki bilgi kaynakları, diyahronik açısından karşılaştırmalı araştırmalar için yüksek bir potansiyele sahiptir. Araştırmamızın amacı, XX. yy.'ın başlarında Ermeni-Türk ilişkileri konulu Ukrayna Ulusal Kütüphanesi'nin Agatangel Krımskiy özel koleksiyonundaki tarihi ve edebi kaynaklardır. Agatangel Krımskiy'nin koleksiyonu, doğubilim ve Kafkas dalında çalışmalarının güncel konularında önemli bir bilgi kaynağı temeli (orijinal belgeler, kitaplar) olarak hizmet eder. Kitap koleksiyonun konusal çözümlemesi, XIX. yüzyılın Kafkasya'da aktif bir askeri harekâtlar, etnik çatışmalar ve coğrafi keşifler dönemi olduğunu gösteriyor. Bilim insanlarının ana araştırma konuları, yerel halkın sosyal hayatı, ulusal karakterlerin ve Kafkasya halklarının geleneklerinin bilimsel tanımı, Ermeniler'in, Türkler'in, Ruslar'ın yaşantılarının kültürel ve felsefi temelleri, Kafkasya'daki askeri operasyonların özellikleriydi. Rus anlatımsal temsilcilerinin özel ilgisi, Kafkasya topraklarında İslav nüfusunun (molokanlar) yerleşmesi sorunuyla bağlantılıydı. P.Nadejdın'nın eserlerinde (Опытъ географіи Кавказскаго края, Тула, 1891), güneybatı Kafkasya halklarının etnik ilişkilerinin geniş bir panoraması sunulmuştur. Kafkasya'nın bazı bölgeleri hakkındaki istatistik verilerin arka planında (Карсская область. Сводъ статистическихъ данныхъ, Тифлис, 1889.), aynı bölgedeki farklı halkların yaşam koşulları, etnik çatışmaların sebep ve motivasyonları analize edilmekte ve çözüm yolları önerilmektedir. Kaynakların çokkapsamlı tematik analizi, karşılaştırmalı yöntem temelinde gerçekleştirilir. Koleksiyonun özel bölümü,

Avrupalı gezginlerin ve bilim adamlarının eserleridir (Wilhelm Petersen, Claude Anet, X. Marmier, W.Massow von (Aus Krim und Kaukasus, Leipzig, 1902), Fr. Montpereux, Victor Lettlier). Kafkasya halklarının ulusal karakterinin söylemsel analizi, yaşamlarının, kültürlerinin ve etnografik özelliklerinin önemli yönlerini göstermektedir. XX yy.'ın başında Kafkas araştırmacıların anlatımsal motifleri, çağdaş dünyada etnik sorunların çözümü için çok önemli olan karşılaştırmalı çalışmalara yönelik işlevsel arka plan oluşturuyor.

Anahtar Kelimeler: Kafkasya, Agatangel Krımskıy özel koleksiyonu, Ermeniler, Türkler, Ruslar.

HATAY'IN ANAVATANA KATILMA SÜRECİNDE TAŞNAK VE HINÇAK ERMENİ TERÖR ÖRGÜTLERİNİN TÜRKLÜK KARŞITI PROPAGANDALARI VE TÜRK KAMUOYUNUN TEPKİSİ

Arş. Gör. Yasin ERCİLSİN

30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi ile Osmanlı Devleti toprakları fiilen İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmeye başlanmış, İskenderun Sancağı da Fransız işgaline uğramıştı. Mustafa Kemal Paşa'nın Mayıs 1919'da İstanbul'dan Anadolu'ya geçişi ile Türk Milli Kurtuluş Savaşı başlamış ve neticede 20 Ekim 1921 yılında Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile Fransız Hükümeti arasında imzalanan Ankara Antlaşması ile İskenderun Sancağı'na özel bir statü verilerek Suriye sınırları içinde bırakıldı. Özel statüye göre halkının çoğu Türk olan Hatay, kültürel açıdan özerk bir yapıya sahip olacak ve Fransız Hükümeti himayesinde olan Suriye Manda idaresine bağlı kalacaktı. Ancak Hatay'ın Fransız mandaterliğinde kaldığı süre zarfında Fransız Hükümeti uyguladığı baskı politikaları ile bölgenin etnik yapısını değiştirmeye çalıştı. Bu çerçevede Fransız Hükümeti 1915 Tehcir Kanunu ile Suriye bölgesine gönderilen Ermeni halk kitlelerini Hatay ve çevresinde iskâna tabi tutarak bölgedeki yoğun Türk nüfusunu dağıtmayı amaçladı. Ermeni terör örgütleri Hınçak ve Taşnak da Hatay ve çevresinde Fransız Hükümetinin de desteğiyle Türk nüfusa karşı yoğun saldırı ve tacizde bulundu. Özellikle II. Dünya Savaşına giden süreçte Fransa'nın Suriye bölgesindeki askeri ağırlıklarını Almanya tehlikesine karşı Avrupa'ya taşıması ve 9 Eylül 1936'da Suriye mandaterliğinden vazgeçerek Suriye'nin bağımsızlığını tanınması, Ermeni terör örgütlerinin Türk nüfusa karşı daha saldırgan bir tutum sergilenmesine yol açtı. 1936 yılından itibaren şiddetini arttıran Ermeni terör örgütlerinin saldırıları, Türk Basınında geniş yankı uyandırdı. Cinayet ve kargaşa haberleri, Türk kamuoyunun dikkatini Hatay'a çevirdi.

Reisicumhur Mustafa Kemal Atatürk “şahsi meselem” dediği, Hatay Sorunu’na karşı yoğun mesai harcayarak, Hatay’daki süreci yakından takip etmeye başladı. Bu süreçte Ermeni Diasporası da Avrupa’da Türkiye ve Türklük aleyhinde haberler çıkararak uluslararası faaliyetlerini yoğunlaştırdı. Çalışmamızın amacı Hatay’ın anavatana katılım sürecinde Ermeni Terör örgütleri Hınçak ve Taşnak’ın Türkiye Cumhuriyeti ve Türklük aleyhine yaptıkları propaganda ve terör faaliyetlerini inceleyerek, Türk Kamuoyunun tepkisini arşiv vesikaları, basın yayın, hatırat ve literatür eserler eşliğinde ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Hatay’ın Anavatana Katılımı, Hınçak, Taşnak, Ermeni Terörü, Ermeni Diasporası.

THE ANTI-TURKISH PROPAGANDA OF TASHNAK AND HINCHAK ARMENIAN TERRORIST ORGANIZATIONS IN THE PROCESS OF HATAY'S PARTICIPATION IN THE MOTHERLAND AND THE TURKISH PUBLIC REACTION

Res. Assist. Yasin ERCİLSİN

On 30 October 1918 the Armistice of Mondros was signed. The territories of the Ottoman Empire began to be occupied by the Entente States. It was occupied by the French in Iskenderun sanjak. Mustafa Kemal Pasha's transition from Istanbul to Anatolia in May 1919 began the Turkish National War of Independence; and as a result of the Treaty of Ankara signed between the Turkish Government and the French Government on 20 October 1921, Iskenderun was given a special status and was left to Syria. According to special status; Hatay, which is mostly Turkish, will have a culturally autonomous structure; and the Syrian Mandate under the auspices of the French Government. However, during his stay in the French mandate of Hatay, the French Government tried to change the ethnic structure of the region through its repressive policies. Within this framework, the French Government aimed to distribute the dense Turkish population in the region by settling the masses of Armenians, which were sent to the Syrian region by the 1915 Relocation Law. Armenian terrorist organizations, Hinchak and Dashnak in Hatay and the surrounding area with the support of the French government has made intensive attacks and harassment against the Turkish population. Especially during the period leading to World War II, France carried its military weight in the Syrian region to Europe against the danger of Germany. On September 9, 1936, he gave up the Syrian mandate and recognized Syria's independence. It has led to a more aggressive attitude towards the Turkish population

by Armenian terrorist organizations. The attacks of Armenian terrorist organizations, which increased their violence since 1936, had a wide impact in the Turkish press. Minister Mustafa Kemal Atatürk "My personal matter," he said, making intensive efforts to Hatay issue, the process began to follow closely in Hatay. Armenian Diaspora in this process also brought news against Turkey and Turkishness in Europe and intensified international activities. The aim of our study of Hatay in the process of accession to the homeland Armenian terrorist organizations Hinchak and Dashnak Republic of Turkey and examine the propaganda and terrorist activities, they do Turkishness against, the reaction of the Turkish public, archival documents, press to provide the memoirs and literature works.

Keywords: Participation of Hatay to the Motherland, Hinchak, Dashnak, Armenian Terror, Armenian Diaspora.

ALMAN ARŞİV KAYNAKLARINA GÖRE OSMANLI DEVLETİ'NDE ERMENİ TEHCİRİ (21 AĞUSTOS-13 ARALIK 1915)

Prof. Dr. Yüksel KAŞTAN

Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisinde Türklerle Ermeniler arasında kadim bir dostluk ve güven oluşmuş ve devlet içerisinde Ermeniler "En Sadık Halk" adıyla anılmıştır. Her ailede ve ülkede olduğu gibi tarih içerisindeki beraberliklerde ihtilaflar oluşsa da kısa sürede çözülmüştür. Osmanlı Devleti sınırlarına ve içişlerine nüfuz edebilmek için önce Fransa, sonra sıcak denizlere inme siyaseti ile Çarlık Rusya, sonra Rusya'nın önünü kesebilmek amacıyla İngiltere Ermeni halkını kullanma yoluna gitmiştir. 1789 yılındaki Fransız İhtilali sonrasında Balkanlardan başlayarak Osmanlı Devleti içerisindeki halklar bağımsızlıklarını kazanma yolunda çeşitli isyanlar çıkartmışlar, bazıları dış devletlerin yardımıyla amacına ulaşmış, bazıları ise ulaşamamıştır. Ermeni fikir adamları önce siyasi, sonra silahlı mücadele ile amaçlarına ulaşmak isteseler de başarılı olamamışlardır. I. Dünya Savaşı öncesi İtilaf Devletleri'nin kendi aralarında yapmış oldukları gizli anlaşmalara göre Doğu Anadolu Bölgesi'nde bir Ermeni Devleti de yer almaktaydı. Bu nedenle Osmanlı Devleti savaş girer girmez Ermeni çetecileri faaliyetlerine başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı sürecinde Doğu Anadolu'da Ruslarla yapmış oldukları savaşlarda Ermeni çetecilerinin Rus Ordusu ile işbirliği içerisinde girmeleri, bir kısmının Rus ordusu içerisinde yer almaları, devleti suçlu ile masum Ermeni halkının ayırt edilememesi konusunda savaş ortamında olduğundan dolayı zor durumda bırakmıştır. Devlet bu duruma çözüm olarak Tehcir Kanunu'nu çıkartarak

bölgedeki Ermeni halkını daha güney bölgelere göç ettirmiştir. Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nin müttefiki olan Alman İmparatorluğu'nun Ermeni Tehciri ile ilgili 21 Ağustos ile 13 Aralık 1915 tarihleri arasında Berlin'e gönderilen 6 adet rapor incelenmiştir. Rapordaki bilgiler ile diğer bilgiler karşılaştırılarak bu süreç daha iyi anlaşılır olması sağlanmıştır. Çalışmada sözü edilen Alman Arşivinden alınan belgeler kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tehcir, Kanun, Ermeniler, Osmanlı Devleti, Doğu Anadolu.

KATILIMCI LİSTESİ

Prof. Dr. İsa HABİBBEYLİ

Prof. Dr. İsmayıl HACİYEV

Prof. Dr. Musa QASIMLI

Prof. Dr. Anar İSGENDERLİ

Prof. Dr. Gasım HACİYEV

Prof. Dr. Hawa MEMMEDOVA

Prof. Dr. Tofig MUSTAFAZADE

Prof. Dr. Nesiman YAGUBLU

Prof. Dr. Şahin FERZALİYEV

Prof. Dr. Abbas SEYİDOV

Prof. Dr. Nejla GÜNAY

Prof. Dr. Mevlüt ÇELEBİ

Prof. Dr. Alparslan CEYLAN

Prof. Dr. Sadık SARISAMAN

Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ

Prof. Dr. Uğur ÜÇÜNCÜ

Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ

Prof. Dr. Abdulkadir YUVALI

Prof. Dr. Mehmet ÇANLI

Prof. Dr. Kemal ÇİÇEK

Prof. Dr. Tuncay ÖĞÜN

Prof. Dr. Selma YEL

KATILIMCI LİSTESİ

Prof. Dr. Serpil SÜRMELİ

Prof. Dr. Orhan YAZICI

Prof. Dr. Gürsoy ŞAHİN

Prof. Dr. Osman AKANDERE

Prof. Dr. Sinever Esin DERİNSU DAYI

Prof. Dr. Ali İPEK

Prof. Dr. Yüksel KAŞTAN

Prof. Dr. Ahmet ÜNAL

Prof. Dr. Esat ARSLAN

Prof. Dr. Aygün ATTAR

Prof. Dr. Dursun Ali AKBULUT

Prof. Dr. Stefano TRINCHESE

Prof. Dr. Khallieve Gulnoz ISKANDAROVNA

Prof. Dr. Arshi KHAN

Prof. Dr. Atilla JORMA

Prof. Dr. Gaffar ÇAKMAKLI MEHDİYEV

Prof. Dr. Dilşen İNCE ERDOĞAN

Prof. Dr. Ahmet ÜNAL

Doç. Dr. Namık Kemal YILDIRIM

Doç. Dr. Nevzat ARTUÇ

Doç. Dr. Taner BİLGİN

Doç. Dr. Makbule SARIKAYA

KATILIMCI LİSTESİ

Doç. Dr. Nejdett BİLGİ

Doç. Dr. Ümmügölsüm CANDEĞER

Doç. Dr. Fatma Rezzan ÜNALP

Doç. Dr. Kasım TATLİOĞLU

Doç. Dr. Turan AKKOYUN

Doç. Dr. Hüsni ÖZLÜ

Doç. Dr. Sezen KILIÇ

Doç. Dr. Refik TURAN

Doç. Dr. Ahmet TOKSOY

Doç. Dr. Alaaddin UCA

Doç. Dr. Kemal SAYLAN

Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ

Doç. Dr. Olga MAVRİNA

Doç. Dr. Volodymyr PIDVOİNYI

Doç. Dr. Emin ŞİHALİYEV ARİF

Doç. Dr. Samir GULİYEV

Dr. Öğr. Üyesi Recep Murat GEÇİKLİ

Dr. Öğr. Üyesi Nusret YILMAZ

Dr. Öğr. Üyesi Seyfi KILIÇ

Dr. Öğr. Üyesi Christopher L. GUNN

Dr. Öğr. Üyesi Mikail KOLİTEK

Dr. Öğr. Üyesi Ali KAŞIYUĞUN

KATILIMCI LİSTESİ

Dr. Öğr. Üyesi İsa KALAYCI

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Cüneyt KÜSMEZ

Dr. Öğr. Üyesi Veli Fatih GÜVEN

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Tayfun ÜSTÜN

Dr. Öğr. Üyesi İrfan Murat YILDIRIM

Dr. Öğr. Üyesi Orhan TURAN

Dr. Öğr. Üyesi Gürbüz MIZRAK

Dr. Öğr. Üyesi Oğuz ŞİMŞEK

Dr. Öğr. Üyesi Türkan ARIK

Dr. Öğr. Üyesi Halit BAŞ

Dr. Öğr. Üyesi Cem DOĞAN

Dr. Öğr. Üyesi Aslıhan İĞDIR AKARAS

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÖZYÜREK

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Sami TEKİN

Dr. Öğr. Üyesi Hatem CABBARLI

Dr. Öğr. Üyesi Rahim HASANOV

Dr. Öğr. Üyesi Elşen ABDURAHMANOV

Dr. Öğr. Üyesi Güler KAFKASLI

Öğ. Gör. Dr. Esra Müjgân KARATAŞ

Öğr. Gör. Arslantürk AKYILDIZ

Öğr. Gör. Talha Ağyar ALTUNAY

Arş. Gör. Aynur ÇINAR

KATILIMCI LİSTESİ

Arş. Gör. Nilden ERGÜN

Arş. Gör. Yasin ERCİLSİN

Arş. Gör. Hande DOLUNAY

Arş. Gör. Caner AYDEĞER

Arş. Gör. Selcan ALPERAY ERASLAN

Uzman Timsal KARABEKİR

Uzman Sadık TEKELİ

Uzman Ali Eşref UZUNDERE

Dr. Öğ. Makul YILDIRIM

Dr. Öğ. Eray AKÇAY

Dr. Öğ. Güzin ÇAYKIRAN

Dr. Öğ. Naziye SARALI

Dr. Öğ. Burak ÇALIŞKAN

Yük. Lis. Öğ. Uğur YILMAZ

Yük. Lis. Öğ. Öznur ATALAN

Yük. Lis. Öğ. Sultan OĞUL

Araştırmacı Gülsüm Gizem ÖZYOL

Lisans Öğ. Sude ERGÜN

Lisans Öğ. Emir ÇINAR

کوریه ، اخذ ، اخذ ، اخذ و سورم لی خجانه نیک صورت اداره نه و مکلفیت عسکری و مایه نه در
 تحت ریاسته اشخاص ایچ هیا تخم تعلیم اولوغه اداره تفهیمه سله جلد ده مهله اولوغه اشخاص تاریخچه
 قادر و سوله معائنات و تخصیصات نسبت به هیا تخم قائم الیه ، اشخاص تاریخچه ابورده مامورینک
 تعلیم اتخاذ ایدیه قرارلک تعلیم لزوم کوریه اشخاص دوهار اولوغه معائنات و ضرورت نیاز مکلفیت
 تعلیم محدود بر زمانه قدر تأسیع و مایه تعلیمات و اردات مدیریت عمومی کیم یک اوج یوز اوتوز آتی نه و بدین
 زمانه جاریه تکالیف ایچ هیا تخم اداره مامورینک مکلفیت اولوغه بعضه تکالیف حفظه مایه نیک استیفاء
 به ندر معائنات تعلیم و تعلیمات روس اصوله امتثال نیکه و اداره سه مقصد اولوغه بوجیت کوریه روس
 تعلیمات ایچ تأسیع ایدیه تعلیمات و سایر تعلیمات مایه و تعلیمات ایچ بولیس و اردات نیکه و بولیس و تعلیمات امور
 خاصه و اشخاص داخله جریانه کوریه ، اخذ ، اخذ ، سورم لی خجانه هیا تخم معائنات
 الیه نیکه کی قادر و تعلیمات مامورینک اشخاص کوریه مایه نیکه داخله مستألفه بولیس تعلیمات اولوغه
 به بزرگ ایچ بولیس تفهیمات صورت خصوصیه اداره سه و فقط نه نیکه مایه اولوغه اداره الیه نیکه
 تعلیمات و یا تأسیع اولوغه جلدک و روس قوانین توفیقاً آله بعضه تکالیف بولیده به تعلیمات و یا تأسیع اولوغه
 تعلیمات کوریه و خصوصیه اداره سه و قوانین عمومی معائنات نیکه هیا تخم نه که استثنایان کوریه ایچ هیا تخم

